

Fylkesmannen i
NORDLAND

- virker til Nordlands beste

Regionalt næringsprogram

For landbruket i Nordland 2019-2022

Landbruks- og reindriftsavdelinga

Rapportnr 7/2018 – versjon 1

Bilder: Alle bilder er tatt av ansatte hos Fylkesmannen i Nordland med unntak av bildene på side 37 og 61 som er tatt av Signe Pedersen, Nordland Bondelag

Forord

Dokumentet du nå har foran deg er tredje generasjon av Regionalt næringsprogram (RNP) for landbruket i Nordland. Programmet erstatter de tidligere næringsstrategiene for landbruket.

RNP er ett av tre delprogram i Fylkesmannens Regionale Bygdeutviklingsprogram (RBU), som foruten RNP består av Regionalt miljøprogram for jordbruket i Nordland (RMP), og Regionalt skog- og klimaprogram (RSK). Regionalt Bygdeutviklingsprogram har en varighet på fire år, 2019 – 2022. RNP består av tre elementer: Beskrivelse, Analyse og Mål og strategi. I tillegg er det vedlagt kildehenvisninger (del 4) og Handlingsprogram (del 5).

Dokumentet er blitt omfattende. Det skyldes at vi har valgt å ta inn den beskrivende delen av landbruket i Nordland som en del av RNP. Denne delen gir en beskrivelse av status og utviklingstrekk for hele landbruket i fylket, det vil si jordbruket, skogbruket og andre landbruksbaserte næringer. Beskrivelsen er til dels basert på rapporter som er innhentet som en del av prosessen med rulleringen av programmet, og kan gjerne brukes som oppslagsverk sammen med rapportene det henvises til under kildehenvisninger.

Næringsprogrammet er utarbeidet gjennom en omfattende prosess og i nært samarbeid med Partnerskap landbruk i Nordland, som består av følgende faste aktører:

- Fylkesmannen i Nordland
- Nordland Bondelag
- Nordland Bonde- og Småbrukarlag
- Allskog
- Nordland fylkeskommune
- Innovasjon Norge Nordland
- KS

I tillegg er partnerskapet i denne prosessen supplert med medlemmer fra TINE, Nortura, NIBIO og Norsk landbruksrådgiving Nord-Norge. Næringsprogrammet har ikke vært på formell høring. Vi har imidlertid underveis i prosessen mottatt en rekke innspill fra kommuner og andre organisasjoner, på oppfordring fra oss.

RNP gir retninger for valg og prioriteringer i arbeidet med videreutvikling av hele landbruket i fylket vårt de neste fire årene. Programmet gjelder for Fylkesmannens arbeid så vel som for samarbeidspartene i Partnerskap landbruk. Under utviklingen av programmet er det tatt hensyn til politikken som ligger i Nordland fylkeskommunes Regional plan for landbruket i Nordland, vedtatt av fylkestinget i oktober 2018.

Vi håper at Regionalt næringsprogram vil bli et nyttig redskap for arbeidet med næringsutvikling i landbruket i årene som kommer.

Bodø, 12. desember 2018.

John Kosmo

landbruks- og reindriftsdirektør

Innholdsfortegnelse

Om Regionalt næringsprogram	6
Del 1 – Beskrivelse.....	7
1.1 Jordbruk.....	7
1.1.1 Sysselsetting og samfunnsmessig betydning	7
1.1.2 Jordbruksforetak og areal.....	9
1.1.3 Produksjon	11
1.1.4 Kjøtt	11
1.1.5 Melk	13
1.1.6 Potet, grønnsaker og bær	15
1.1.7 Matindustri og videreforedlingsbedrifter.....	16
1.1.8 Økologisk landbruk.....	17
1.1.9 Beitebruk i utmark	19
1.1.10 Rovvilt	21
1.2 Skogbruk.....	22
1.2.1 Ressursgrunnlaget	22
1.2.2 Skogreisingsskogen	22
1.2.3 Avvirkning	23
1.2.4 Skogbrukets infrastruktur	23
1.2.5 Skogindustri og videreforedling	24
1.2.6 Verdiskapingen i skogbruksnæringen.....	25
1.2.7 Skogplanting og skogbehandling.....	25
1.3 Landbruksbaserte næringer	25
1.3.1 Lokalmat	26
1.3.2 Gårdsturisme.....	28
1.3.3 Inn på tunet og gårdsbaserte omsorgs- og velferdstjenester	29
1.4 Utmarksressurser.....	31
1.4.1 Friluftsliv, jakt og fiske	31
1.5 Økonomi – gjennomsnittstall og variasjon	32
1.5.1 Driftsoverskudd i jordbruket - bedriften.....	33
1.5.2 Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk.....	33
1.5.3 Andre næringsinntekter	34
1.5.4 Nettoinntekt – familien.....	34
1.6 Eiendomsstruktur	35
1.7 Jordvern	35
1.8 Rekruttering.....	36
1.9 Forskning og utvikling (FoU).....	39

1.10	Rådgiving	40
1.11	Kulturlandskap og miljø	41
1.12	Klima	42
1.13	Arktisk landbruk	44
1.14	Marked, matsikkerhet og beredskap	45
Del 2	– Analyse	49
2.1	Smart spesialisering	49
2.2	Samfunnsoppdrag	49
2.2.1	Selvforsyning	51
2.3	Økt verdiskaping	51
2.3.1	Agronomi – grovfôrproduksjon	52
2.3.2	Markedsmuligheter	54
2.3.3	Gården som opplevelsesarena	56
2.4	Smart landbruk	60
2.4.1	Sirkulær økonomi	60
2.4.2	Rekruttering og omdømme	61
2.4.3	Teknologi	62
2.4.4	Restråstoff	63
2.4.5	Biokull	65
2.4.6	Skogbruk	65
2.4.7	Bioenergi	66
2.4.8	Økt bruk av tre	67
Del 3	– Mål og strategi	68
3.1	Mål	68
3.2	Strategiske satsingsområder	68
3.2.1	Kompetanse	68
3.2.2	Rekruttering	70
3.2.3	Innovasjon og entreprenørskap	70
Del 4	– Kildehenvisning	72
Del 5	– Vedlegg, Handlingsprogram	74
5.1	Prioriterte tiltak/områder 2019	74
5.2	Ressurser til næringsutvikling	74
5.2.1	Lokalt	74
5.2.2	Regionalt	75
5.2.3	Nasjonalt	76
5.3	Økonomiske virkemidler	76
5.3.1	Forholdet mellom de ulike økonomiske virkemidlene	76

5.3.2	Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)	76
5.3.3	Fylkesvise midler til utrednings- og tilretteleggingstiltak (UT-midler)	77
5.3.4	Tilskuddsmidler for rekruttering og kompetanse i landbruket (RK-midler)	77
5.3.5	Rullering	78
5.3.6	Retningslinjer for bruken av IBU-midlene – generell del	78
5.3.7	Retningslinjer for bruken av IBU-midlene	80
5.3.8	Retningslinjer for bruken av UT-midlene	80

Om Regionalt næringsprogram

Regionalt næringsprogram for landbruket i Nordland (RNP Nordland) er en overordnet plan for arbeidet med å utvikle landbruket og bygdene i Nordland. RNP Nordland skal bidra til økt samarbeid og bedre samordning, og er en invitasjon til virkemiddelapparat og utviklingsmiljø om å øke innsatsen innenfor dette området. Med landbruk mener vi i RNP Nordland både jordbruk, hagebruk, skogbruk og andre landbruksbaserte næringer. Landbruksbaserte næringer defineres som næringsaktivitet med gården og gårdens ressurser som utgangspunkt og som ikke er avhengig av overføringer fra staten, men baserer sin virksomhet på inntekter fra markedet. Programmet har hovedfokus på den delen av verdikjeden som skjer på gården eller i direkte tilknytning til gården. Dette gjelder både jordbruk, skogbruk og landbruksbaserte næringer. Gårdbrukeren, gårdsdriften og gårdens samlede ressurser er i fokus.

RNP Nordland er en gjennomgang og konkretisering av innsats og virkemiddelbruk innenfor næringsutvikling på landbruksområdet. Fylkesmannens landbruks- og reindriftsavdeling vurderer kontinuerlig behovet for delstrategier og prosjektbeskrivelser for viktige satsingsområder. Ved utarbeidelse av delstrategier og/eller prosjektbeskrivelser vil RNP Nordland være overordnet og gi føringer.

RNP Nordland bygger på de signaler som ligger i LMDs *Stortingsmelding 11 (2016–2017) - Endring og utvikling — En fremtidsrettet jordbruksproduksjon, og Stortingets behandling av meldingen* og nasjonale føringene for arbeidet med Regionalt bygdeutviklingsprogram. Fylkesmannen har i oppdrag å rullere Regionalt bygdeutviklingsprogram. Det består av Regionalt næringsprogram (RNP), Regionalt miljøprogram (RMP) og Regionalt skog- og klimaprogram (RSK). Arbeidet skal være ferdig til 01.01.2019.

Den overordnede prioriteringen med RNP Nordland er å vise næringsutøvere i Nordland mulighetene for å utvikle næringsvirksomhet i og i tilknytning til landbruket. For å lykkes i etablering og drift av næringsvirksomhet spiller de personlige egenskapene og den personlige viljen en sentral rolle. Med de øvrige prioriteringer som ligger i RNP Nordland prøver man å forsterke dette hovedfokuset gjennom tre strategiske satsingsområder.

- **Kompetanse** - som skal gi næringsutøveren det verktøyet han eller hun trenger for å drive sin næringsvirksomhet på best mulig måte.
- **Rekruttering** - for i større grad å få motivert yngre personer som kan tenke seg en jobb og en framtid innenfor landbruket.
- **Innovasjon og entreprenørskap** - gjennom bruken av økonomiske og andre virkemidler, bidra til økt nyskaping og utvikling både innenfor tradisjonelt landbruk og landbruksbaserte næringer.

Del 1 – Beskrivelse

Landbruket i Nordland er et resultat av naturgitte forhold, den generelle samfunnsutviklingen og landbrukspolitikken. Landbruket er en arealintensiv næring som har stor betydning for mange kommuner og lokalsamfunn i fylket og landbruket spiller en viktig rolle i utviklingen av livskraftige lokalsamfunn og regioner. Driftsformene i jordbruket er stort sett like over hele fylket. Grovfôrbasert husdyrproduksjon er hovedproduksjonen. Statistikk viser at tross nedgang i antall aktive foretak og nedgang i sysselsetting, holdes produksjonsvolum og arealbruk i hovedsak oppe. Det skyldes at næringen er mer spesialisert i produksjonen på det enkelte foretak enn tidligere, og at det samtidig har foregått en omfattende mekanisering og effektivisering.

I tillegg har gjennomsnittstørrelsen på jordbruksforetakene økt kraftig. Produksjon av kumelk er den produksjonen som har hatt størst strukturendring i løpet av de siste 20 årene. Nordland har store skogressurser og er det største skogreisingsfylket i landet. Mye av skogen er hogstmoden eller nærmer seg hogstmoden alder. Mangfold og omfang av andre landbruksbaserte næringer har økt mye de siste årene, men det er fortsatt store muligheter for vekst.

1.1 Jordbruk

1.1.1 Sysselsetting og samfunnsmessig betydning

Jordbruket i Nordland er en viktig basisnæring for mange av kommunene i fylket. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) og Landbruksdirektoratet viser at tross nedgang i antall aktive jordbruksforetak og nedgang i sysselsetting, holdes produksjonsvolum og arealbruk i grove trekk oppe. Nordland har likevel redusert sin andel av den nasjonale produksjonen både av kjøtt, melk, poteter og grønnsaker. Utviklingen i de ulike regionene i fylket er også ulik. I 2017 var det 2 015 jordbruksforetak fra Nordland som søkte om produksjonstilskudd. I 2017 ble det levert 101,96 mill. liter kumelk til meieri, 41,480 mill. liter av disse ble produsert fra 139 hentepunkter med et automatisk melkesystem (AMS). 1,93 mill. liter geitemelk ble levert til

meieri fra Nordland, det ble levert 15,836 tonn kjøtt til slakteri og det ble produsert poteter på 1 576 dekar. Tilsammen ble det drevet jordbruk på 557 411 dekar innmarksareal.

De fleste jordbruksforetakene i Nordland eies av enkeltpersoner og drives av eier sammen med familien. Driftsformene i jordbruket er stort sett like over hele fylket. Det drives jordbruksproduksjon i 42 av fylkets 44 kommuner. Alle disse kommunene har beitedyr og alle kommunene, med unntak av en, har både sau og storfe. Grovfôrbasert husdyrproduksjon er hovedproduksjonen og kumelkprodusentene står for den største verdiskapingen.

På oppdrag fra Nordland Fylkeskommune og Fylkesmannen i Nordland gjennomførte Nordlandsforskning en undersøkelse av den samfunnsmessige betydningen av jordbruksvirksomheten i Nordland på kommunenivå (Jørstad m.fl. 2016). Rapporten gjennomførte beregninger av direkte, indirekte og induverte virkninger. I 2014 var det ifølge rapporten (Jørstad m.fl. 2016) 2 615 sysselsatte i jordbruket i Nordland. Dette er en nedgang på 20 % fra 2009. 14 kommuner har en sysselsettingsnedgang på godt over 40 %. De 22 største jordbrukskommunene i Nordland sysselsetter 80 % av de jordbruksansatte. Kjønnfordeling i jordbruket i Nordland ligger omtrent på landsgjennomsnittet, dvs. en kvinneandel på vel 26 %.

Næringens bidrag til sysselsetting, antall innbyggere og skatteinntekter varierer betydelig mellom kommunene. I 2014 hadde gjennomsnittskommunen i Nordland 59 jordbruksansatte og en andel jordbruksansatte på 2,1 % av totalt antall sysselsatte. Det er Andøy og Meløy som ligger nærmest denne «gjennomsnittskommunen».

I den tidligere nevnte rapporten (Jørstad m.fl. 2016) har Nordlandsforskning delt kommunene i fire ulike grupper:

- **Gruppe A:** Kommuner med relativt få jordbrukssysselsatte, men de utgjør allikevel en høy andel av samlet sysselsetting i kommunen. Her er kommunene Vevelstad, Beiarn, Bindal, Grane, Rødøy, Ballangen, Gildeskål, Evenes, Tjeldsund, Herøy, Hamarøy, Lødingen, Lurøy, Bø og Andøy
- **Gruppe B:** Kommuner med relativt mange jordbrukssysselsatte som også utgjør en høy andel av samlet sysselsetting i kommunen. Vega, Sømna, Leirfjord, Hattfjelldal, Dønna, Steigen, Nesna, Hemnes, Meløy, Hadsel, Alstahaug, Sortland, Vestvågøy, Vefsn og Brønnøy

- **Gruppe C:** Kommuner med få jordbrukssysselsatte og de utgjør samtidig en lav andel av samlet sysselsetting i kommunen. Flakstad, Saltdal, Vågan, Tysfjord, Øksnes, Træna, Narvik, Røst, Sørfold, Moskenes og Værøy.
- **Gruppe D:** Kommuner med mange jordbrukssysselsatte men de utgjør allikevel en lav andel av samlet sysselsetting i kommunen. Kommunene Fauske, Bodø og Rana.

Det er betydelig variasjon i de kommunene som tilhører samme gruppe, både når det gjelder antall sysselsatte i jordbruksvirksomhet og andelen de sysselsatte i jordbruket utgjør av samlet sysselsetting i kommunen. Vevelstad er den kommunen i Nordland der jordbruksvirksomheten er viktigst for sysselsettingen innad i kommunen. Brønnøy er den kommunen i Nordland der jordbruksvirksomheten gir det største bidraget til samlet jordbrukssysselsetting i Nordland fylke.

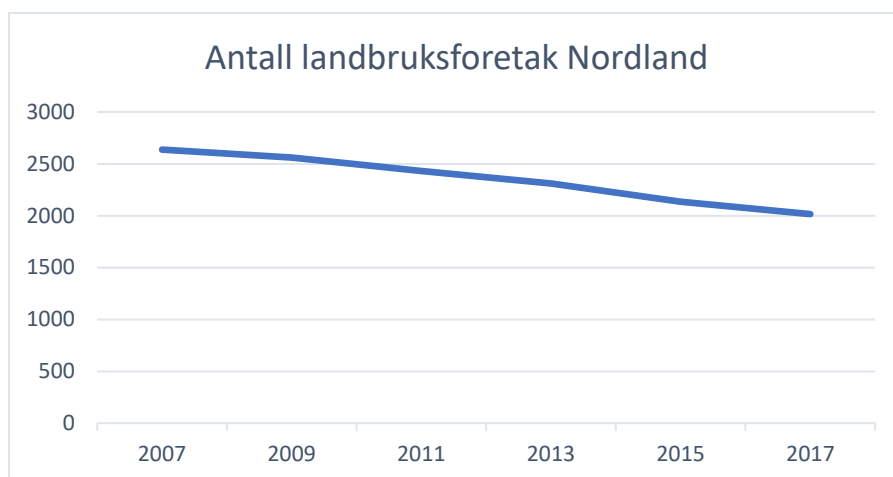
Nordlandsforskning (Jørstad m.fl. 2016) har beregnet at for hver «krone» som produseres i jordbruket i Nordland, leverer bedrifter i fylket varer og tjenester til jordbruket for 29 øre. Næringsmiddelindustri, varehandel og bygge- og anleggsvirksomhet er de viktigste leverandørene til jordbruket i fylket. De har videre anslått at jordbruksvirksomheten i Nordland bidrar til å sysselsette 2 154 personer (lavt anslag), 2 693 personer (middels anslag) og 3 231 personer (høyt anslag) i andre næringer samt offentlig sektor. Variasjonene mellom kommunene er naturlig nok svært stor.

Sysselsettingen og aktiviteten innenfor landbruket i Nordland gir også virkninger i form av at næringen fungerer som en premisse for annen næringsvirksomhet og bosetting generelt. En direkte effekt er aktiviteten ved slakterier og meierier. Virkningene på annen aktivitet har sammenheng med produksjonsvolum og med antall sysselsatte i næringen. Hvis produksjonen opprettholdes vil noe av virkningen på annen næringsvirksomhet opprettholdes på dagens nivå. Når det gjelder effekten av at sysselsettingen i landbruket går ned er det rimelig å anta at virkningene på annen næringsvirksomhet og bosetting vil avta i takt med sysselsettingsnedgangen i landbrukssektoren.

1.1.2 Jordbruksforetak og areal

Arealressurskartet (AR5) gir detaljert informasjon om arealressursene i fylket. I AR5 er det om lag 752 000 dekar jordbruksareal i Nordland: Det tilsvarer ca. 2 % av fylkets landareal. Landbruksdirektoratets tall fra søknader om produksjonstilskudd viser at det er 557 542 dekar jordbruksareal i drift. Det utgjør nesten 1,5 % av fylkets totale landareal.

Figur 1: Utvikling i antall søkere om produksjonstilskudd, (Landbruksdirektoratet)

Den store reduksjonen i antall jordbruksforetak i jordbruket i Nordland har gjort at gjennomsnittlig antall dekar per søker har økt ganske kraftig. Økningen i totalareal per søker har vært litt større enn i resten av landet. Gjennomsnittsstørrelsen har økt fra 230 dekar per foretak i 2007 til 277 dekar i 2017, det utgjør 20,38 % økning. For Norge har antall dekar økt fra 212 til 254 i samme periode, det gir en prosentvis økning på 19,32 %.

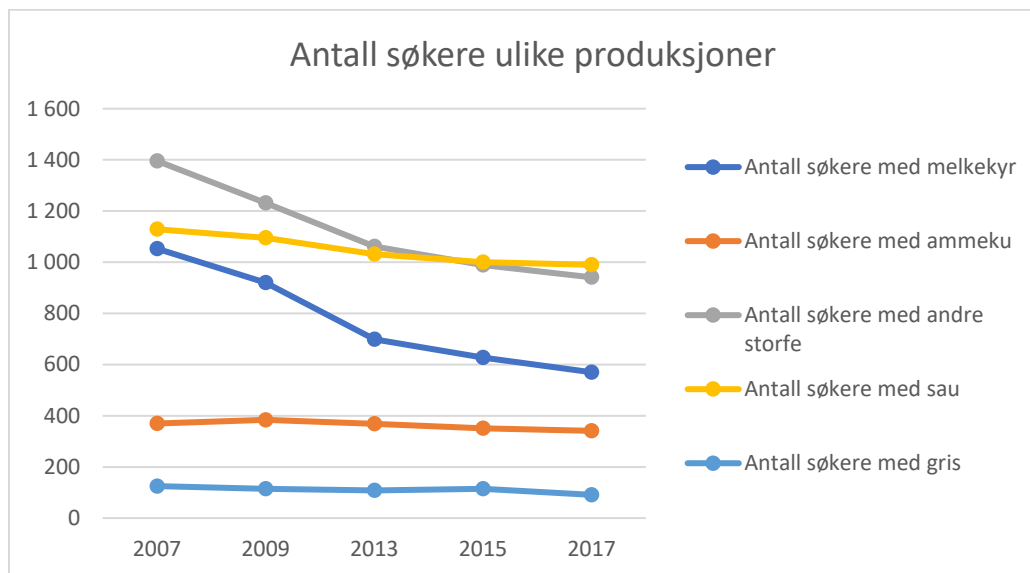
Hvis vi ser på de ulike regionene i fylket (regionrådinndelingen per 1.10.18 er brukt) så har utviklingen vært noe ulik. Kommunene i Helgeland har hatt den minste reduksjonen i antall foretak med 18,48 % og Ofoten har hatt størst reduksjon i antallet med 31,21 % fra 2007 til 2017. Hvis vi ser på antall dekar i drift per foretak så er det endret med 86 dekar for Ofoten og 26 dekar for Salten, se tabell 1.

Tabell 1: Produksjon per region (Landbruksdirektoratet)

Regioner	Antall foretak som mottar produksjonstilskudd				Gjennomsnittlig antall dekar per foretak		
	2007	2017	endring	%-vis endring	2007	2017	endring
Sør-Helgeland	425	318	-107	-25,18 %	246	302	56
Indre- Helgeland	495	378	-117	-23,64 %	201	246	45
Helgeland	460	375	-85	-18,48 %	242	285	44
Salten	556	433	-123	-22,12 %	239	264	26
Ofoten	141	97	-44	-31,21 %	216	302	86
Vesterålen	317	239	-78	-24,61 %	243	307	64
Lofoten	243	175	-68	-27,98 %	210	253	43
SUM	2 637	2 015	-622	-23,59 %	230	277	47

1.1.3 Produksjon

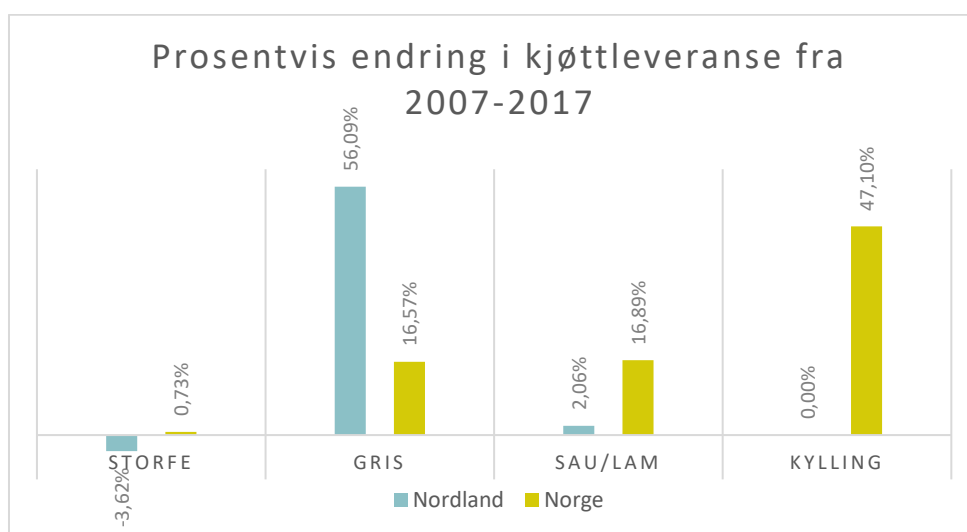
Ingen av jordbruksproduksjonene har hatt økning i antall produsenter i Nordland i årene 2007 – 2017 (figur 2). Den største reduksjon i antallet ser vi for produsenter av kumelk og for antallet foretak med andre storfe. Det var i 2017 flere foretak som hadde sau enn som hadde storfe.

Figur 2: Utvikling i antall søkere om produksjonstilskudd i jordbruket for ulike produksjoner i Nordland (Landbruksdirektoratet)

1.1.4 Kjøtt

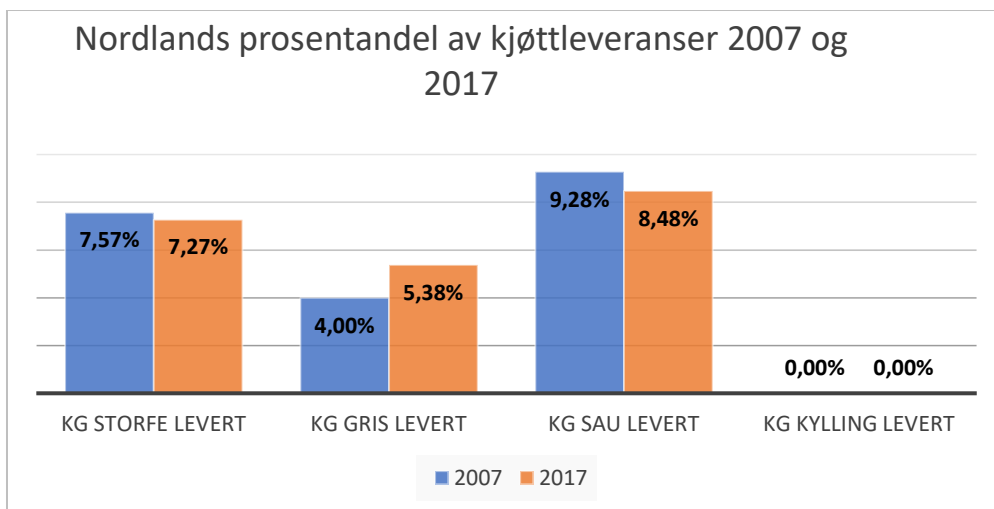
Når vi sammenligner utviklingen i leveranser av kjøtt mellom Norge og Nordland så ser vi at Nordland har hatt en nedgang i leveransen av storfekjøtt fra 2007 til 2017 mens Norge har hatt en tilnærmet stabil leveranse i samme periode.

Figur 3: Endring i kjøttleveranser (Landbruksdirektoratet)

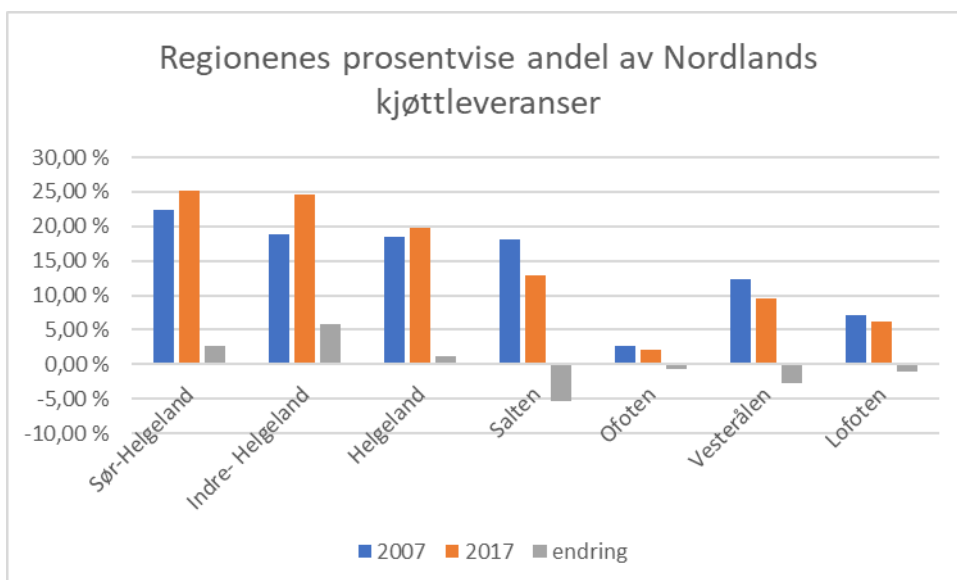
For sauekjøtt har Nordland hatt en svak vekst på 2 % mens veksten for landet som helhet har vært på nesten 17 %. Ingen av de store slakteriene i Nord-Norge slakter fjørfe og Nordland har ingen leveranser av kylling til slakteri. Økningen i kyllingkjøttleveranser for Norge har vært på 47 % for perioden. Når det gjelder svinekjøtt har Nordland hatt en større økning enn landet, 56 % økning for Nordlands del sammenlignet med 16,6 for hele landet.

Hvis vi ser på Nordlands andel av kjøttleveransene (figur 4) så har vår andel av totale leveranser gått ned for både storfe og sau mens vi har hatt en økning fra 4 % til 5,38 for svinekjøtt.

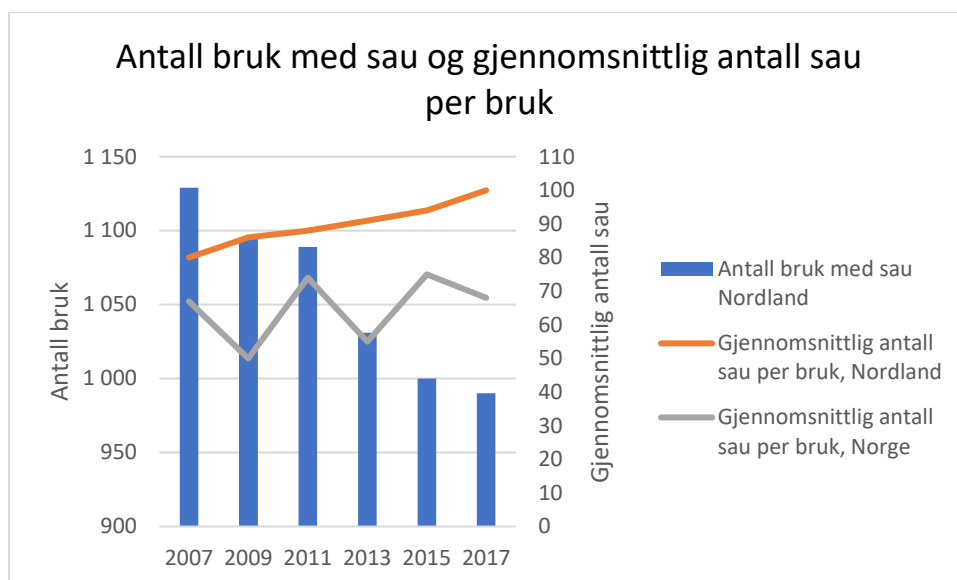
Figur 4: Nordlands andel av kjøttleveranser, endring fra 2007-2017 (Landbruksdirektoratet)

Regionene i fylket har hatt ulik utvikling i kjøttleveransene. Indre-Helgeland er den regionen som har hatt størst prosentvis økning i antall kg kjøtt levert til slakteri. Den største prosentvise nedgangen ser vi i Salten.

Figur 5: Regionenes andel av Nordlands kjøttleveranser endring fra 2007 til 2017 (Landbruksdirektoratet)

Antallet voksne sau har økt fra ca. 90 000 sau i 2007 til drøyt 98 000 i 2017. Antallet besetninger har gått jevnt ned og antallet sau per bruk har økt.

Figur 6: Antall søkere med sau og antall voksne sau per foretak (Landbruksdirektoratet)

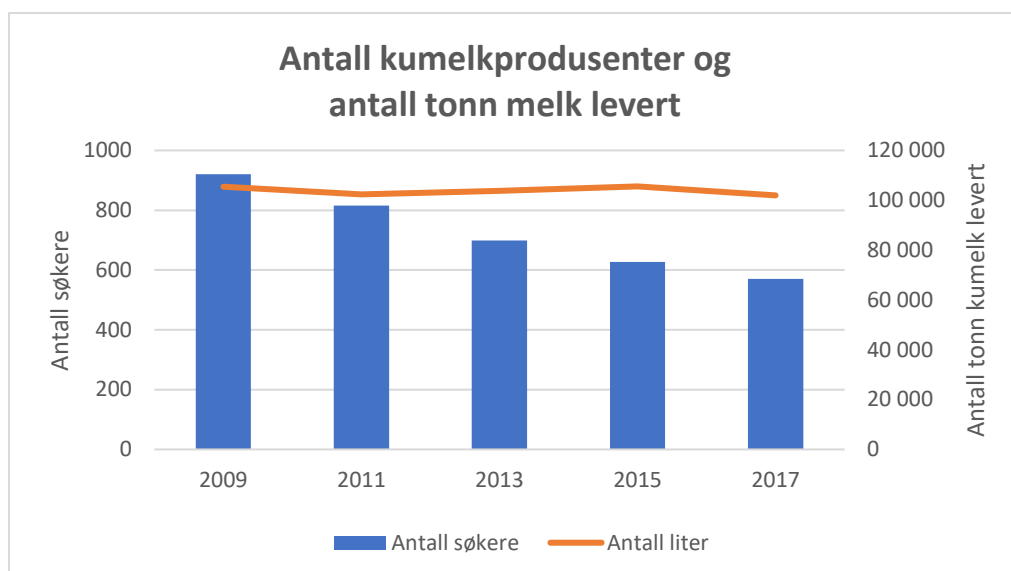
De to regionene med flest foretak som har sau er Indre-Helgeland og Helgeland. De gjennomsnittlig største besetningene med sau er på Indre-Helgeland og i Vesterålen.

1.1.5 Melk

Kumelkproduksjonen er den produksjonen som har hatt størst strukturendring i løpet av de siste 10 årene. I 2007 var det 1053 foretak i Nordland som søkte om produksjonstilskudd for melkekyr. I 2017 var tallet nede i 570, altså en nedgang på 483 foretak noe som tilsvarer at nesten 46 % av antallet foretak med kumelkeproduksjon har sluttet med melk.

Når det gjelder leveranser per foretak ble det i Nordland i 2009 levert i gjennomsnitt 114 604 liter melk per foretak. I 2017 var tilsvarende tall 178 878 liter, altså en økning på 56 %.

For hele Norge har økningen i leveranse per bruk i samme periode vært på 49 %, men gjennomsnittleveransen per foretak var høyere for Norge enn for Nordland i 2009. Nordland ligger derfor fortsatt under landsgjennomsnittet.

Figur 7: Antall produsenter med kumelkleveranser og antall tonn melk levert (Landbruksdirektoratet)

Fra 2009 til 2017 har Nordland redusert totalleveransen av kumelk til meieri fra 105 435 303 liter til 101 960 387 liter, noe som utgjør 3,3 %. For Norge som helhet har nedgangen vært på 0,48 % i samme periode. Nordland har dermed redusert sin andel av totalvolumet av kumelk levert meieri.

Hvis vi ser nærmere på utviklingen i produksjonen av kumelk i de enkelte regionene så ser vi at antallet melkekyr per foretak har økt i alle regioner. Størst økning har vi hatt på Sør-Helgeland. Reduksjonen i antallet produsenter har vært prosentvis størst på indre- Helgeland der over 53 % av produsentene har forsvunnet i perioden 2007-2017.

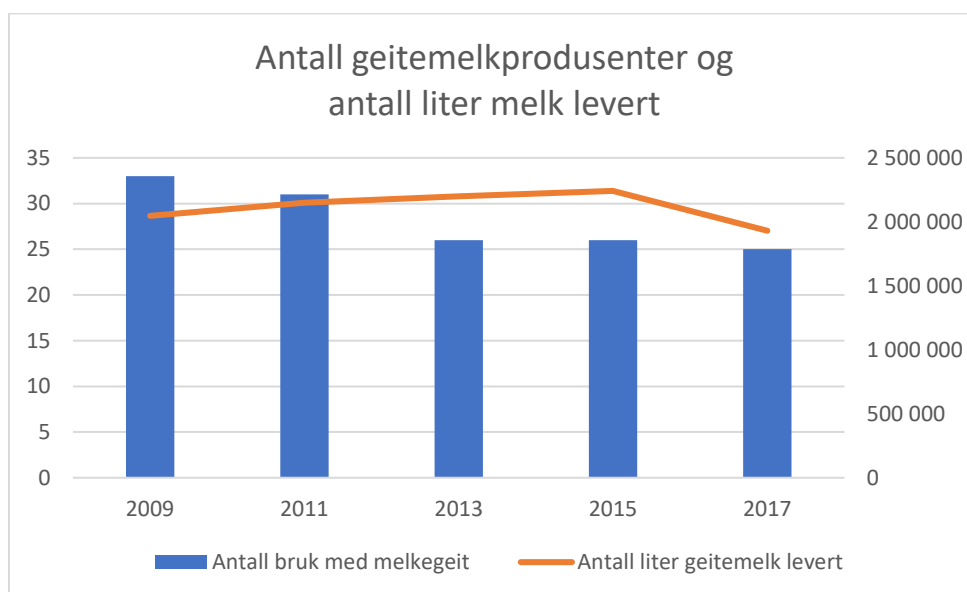
Tabell 2: Kumelk produksjon på regionnivå (Landbruksdirektoratet)

Regioner	Antall kumelkprodusenter				Andel av fylkets totale antall melkeprodusenter, i prosent			Antall melkekyr per bruk		
	2007	2017	endring	%-vis endring	2007	2017	endring	2007	2017	endring
Sør-Helgeland	237	137	-100	-42,19 %	22,51 %	24,04 %	1,53 %	19	30	11
Indre- Helgeland	203	95	-108	-53,20 %	19,28 %	16,67 %	-2,61 %	15	25	10
Helgeland	213	121	-92	-43,19 %	20,23 %	21,23 %	1,00 %	17	27	10
Salten	199	103	-96	-48,24 %	18,90 %	18,07 %	-0,83 %	16	23	6
Ofoten	48	27	-21	-43,75 %	4,56 %	4,74 %	0,18 %	18	24	6
Vesterålen	92	51	-41	-44,57 %	8,74 %	8,95 %	0,21 %	18	26	8
Lofoten	61	36	-25	-40,98 %	5,79 %	6,32 %	0,52 %	18	25	7
SUM	1053	570	-483	-45,87 %	100,00 %	100,00 %	0,00 %	17	26	9

Hvis vi ser på tall fra leveranser av kumelk til meieri i perioden 2009 til 2017 så har Sør-Helgeland økt sin andel av fylkets totale leveranser med 2,42 % til 26,84 %. Den regionen som prosentvis har mistet mest av sin andel er Salten. Der har reduksjonen vært på 2,96 %

av fylkets andel. De tre Helgelandsregionene har sammen økt sin andel av fylkets totalleveranser med 5%.

I 2017 ble det produsert 2 094 824 liter geitemelk i fylket. Det var 10 % av landets totalproduksjon av geitemelk. Det er en liten nedgang på 0,2 % fra 2009. Når det gjelder andelen av lokalt foredlet geitemelk så hadde Nordland i 2009 8,83 % av landets produksjon. I 2017 var dette tallet økt til nesten 15 %. Det var 3 1313 antall melkegeiter i 2017, mens det i 2009 var 3 261 melkegeiter i Nordland.

Figur 8: Antall liter geitemelk levert meieri (Landbruksdirektoratet)

Det leveres geitemelk til meieri i regionene Salten, Ofoten, Lofoten og Vesterålen. Salten hadde i 2017 41 % av fylkets geitemelkleveranse. Når det gjelder lokal foredling av geitemelk var Lofoten den største regionen i fylket. Det er lokal videreforedling av geitemelk på indre-Helgeland også.

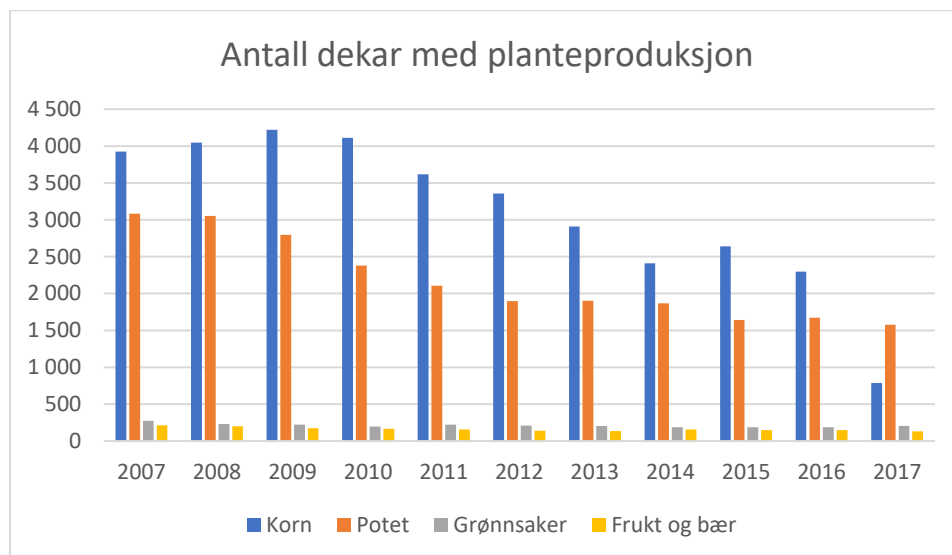
1.1.6 Potet, grønnsaker og bær

Det har vært en nedgang i arealet og antall produsenter for både potet, grønnsaker og bær i Nordland. Den prosentvise nedgangen i Nordland har vært større enn nedgangen i resten av landet.

Tabell 3: Antall dekar og antall produsenter med potet, grønnsaker og bær (Landbruksdirektoratet)

Produksjon	2007		2012		2017	
	dekar	produsenter	dekar	produsenter	dekar	produsenter
Potet	3 081	464	3 357	295	1 576	210
Grønnsaker	273	38	210	36	205	24
Frukt og bær	213	50	141	33	132	28

Når det gjelder potetarealet har det i Nordland vært en nedgang på 45,7 % i årene 2007-2017. For Norge har nedgangen vært på 18,58 %. Hvis vi ser på grønnsaksarealene har det i Nordland vært en nedgang i perioden 2007-2017 med 31,5 %. For landet har det vært en økning i arealet i samme periode med 27,29 %. Bærrarealet i Nordland har gått ned med 30 % og bærrarealet i landet har gått ned med 4,9 %.

Figur 9: Antall dekar ulike vekstgrupper (Landbruksdirektoratet)

1.1.7 Matindustri og videreforedlingsbedrifter

I størst mulig grad er det ønskelig med en lokal/regional foredling av de råvarer som produseres og høstes i Nordland. Dette gjelder både i forhold til volumproduksjon og i forhold til lokale spesialiteter. Konkurransen er økende, og industrien må utvikle sin konkurransekraft gjennom en sunn kostnadsutvikling, innovasjon og omstilling.

Meierier

I råvaremarkedet for kjøp av melk fra produsentene, er det to aktører på landsbasis, Tine og Q-meieriet. I Nordland leverer samtlige produsenter til Tine sine anlegg på Sømna, i Sandnessjøen, i Harstad og på Storsteinnes. Tine er et næringsmiddelkonsern. Morselskapet Tine SA er et samvirkeselskap som eies av melkeprodusenter som leverer melk til selskapet. Tine SA har også en rolle som markedsregulator og har plikt til å motta melk fra alle melkeprodusenter i Norge. Det gjør at alle produsentene får levert den melken de produserer til fastsatt pris (målpris).

Meieriene som ligger i Sømna og på Storsteinnes produseres faste produkter, eksempelvis ost, mens meieriene i Sandnessjøen og i Harstad produserer flytende produkter, slik som melk. I Nordland er det flere melkeprodusenter, både av kumelk og geitemelk som foredler melken selv i egne gårdsysteri. Det er et svært kompetent og erfarent ostemiljø i Nordland. Produsentene er dyktige og tar hjem mange nasjonale og internasjonale priser for sine produkter. Flere har også oster som har fått «spesialitet»-merket. Mange av osteprodusentene i Nordland deltar i nettverk der de møtes jevnlig og utveksler kunnskap og erfaringer.

Slakterier

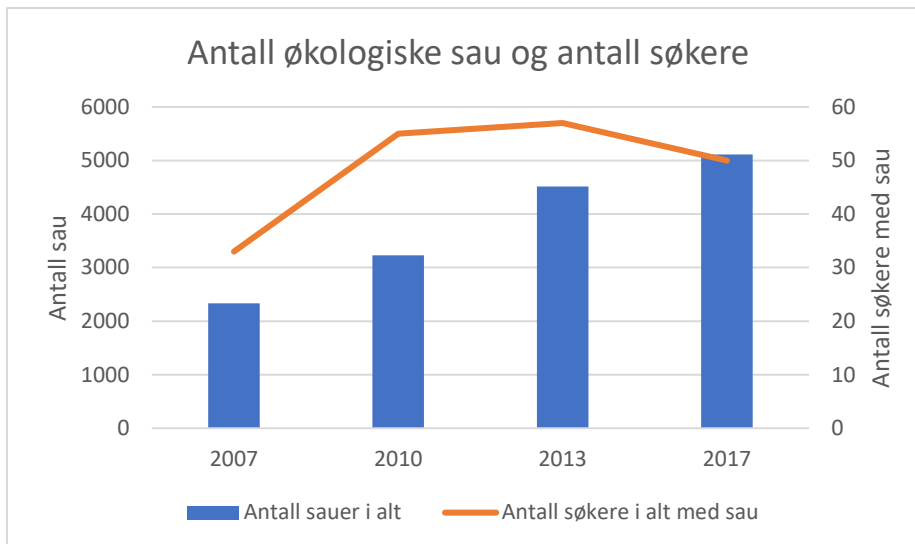
I Nordland er det to store slakteri, Nortura sitt anlegg på Bjerka og Horn sitt slakteri i Vestvågøy kommune. Nortura er en samvirkeorganisasjon som er eid av gårdbrukerne. Horn er et privateid slakteri. Nortura har også et slakteri i Målselv dit mange produsenter i nordre del av Nordland leverer dyr. Nortura er den største aktøren på slakteriledet med om lag 66 % markedsandel på landbasis. Verken Nortura sitt anlegg på Bjerka eller Horn slakteri har videreforedling av kjøtt. Det er imidlertid flere andre forholdsvis store aktører i fylket som videreforedler kjøtt; Kuraas, Lundal Nord og Hanssen. Nordland har også flere gårdsslakteri. Noen gårdbrukere tar retur på slakt og videreforedler kjøttet eller selger det selv fra eget gårdsutsalg.

1.1.8 Økologisk landbruk

Den økologiske produksjonen i Nordland har siden 2013 gått ned, med unntak av antall sau, viser tall fra Landbruksdirektoratet. Nordland har pr. august 2018, 91 mottakere av produksjonstilskudd for økologisk produksjon. For alle produksjonene er det en nedgang i antall søkere av produksjonstilskudd fra 2013 til 2017. I 2017 var det totale antallet økologiske storfe i underkant av 1000 dyr og det var 23 foretak som søkte produksjonstilskudd. Utviklingen over tiårsperioden fra 2007 til 2017 viser en svak økning på vel 2 % i antallet økologiske storfe. I samme periode (2007 – 2017) har antallet økologiske melkekyr gått ned med i overkant av 7% til 142 dyr. Antallet økologiske ammekyr har økt med 55 % til 276 dyr.

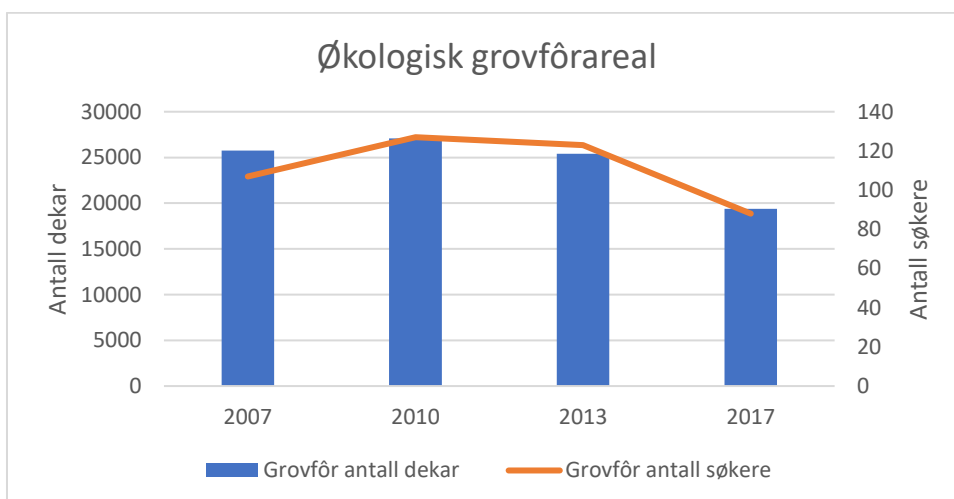
Antallet økologiske geit i 2017 var i underkant av 200 dyr og det var 4 foretak som søkte produksjonstilskudd. For sau viser tallene en økning på 600 dyr fra 2013 til 2017, til i overkant av 5000 dyr. Antallet søkere av produksjonstilskudd for økologisk sau har gått ned fra 57 i 2013 til 50 i 2017.

Figur 10: Antall økologiske sau og antall søkere om produksjonstilskudd for økologisk sau fra 2007 til 2017 (Landbruksdirektoratet)

Den økologiske planteproduksjonen i Nordland målt i antall dekar, har vært og er fortsatt liten for potet, grønnsaker, frukt og bær. Til sammenligning er antall dekar til økologisk korndyrking i Nordland betraktelig større. Over tiårsperioden fra 2007 til 2017 har den prosentvise endringen i økologisk kornproduksjon gått ned med 54,81% fra 405 dekar til 183 dekar, i samme periode har den økologiske potetproduksjonen gått ned med 65,85% fra 41 dekar til 14 dekar, derimot har grønnsaker, frukt og bær hatt en økning på 5% fra 20 dekar til 21 dekar.

Utviklingen viser også en nedgang i antall dekar økologisk grovfôrareal i fylket, og dertil nedgang i antall søkere i produksjonstilskudd. Fra 2007 til 2017 har det vært en nedgang på 24,70% i antall dekar økologisk grovfôrproduksjon, fra 25 745 dekar til 19 386 dekar. Antallet søkere av produksjonstilskudd for økologisk grovfôrproduksjon har blitt redusert fra 107 til 88.

Figur 11: Antall dekar økologisk grovfôrareal og antall søkere om produksjonstilskudd for økologisk grovfôrareal fra 2007 til 2013 (Landbruksdirektoratet)

I Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2018-2030 har regjeringen lagt til grunn at utviklingen av økologisk produksjon og forbruk må skje med utgangspunkt i markedet, og

etterspørselen etter økologiske produkter, på lik linje med øvrig jordbruksproduksjon. Videre presiseres det at jordbruket og markedsaktørene må forventes å imøtekomme etterspørselen med produkter som landet har forutsetninger for å produsere. I strategien er det også lagt vekt på at økologiske driftsformer uten bruk av kjemisk-syntetiske plantevernmidler, mineralgjødsel, kombinert med vekstskifte, har en positiv effekt for det biologiske mangfoldet, jordkvaliteten og jordstrukturen. Denne driftsformen vil derfor være et bidrag til å gjøre norsk jordbruk mer miljøvennlig, for det første ved at økologisk jordbruk i seg selv er mer miljøvennlig, og dernest ved at erfaringer og kunnskap fra økologiske driftsformer kan overføres til det konvensjonelle jordbruket.

Siden år 2000 har det vært en økning for de fleste økologiske produksjoner i Norge. Økologiske produkter har hatt en sterk økning i omsetningen, samt at det framover er et potensial i markedet for økt produksjon av norske økologiske varer. Det har vært en positiv utvikling for produktkategoriene som er viktige for norsk jordbruk; grønnsaker, frukt, bær, kornprodukter og bakervarer, meieriprodukter, egg og kjøtt. I 2017 var den samlede omsetningen av økologiske matvarer i dagligvarehandelen på 2,63 mrd. kroner (både norsk og importerte økologiske varer). Sammenlignet med det som er definert som lokalmat som hadde en samlet omsetning på 5 mrd. kroner, så må etterspørselen etter økologiske varer anses som begrenset, ifølge Nasjonal strategi for økologiske produksjon 2018-2030.

1.1.9 Beitebruk i utmark

Nordland har store og gode utmarksressurser i form av beite, både for sau, geit, storfe, rein og elg. Andelen av klassen svært godt beite er en god indikator på beitekvalitet. Med 17 % av arealet i denne klassen ligger Nordland en god del høyere enn landsgjennomsnittet som er 11 %. I den samla fylkesstatistikken kommer Nordland ut som det nest beste fylket etter Troms. Beitekvaliteten i utmark er ikke bare gitt av naturlige forhold, dagens vegetasjonsbilde gjenspeiler også tidligere driftsformer.

Forholdene for beiting i utmark varierer imidlertid mye i fylket, både lokalt og regionalt. Kunnskap om ressursgrunnlaget er viktig for å kunne utnytte utmarksbeitet optimalt med hensyn på produksjonsresultat og for å drive bærekraftig beitebruk på lang sikt. Det meste av

fylket har berggrunn og jordsmonn som gir utmarksbeite av høy kvalitet. I følge NIBIO sin rapport Arealregnskap for utmark og arealstatistikk for Nordland (Bjørklund m.fl. 2017) har indre Helgeland og indre Salten et svært godt beitepotensiale i skogregionen og i fjellet. Også store deler av Lofoten og Vesterålen har god beitekvalitet og godt kultiverte beiter. Ofoten, Nord-Salten og ytre deler av Helgeland har store, sammenhengende områder med fattige berg-arter, grunnlendt mark og overveiende skrinne beiter. Her er det likevel store variasjoner, for ofte fins det produktive beiteareal på skredjord i fjellsidene. De rike utmarksbeitene i eng-skoger og åpne fjellier krever høgt beitetrykk dersom en skal ta vare på grasrikdommen som tidligere tiders utmarkshøsting har skapt.

Tabell 4: Oversikt over dyr på utmarksbeite 2017 i Nordland (Landbruksdirektoratet)

Dyreslag	Antall dyr sluppet på utmarksbeite
sau og lam	208 556
storfe (inkl. melkekyr og ammekyr)	77 770
geiter	34 560
hester	497
Totalt	321 383

NIBIO (Bjørklund m.fl. 2017) har beregnet beitekapasitet i utmark for fylket til om lag 1 033 000 saueenheter. Med beitekapasitet menes her det dyretallet som gir optimal produksjon av kjøtt, samtidig som beitegrunnlaget ikke forringes på lang sikt. Skal for eksempel gjengroinga stoppes må en trolig ha et høyere dyretall enn det som er optimalt for tilvekst. Hvis alle beitedyr omregnes til saueenheter, der en sau er en enhet, storfe er fem saueenheter, hest er seks saueenheter og geit er 1,5 saueenheter så vil samlet beitetrykk fra husdyr i 2017 beregnes til 294 505 saueenheter. Det er beregnet at husdyr i Nordland (utenom rein) har et årlig fôropptak på utmarksbeite på 25-30 millioner fôrenheter.

Beitetrykket fra rein og elg som kan regnes i konkurranse med husdyr anslår NIBIO (Bjørklund m.fl. 2017) til ca. 72 000 saueenheter. Det blir til sammen ca. 367 000 saueenheter. Selv om en også regner inn beitetrykk fra svensk rein, anslår NIBIO at neppe mer enn 1/3 av beiteressursen i fylket er i bruk.

Områder i Nordland har store utfordringer i bruken av utmarksbeite fordi det meste av fylket utenom Lofoten/Vesterålen også er leveområde for rovvilt. Forvaltningen av rovdirene tilligger Staten og styres etter Forvaltningsplan for rovvilt.

Store avstander mellom bruk i drift og bruk med beitedyr gjør at det mange steder er vanskelig å få en god utnyttelse av utmarksbeitene på grunn av manglende eller dårlig vedlikeholdte gjerder. Nordland har 29 000 fritidsboliger ifølge Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no). En del av disse er plassert i beiteområder og vanskeliggjør utnytting av arealene til beite. Noen steder i fylket går veier rett gjennom utmarksbeitene, og sau på og i veibanen er en utfordring både for dyreeier og bilister.

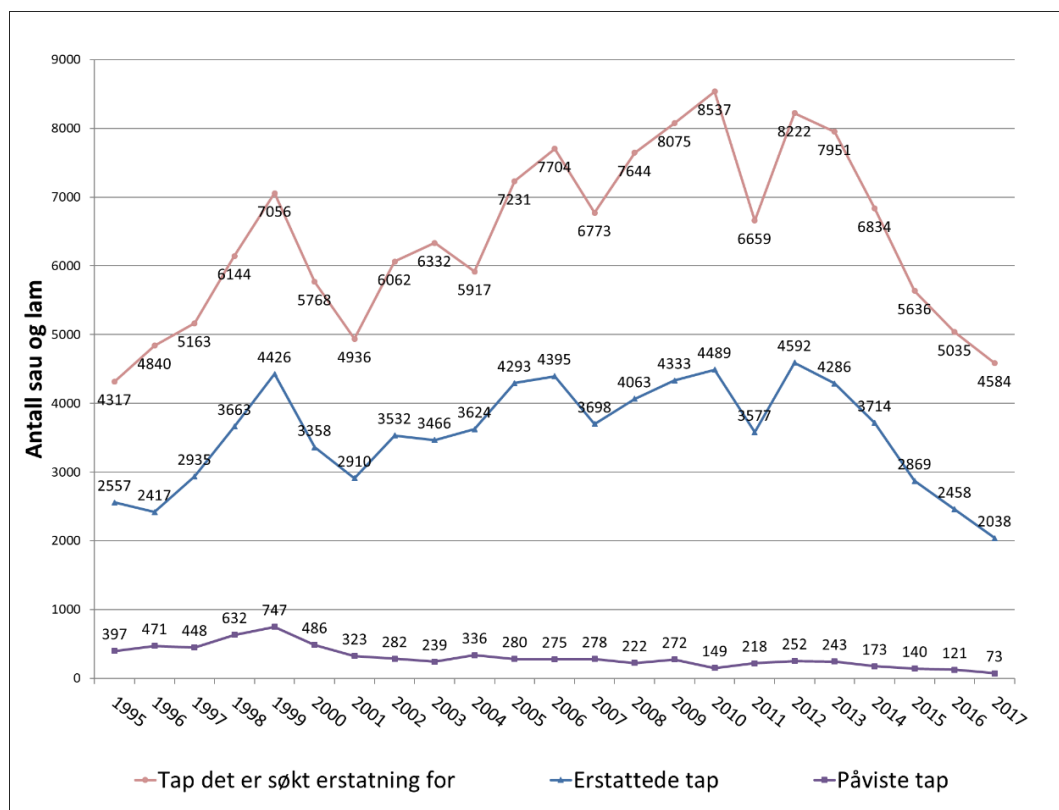
1.1.10 Rovvilt

Nordland fylke er et eget forvaltningsområde for rovviltforvaltningen i Norge. Den regionale rovviltnemnda har ansvar for utarbeidelse av en forvaltningsplan som skal legge rammene for en rovviltforvaltning i Nordland som bidrar til å oppnå de nasjonale målene satt av Storting og Regjering. Fylkesmannen er sekretariat og faglig rådgiver for nemnda.

Rovviltforvaltningen har en todelt målsetting om å sikre levedyktige rovviltbestander og beitenæringer i Norge. Stortinget har bestemt at dette skal skje gjennom en tydelig soneforvaltning, der det settes av områder til henholdsvis beitedyr og rovvilt. Det vil i praksis si at man skal prioritere rovvilt fremfor beitedyr i noen områder, mens beitedyr i andre områder skal prioriteres fremfor rovvilt. Det er rovviltnemndene som fastsetter soneinndelingen i Norge for bjørn, jerv og gaupe som en del av de regionale forvaltningsplanene.

Forvaltningsplanen for rovvilt i Nordland gir rammer for tilskuddsordningen til tapsforebyggende og konfliktdempende tiltak (FKT-midler). Formålet FKT-midlene er å sikre at det iverksettes av effektive forebyggende tiltak for å begrense de skadene rovvilt kan forårsake på produksjonsdyr i jordbruket, samt konfliktdempende tiltak for å begrense ulemper for lokalsamfunn og andre grupper. De mest brukte tiltakene i sauenevinga i Nordland er bruk av radiobjeller, utvidet tilsyn med vokterhund eller kadaverhund og tidlig sanking.

Både antall gårdsbruk som søker om rovvilterstatning og erstattede sau og lam gikk betydelig ned i løpet av årene 2013-2017. I 2017 ble det søkt om rovvilterstatning fra ca. 15 % av sauebesetningene i fylket. Rovvilttapene er spredt over store deler av fylket, i all hovedsak på fastlandet. Selv om tapene har gått betydelig ned på fylkesnivå, er det fortsatt enkelte områder som opplever store tap til rovvilt.

Figur 12 : Oversikt over rovvilterstatninger på lam og sau i Nordland i perioden 1995-2017 (Rovbase, Miljødirektoratet)

Dagens forvaltningsplan for store rovdyr setter ikke i seg selv begrensninger for næringsutøvelse. Verken de overordnede føringer innenfor rovviltpolitikken eller forvaltningsplanen setter begrensninger for bruken av midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket til sau i Nordland.

1.2 Skogbruk

1.2.1 Ressursgrunnlaget

Nordland fikk i 2011 nye tall for skogressursene basert på landsskogtakseringen 2005-2009.

Arealmessig er Nordland ett av de store skogfylkene i landet. Skogbevokst areal er 10,0 mill. dekar, som tilsvarer 30 % av totalarealet i fylket. I perioden 1993-2009 har skogarealet økt med 1,4 mill. dekar. Det er lauvskogen som står for den store økningen i skogareal.

Lauvtredominert skog tilsvarer 61 %, grandominert 29 %, furudominert 8 % og 2 % er arealer hvor det ikke er kommet opp ny skog. Siden forrige landsskogtakst (1993) har andelen barskogdominert gått tydelig tilbake, mens andelen lauvskogdominert har økt tilsvarende. Det produktive skogarealet er omtrent likt fordelt på sørfylket og nordfylket, men treslagssammensetningen er ulik. Mens sørfylket er bartredominert, er nordfylket lauvtredominert.

Stående skogvolum er 36 mill. kubikkmeter. Av volumet utgjør lauvtredominert skog 48 %, grandominert 41 % og furudominert 11 %. Hogstmoden skog utgjør 43 % av stående volum totalt, mens den i 1993 utgjorde 27 %. Det totale skogvolumet har økt med 10 mill. kubikkmeter fra 1993 til 2009. Siden 1970 er skogvolumet i Nordland fordoblet. Det er treslagsskifte fra bjørk til gran på kysten og høy skogkulturinnsats etter hogst som er hovedårsaken til den store økningen i skogressurser i Nordland.

Årlig tilvekst er 1,1 mill. kubikkmeter. Av tilveksten utgjør gran, inkludert sitkagran og lutzgran, 550 000 kubikkmeter, lauvskog 390 000 kubikkmeter og furu 66 000 kubikkmeter. Årlig tilvekst har økt med 230 000 kubikkmeter sammenlignet med 1993. Nordland har 4 % av tilveksten i hele landet.

1.2.2 Skogreisingskogen

Med 700 000 dekar skogreist areal er Nordland det største skogreisingsfylket i landet. Arealet er fordelt med to tredjedeler i nordfylket og en tredjedel i sørfylket. Omkring 50 000 dekar ble plantet i perioden 1920-1940, mens de store arealene ble etablert fra midten av 1950-årene til rundt 1990. Hovedtreslaget er norsk gran. Det skogreiste arealet tilsvarer 6 % av hele skogarealet og 12 % av produktivt skogareal. Tilsvarende tall for Vestlandet er 13 % og 18 %. Skogreisningen hadde sitt største omfang midt på 1960-tallet. Fra 2004 har det ikke

skjedd nevneverdig skogreising verken i Nordland, i Nord-Norge eller på Vestlandet. Skogreisings-skogen i Nordland har et langsiktig produksjonspotensial på omkring 0,5 mill. kubikkmeter per år.

Av de utenlandske treslagene som er brukt i skogreisingen, har sitkagran og etter hvert lutzgran vært viktigst. Til sammen er rundt 100 000 dekar i Nordland skogreist med sitka- og lutzgran, dvs. 14 % av totalarealet som er skogreist, men mindre enn 1 % av det totale skogarealet. Nordland er det fylket som har mest sitka- og lutzgran med 20-25 % av det totale arealet i Norge. Mens plantet norsk gran produserer 3-10 ganger mer enn stedegen lauvskog, har sitka- og lutzgran i kyststrøkene en produksjon som er 50-100 % høyere enn norsk gran. Skogforskningen har dokumentert at de kvalitetsmessige egenskapene hos disse treslagene kan sidestilles med norsk gran. Langsiktig avvirkningspotensial for sitka- og lutzgran i Nordland er beregnet til 130 000 kubikkmeter (Bernt-Håvard Øyen, Skogforsk, 2005).

1.2.3 Avvirkning

Avvirkningen i Nordland øker og det ble i 2017 avvirket 187 000 kubikkmeter for salg. Av dette var bartrevirke rundt 25 000 kubikkmeter avvirket i nordfylket, og 151 000 kubikkmeter bartrevirke avvirket i sørfylket. Det ble avvirket 11 000 kubikkmeter lauv jevnt fordelt i fylket. Det er oppstarten av slutthogst i de eldste plantefeltene i skogreisingsstrøkene som nå bidrar til økt avvirkning i Nordland, og inntil videre er økningen størst i sørfylket.

Gjennomsnittlig avvirkning for salg til industri har de siste 10 år har ligget på 140 000 kubikkmeter. I tillegg til det virket som selges til industri, er direktesalg av ved beregnet til rundt 50 000 kubikkmeter. Til sammen avvirket det i Nordland rundt 22 % av årlig tilvekst.

1.2.4 Skogbrukets infrastruktur

Den naturlige granskogen på indre strøk av Helgeland har en relativt godt utbygd infrastruktur. Mye av skogen i denne delen av Nordland eies av staten og forvaltes av Statskog. I skogreisingsstrøkene har plantefeltene høy produksjon, men det er mange og små eiendommer, plantefeltene kan delvis ligge spredt, skogsbilveinettet er svært lite utbygd og det er behov for flere og bedre utskipingskaier for tømmer.

Tettheten av skogsbilveier i Nordland, målt i meter per skogareal, er bare en tiendedel av veitettheten i østlandsfylkene. Sammen med Finnmark har Nordland den dårligste dekingen av skogsbilveier av alle fylkene i landet.

Alt tømmer og annet virke fra skogen selges levert ved bilvei. I Nordland står 41 % av den hogstmodne skogen mer enn 1000 m fra bilvei. I østlandsfylkene er det bare en sjettedel (17 %) av hogstmoden skog som har lenger avstand til bilvei enn 1000 m. For Nordland betyr det for en stor del av den hogstmodne skogen at framkjøring til bilvei blir vesentlig dyrere enn i innlandsfylkene. Det betyr samtidig at lønnsomheten blir dårligere, det blir mer terrengkjøring og terrengskader, og det betyr at en større andel av den hogstmodne skogen ikke er økonomisk drivbar.

Kystfylkene har gjennom samarbeidsorganet Kystskogbruket engasjert SINTEF til å gjøre en analyse av behovet for tømmerkaier i Nord-Norge, Trøndelag og på Vestlandet. Denne utredningen var ferdig i 2011, og foreslo konkret hvor framtidige tømmerkaier i Nordland burde lokaliseres. Det er bygd tømmerkaier og terminaler på Drag i Tysfjord og i Mosjøen, og flere kaianlegg er under utredning.

1.2.5 Skogindustri og videreforedling

Arbor Hattfjelldal og Elkem i Sørfold er de store avtakerne av massevirke. I nordfylket er dette markedet for massevirke svært viktig for skogbruket. I tillegg til den delen av massevirket som brukes innen fylket, selges det en betydelig del ut av fylket.

Det er ingen industrielle sagbruk i Nordland. Det betyr at sagtømmeret fra Nordland selges ut av fylket. Det meste av sagtømmeret transporteres med bil eller båt til sagbruk i Trøndelag, mens skurtømmer av Sitka/Lutz selges til Tyskland.

I de aller fleste nordlandskommunene er det ett eller flere småsagbruk som foredler lokalt virke og gir viktig biinntekt for eierne. Volumene som foredles på disse sagene er likevel lite og kapasiteten så lav at de ikke fungerer som et alternativ til større sagbruk ved normale skogsdrifter.

Bioenergi basert på skogråstoff er så langt lite utbygd i Nordland. Etablering av bioenergianlegg er kapitalkrevende og lønnsomhetsmarginene er små. De eksisterende anleggene er små og spredt rundt i fylket.

1.2.6 Verdiskapingen i skogbruksnæringen

Meldingen om kystskogbruket som kom i 2015, har en oversikt over verdiskapingen i de ulike delene av skognæringskjeden målt som produksjonsverdi. Ut fra TFOU-rapport 2014:13, av Roald Sand, basert på tall for 2011 har skognæringen i Nordland en produksjonsverdi med ringvirkninger på til sammen 1,644 mrd. kr. Skogbruket inngår her med 84 mill. kr og trelast og trevare med 1,135 mrd. kr.

1.2.7 Skogplanting og skogbehandling

I 1991 ble det i Nordland plantet nesten 20 000 dekar ny skog. I 1997 var skogplantingen nede på vel 10 000 dekar. I 2017 ble det plantet 4600 dekar, som er likt gjennomsnittlig planteareal de siste 10 år. Aktivitetsnivået på planting har ligget for lavt i mange år i forhold til avvirkingen. I gjennomsnitt er det de siste årene blitt satt rundt 700 000 skogplanter i Nordland. Med utgangspunkt i lavest tillatt plantetall, anbefalt plantetall per daa og antall daa som blir avvirket, har Fylkesmannen i Nordland estimert at det årlige plantetallet i Nordland skulle ha ligget på over 1 mill. planter per år.

I 1991 ble det ryddet og avstandsregulert skog på vel 30 000 dekar. Tallet var i 2005 nede på 7500 dekar og i 2017 på 3500 dekar. Det er et stort gap mellom arealer med behov for ungskogpleie og areal som årlig blir ryddet eller avstandsregulert i Nordland.

Tynnet areal i Nordland har årlig ligget under 1000 dekar. Innenfor rammen av Spesielle midler til kystskogbruket ble det i 2009 innført et ekstraordinært tynningstilskudd. Denne ordningen er videreført i 2010 og 2011. Som et resultat av ordningen har arealet som er tynnet økt betydelig. Årlig uttak fra tynningshogster ligger nå mellom 6000 og 9000 kubikkmeter.

1.3 Landbruksbaserte næringer

Landbruksbaserte næringer defineres som næringsvirksomhet utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, med basis i ressursene på gården. Det dreier seg om å få til økt verdiskaping med utgangspunkt i de ressursene som finns på gården; råvarene, dyrene, eiendomsmassen, utmark, innmark m.m. Menneskene er alltid den viktigste ressursen.

Alternative inntektskilder er viktig for landbruket i Nordland. Gårdsturisme, lokalmatproduksjon og omsorgs- og velferdstjenester er trolig de tre viktigste typene av landbruksbaserte næringer (Vinogradov m.fl. 2017). I landbruket finner vi i hovedsak familiebedrifter, hvor én, to eller tre generasjoner er involvert i driften. Mange har også ansatte, men bærebjelken er ofte familien selv. Motivasjonen for å gå i gang med noe nytt med utgangspunkt i ressursene på gården, virker ofte å være å skape flere arbeidsplasser, slik at flere familiemedlemmer kan ha sitt lønnede arbeid på gården.

Det fins i dag begrenset oversikt over antallet virksomheter og omfanget av landbruksbasert næringsvirksomhet. NIBIO gjør i sine driftsgranskinger detaljerte registreringer av type og omfang av tilleggsnæringer¹. Datagrunnlaget er basert på et begrenset antall jordbruksforetak (920 jordbruksforetak i 2016). I dette materialet finns det ingen separate tall for Nordland. På landsbasis var andelen jordbruksforetak med omsetning fra landbruksbaserte næringer 81 %, dette er en liten økning fra 79 % i 2008. 62 % av de som driver med landbruksbaserte næringer har en omsetning på over 20 000 kr. Tallene viser at Nord-Norge er regionen med lavest andel på 68 %. Samtidig er det i Nord-Norge at økningen i omsetning fra landbruksbaserte næringer har vært størst med 35 % fra 2015 til 2016. I 2016 var omsetningen på landsbasis i gjennomsnitt kr 239 700 pr jordbruksforetak.

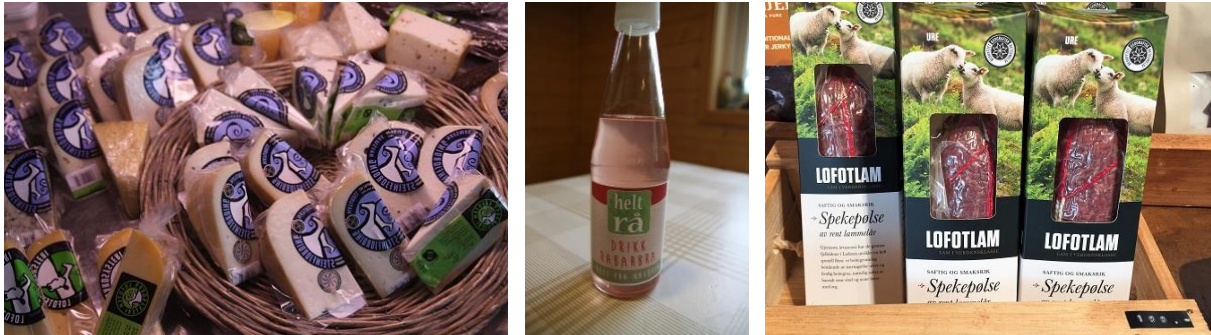
Leiekjøring er en av de vanligste tjenestene innenfor andre landbruksbaserte tjenester. Landbruksnæringa utnytter sitt utstyr på gården til å tilby tjenester innenfor eksempelvis snørydding, vaktmestertjenester, grøntanleggsarbeid og høsting av grovfôr. Tall fra NIBIO viser at på landsbasis er dette det området som gir høyest avkastning sett i forhold til timeforbruk.

1.3.1 Lokalmat

Lokalmatproduksjon er en voksende trend i Norge og i den vestlige verden. Det har oppstått en større bevissthet blant produsenter og forbrukere omkring betydningen av landbruk og matproduksjon. Lokalmatproduksjon bidrar med inntekter og aktiviteter til gårdbrukere og bidrar til å skape nye arbeidsplasser. I denne sammenhengen definerer vi lokalmat som produkter produsert med utgangspunkt i lokale landbruksressurser. I Nordland er det ca. 125 bedrifter som er etablert med lokalmatproduksjon med utgangspunkt i egen gård.

¹ NIBIO bruker begrepet tilleggsnæring, noe som tilsvarer begrepet bygdenæringer, eller landbruksbasert næringsvirksomhet utenom jord- og skogbruk

Variasjonen blant disse er stor, og det er spesielt gledelig at det i den senere tid har kommet opp en rekke aktører som tar tilbake kjøtt fra egen produksjon, og videreforedler råvarene eller selger det som stykningsdeler. Mange produserer et bredt spekter av lokalmatprodukter. Det er stor bredde i salgskanaler, alt fra dagligvare, gårdsbutikk, nettbutikk, messer, markeder, direktesalg til restaurant eller reiselivstilbyder m.m.

Nordlandsforskning har gjort en nullpunktsanalyse av lokalmatproduksjon fra jordbruket i Nordland (Vinogradov m.fl. 2017). Undersøkelsen viser blant annet at lokalmatprodusentene i fylket er ekstremt innovative. Hele 88% av bedriftene introduserte nye eller betydelig endrede varer/tjenester og 75,0% rapporterte prosessinnovasjoner de siste tre årene.

Lokalmatbedriftene er i stor grad optimistiske. Omtrent halvparten forventer vekst i antall ansatte, mens hele 32,0% tror det er svært sannsynlig. Hele 88,0% av bedriftene forventer vekst i omsetningen og resten av respondentene forventer omsetning omtrent på dagens nivå. Undersøkelsen viser at etableringen av lokalmatproduksjon hadde entydig positiv effekt for landbruksvirksomheten. I 63,0% av tilfellene økte omfanget av landbruksproduksjonen etter at lokalmatproduksjon ble introdusert. 22,2% av respondentene opprettholdt landbruksproduksjonen etter at lokalmatproduksjon ble igangsatt, men de resterende 14,8% hadde ikke aktiv drift på gården da lokalmatproduksjonen ble igangsatt.

I nevnte rapport fra Nordlandsforskning (Vinogradov m.fl. 2017) ble bedriftene som driver med lokalmatproduksjon inndelt i tre typer forretningsmodeller:

1. Diversifiserte

Satser på en kombinasjon av mange forskjellige lokalmatprodukter. Prioriterte salgskanaler er salg fra eget utsalg/egen gårdsbutikk, egen restaurant/egen kafé og messer/markeder. Ganske innovasjonsaktive når det gjelder produktutvikling. Få av dem er tilgjengelig året rundt.

2. Fler-fokuserte

Satser på en eller to typer lokalmatprodukter. Prioriterte salgskanaler er dagligvarebutikk og salg fra eget utsalg/gårdsbutikk. Flertallet driver fullskala landbruksproduksjon. Ganske innovasjonsaktive når det gjelder produktutvikling. Alle er tilgjengelig året rundt.

3. Fokuserete

Satser på én type lokalmatprodukt (oftest meieri – eller kjøttbasert produkt). De prioriterte salgskanalerne inkluderer salg fra eget utsalg/egen gårdsbutikk, egen restaurant/egen kafé og messer/markeder. Flertallet av bedriftene driver med storskala landbruksproduksjon. Sammenlignet med de andre er disse bedriftene litt mindre innovasjonsaktive når det gjelder produkt/prosessutvikling.

1.3.2 Gårdsturisme

Nordland er et av Norges største feriefylker og omsetter for mer enn 7,5 milliarder hvert år. I denne sammenhengen er det få av de som eier landbrukseiendommer som bruker disse til reiselivssatsing. I dag regner vi med at det fins ca. 170 etablerte gårdsturismebedrifter spredt rundt i fylket, og spekteret i hva de tilbyr er stort. Alt fra å leie ut kårboligen til å bygge fullskala sjøfiskeanlegg. Mange av disse er kommet til i løpet av de siste tre årene, og det er etter hvert blitt en større variasjon av hva som tilbys. Dette er et sunnhetstegn, og viser at næringa tenker innovativt. Likevel er det rom og uutnyttet potensiale for de som ønsker å satse innenfor det brede spekteret i reiselivsnæringa.

Vinteren 2016 gjennomførte Nordlandsforskning på oppdrag fra Nordland fylkeskommune en omfattende oppfølgingsundersøkelse av de som driver med reiseliv på gården (Vinogradov m.fl. 2017). Utformingen av undersøkelsen var den samme som den som ble gjort i 2011 (Madsen m.fl. 2011), og utviklingstrekk kunne derved spores. Undersøkelsen viste at de mest populære aktivitetene og opplevelsesproduktene var: Gårdsbutikk, gårdsmat som opplevelse, servering, nærkontakt med dyr, omvisning på gården og tilrettelagte sti- og turløyper. Utenlandske og lokale/regionale kunder er de viktigste i denne sammenhengen. Det er henholdsvis 89 % og 100 % som svarer at disse er svært viktige for dem. Rapporten (Vinogradov m.fl. 2017) beskriver to ulike forretningsmodeller:

1. Veletablerte bedrifter

Virksomheten fokuserer på gårdsbutikk og har ofte gårdsmat som opplevelse. Denne serveringen blir ofte supplert med andre tilbud. Fokus settes på tradisjonelle virksomhetsområder som camping. Disse bedriftene er ikke spesielt innovasjonsaktive og FoU vektlegges ikke. Det er lite behov for samarbeid med andre når det gjelder produkt-/prosessutvikling. Historiefortelling brukes i liten grad som en del av opplevelsesproduksjon og virksomheten drives relativt sjeldent etter økologiske prinsipper. Disse bedriftene jobber ikke så mye mot det internasjonale markedet og er halvårsåpne. Mens omsetningen på tilleggsvirksomheter ikke er mye forskjellig fra modellen under, ligger totalomsetning på relativt lavt nivå. Det er få ansatte på gården.

2. Innovative bedrifter

Virksomheten har ofte gårdsbutikk og gårdsmat som opplevelse. Serveringsdelen kombineres ofte med andre tilbud. Tilleggsaktiviteter er for eksempel havfiske og fisketurisme, kursvirksomhet, nærkontakt med dyr, omvisning i gårdsdriften og organiserte naturopplevelser. Disse bedriftene er svært innovasjonsaktive, og satser i stor grad på

forskning og utvikling (FoU). De samarbeider ofte med andre når det gjelder produkt-/prosessutvikling. Historiefortelling brukes i relativt stor grad i opplevelsesproduksjon, og virksomheten drives i noen grad etter økologiske prinsipper. Disse bedriftene opererer ofte på det internasjonale markedet, og drives i stor grad på årsbasis. Mens omsetningen på tilleggsvirksomheter ikke er særlig forskjellig fra den forrige forretningsmodellen, ligger totalomsetning på relativt høyt nivå. Det er mange ansatte på gården.

Det er viktig å påpeke at til tross for forskjellige økonomiske resultater, trives respondenter fra begge forretningsmodellene i lik grad med inntekter og stabiliteten/sikkerheten. På den måten kan man konkludere med at man kan oppleve «suksess» på forskjellige måter som ikke nødvendigvis begrenses kun til pengemessige resultater. Det er også interessant å vite at bedriftene med store vekstambisjoner er fordelt i lik grad mellom de to forretningsmodellene. De fleste (3 av 4) mener også at satsning på gårdsturisme har økt sjansen for at neste generasjon overtar gården. Dette tyder på at gårdsturisme kan ha betydning for de mulighetene neste generasjon ser for å bosette seg i bygda. At noen kan overta er viktig da en nedleggelse av et gårdsbruk eller en bedrift i distriktet ofte fører til at en arbeidsplass i bygda forsvinner - som oftest for godt. Gårdsturisme har med andre ord potensial for å holde på arbeidsplasser og utvikling av nye, men det er foreløpig få av Nordlands 18 000 landbrukseiendommer som er brukt til å utvikle reiselivet. Mulighetene bør derfor være tilstede for mer utvikling av opplevelsesbasert reiseliv på bygdene og flere arbeidsplasser.

1.3.3 Inn på tunet og gårdsbaserte omsorgs- og velferdstjenester

Inn på tunet (IPT) er i Handlingsplan for Inn på tunet 2013-2017 (Kommunal- og regionaldepartementet, og Landbruks- og matdepartementet, 2013, s. 7) definert som «Tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Inn på tunet tilbudet skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.» De involverte aktørene i IPT kan deles inn i brukere, kjøperer/bestillere og tilbydere. Brukerne er personer som mottar og/eller deltar i IPT-tilbudet. Kjøperne er kommunene, Nav og til en viss grad private. Kjøperne er ansvarlige bestillere av tjenesten og er ansvarlige for innholdet i tjenestetilbudet til brukerne. Tilbyderne er de ansvarlige

gårdbrukere. Tilbudene kan være knyttet til skole, både allmennpedagogisk og individuell opplæring, der gården benyttes som en alternativ læringsarena, dagtilbud til ulike brukergrupper slik som personer med demens, personer med psykiske lidelser, personer med fysisk funksjonshemming, personer med rusproblemer, samt arbeidstrening, kriminalomsorg og integreringstiltak.

Figur 13: Det beskyttede merket/logo for Inn på tunet

Inn på tunet er registrert som et beskyttet fellesmerke og ordmerke. Alle norske gårdsbruk som oppfyller kravene i godkjenningsordningen for Inn på tunet og er godkjent av Matmerk har rett til å omtale tilbudet som Inn på tunet og bruke Inn på tunet-logoen. Nordland har pr. mai 2018 20 godkjente IPT-tilbydere spredt over hele fylket, og flere nye IPT-tilbydere er i prosess for å bli godkjente av Matmerk.

Nordlandsforskning har i 2017 på oppdrag fra Nordland Fylkeskommune og Fylkesmannen i Nordland gjennomført intervju med 19 tilbydere av Gårdsbaserte omsorgs- og velferdstjenester i Nordland (Fabritius og Vinogradov, 2017). Deltakerne i undersøkelsen er hovedsakelig registrert som IPT-tilbydere og/eller inngår i samvirkeforetaket Gårdsopplevelser Nord SA. Sistnevnte har en egen avdeling, Inn på tunet Nordland, som er en av seks regioner som utgjør Inn på tunet Norge SA. Inn på tunet Norge SA representerer gårder som sammen har dannet et felles foretak som yter velferdstjenester og har tilbud rettet mot oppvekst og opplæring, arbeid og arbeidstrening, samt helse og omsorg.

Resultatene av undersøkelsen til Nordlandsforskning viser at det er et mangfold av tilbud i Nordland og at disse grovt sett kan deles inn i dagtilbud og i døgntilbud. Det er stor variasjon i tjenestene som tilbys på den enkelte gård, og det er en betydelig grad av tilpasning og fleksibilitet i de tjenestene som tilbys. Både kommunenes kunnskap om og innsikt i gårdsbaserte velferdstjenester, samt økonomien i de enkelte kommunene virker å ha betydning for graden av etterspørsel etter denne typen tilbud. Her er det stor variasjon mellom kommunene. I den nasjonale Handlingsplanen for IPT (2013-2017) vises det til at IPT i liten grad er forankret i kommunens planarbeid, selv om det er mye som tilsier at dette er viktig for videre utvikling av IPT.

En utfordring som kommer frem av undersøkelsen er varigheten på avtalen mellom kjøper og tilbyder, som oftest ikke er mer enn 6-12 måneder. Ofte forlenges kontraktene, men dette utgjør et usikkerhetsmoment for IPT-tilbyderne og blir en flaskehals for videreutvikling av tilbudet og for videre investeringer. Dette er ikke unikt for Nordland. Matmerk har gjennomført en undersøkelse blant IPT-tilbyderne i Norge og de fleste kontraktene er på månedsbasis, og i svært liten grad på årsbasis. Lang varighet på kontrakten gir kvalitet for alle parter i IPT-samarbeidet. For det første, for brukeren, som har behov for stabile og trygge rammer over tid. For det andre, for tilbyder som ønsker å øke kvaliteten i tilbudet gjennom å videreutvikle tilbudet og kanskje gjøre investeringer på gårdsbruket. Og sist, for kjøperen som oppnår bedre kvalitet dersom tilbudet har lengre varighet. I undersøkelsen kommer det frem at tilbyderne ønsker faglig påfyll, inspirasjon, nettverk, samt arenaer for samarbeid, erfaringsutveksling og utvikling.

Fylkesmannen i Nordland samarbeider på tvers av fagavdelingene Helse- og omsorg, Sosial- og vergemål, samt Oppvekst- og utdanning om Inn på tunet. Hensikten med arbeidet til Fylkesmannen i Nordland er å informere om IPT-tilbudet til kjøpergruppen, i all hovedsak kommunene og Nav, og vise hvilke muligheter som ligger i dette. I tillegg undersøkes det hvilke behov kommunene har for tjenester som kan dekkes gjennom et Inn på tunet-tilbud,

samt at man forsøker å få en oversikt over eksisterende samarbeid mellom kjøperne og tilbyderne, og hvordan dette fungerer.

1.4 Utmarksressurser

1.4.1 Friluftsliv, jakt og fiske

Med utmarksressurser menes alle verdier som fins i tilknytning til skog og utmark. Tømmeret er en viktig inntektskilde fra skogen og utmarka gir muligheter for jakt, fiske, rekreasjon og friluftsliv, samt høsting av bær og sopp.

Handlingsplan for friluftsliv vedtatt av Stortinget i 2018 er en oppfølging av Meld. St. 18 (2015-2016) «Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet», er utarbeidet i samarbeid mellom alle departementene, og viser de viktigste tiltakene og føringene i Regjeringens arbeid med friluftsliv. Målet er at friluftsliv skal være en kilde til helse og livskvalitet for hele befolkningen. Friluftsliv er viktig i perspektiv av folkehelse, som en sentral del av norsk kulturarv og nasjonal identitet. I tillegg er friluftsliv med på å gi hver enkelt et forhold til og økt kunnskap om naturen som igjen er viktig for viljen til å ta miljøvennlige valg og til å ta vare på naturen.

Handlingsplanen for friluftsliv (2018) skal bidra til å øke befolkningens deltakelse i friluftsliv og medvirke til at attraktive friluftsområder ivaretas og utvikles. Alle skal være fysisk aktive og oppleve naturen i hverdagen gjennom friluftsliv i nærmiljøet året gjennom. Videre skal det vernes om allemannsretten som selve grunnlaget for friluftslivet i Norge og det viktig å se til at friluftslivet har nok arealer som man har rett til å ferdes på og som er tilrettelagt for bruk. Sist, men ikke minst skal naturen i større grad brukes som læringsarena og aktivitetsarena for barn og unge.

Med Norges lengste strandlinje og store varierte naturområder fra kyst til innland, har Nordland gode muligheter for å legge godt til rette for friluftsliv som et viktig tiltak for bedre folkehelse. I 2017-2018 ble det felt 4 050 elg i Nordland av totalt 31613 elg felt i Norge. For Nordland utgjør dette en fellingsprosent i Nordland på 88 i forhold til tillatt antall felte elg. I samme periode ble det felt 11 650 Liryper og 10 750 fjellryper. Tilsvarende tall for Norge var 107 200 Liryper og 59 600 fjellryper. Fra nordlandselevne ble det i 2017 innrapportert en totalfangst av avlivet og gjenutsatt laks på 26,1 tonn. Totalfangsten er på samme nivå som i 2016. Beiarelva bidro sterkt med totalt 8,3 tonn laks. For Beiarelva og mange av de andre større vassdragene i fylket ble 2017 i likhet med 2016 et typisk «storlaksår» med en stor andel laks på over 3 kg.

Total fangst av sjørret var i 2017 på 10 tonn. Sjørretfangsten hadde en svak økning fra 2016 til 2017, men fangsten er fortsatt lav mye grunnet at det i årene 2012 til 2017 ikke har vært tillatt å fiske sjørret i elevene i Vefsn kommune ettersom disse elvene har blitt behandlet med rotenon for å bli kvitt lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*. Vefna og Beiarelva var i 2005 blant landets beste sjørretelever. I 2017 ble elva Vefna og åtte mindre elver i samme område friskmeldt fra sykdomsproblemene knyttet til gyroparasitten. Friskmeldingen gir nye og store muligheter for Vefna spesielt, som har de største og beste gyte- og oppvekstområdene ovenfor Laksforsen. Fra sommeren 2018 åpnes det for et begrenset sportsfiske slik at arbeidet med å reetablere de lakseførende strekningene i Vefsnaregionen kan fortsette. Fiske av sjørøye er strengt regulert og de innrapporterte fangstene fra 1992 har ligget mellom 0,8 og 2,3 tonn. I 2017 ble det fisket 0,9 tonn sjørøye i Nordland.

1.5 Økonomi – gjennomsnittstall og variasjon

NIBIO gjennomfører årlige regnskapsundersøkelser i jordbruket. De såkalte *Driftsgranskningene for jord- og skogbruk*, er basert på driftsregnskap fra jordbruksbedrifter fra hele landet. NIBIO har også laget en rapport som heter *Verdiskaping og sysselsetting av jordbruket i Nordland*, utgitt i 2016 (Stornes, 2016). Sammen med rapporten *Jordbruk i Nordland – Samfunnsmessig betydning*, utgitt av Nordlandsforskning i 2016 (Jørstad m.fl. 2016), er det mulig å se på utviklingen i økonomien og verdiskapingen i jordbruket i Nordland.

I denne beskrivelsen av økonomien i landbruket i Nordland vil driftsoverskudd² bli brukt for å si noe om bedriftsøkonomisk utvikling i jordbruksforetakene. Siden jordbruket i stor

² Driftsoverskuddet er produksjonsinntekter minus kostnader. Driftsoverskuddet er den godtgjørelsen familien får for egen arbeidsinnsats og for egen og lånt kapital (NIBIO).

utstrekning er en familiedrevet næring bestående av enkeltpersonforetak, er det også viktig å se på familiens samlede inntekter, og nettoinntekt³ pr jordbruksforetak brukes i den sammenheng. Alle kronebeløp er hentet fra NIBIO sine driftsgranskinger og gir en oversikt over status og utvikling.

1.5.1 Driftsoverskudd i jordbruket - bedriften

Driftsoverskuddet forteller hva gårdbrukeren har igjen til betaling av eget arbeid, og til egen og lånt kapital i næringen.

Tabell 5: Driftsoverskudd i jordbruket (NIBIO)

	2005	2010	2016	Endring 2005-2016
Nordland	210 820	354 237	551 978	341 158
Nord-Norge	247 392	370 500	510 536	263 144
Norge	228 600	308 100	446 300	217 700

Nordland har hatt en større økning i driftsoverskuddet enn både Nord-Norge og Norge i perioden 2005 – 2016. Økningen i kr for Nordland har i denne perioden vært 341 158 kr mot 263 144 kr og 217 700 kr i henholdsvis Nord-Norge og Norge.

1.5.2 Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk

Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk⁴ er det begrepet som best kan sammenlignes med årslønn for lønnsinntakere.

Gjennomsnittlig jordbruksinntekt i Nordland, målt som familiens arbeidsfortjeneste pr årsverk var 347 066 kr i 2016, dette er en økning på 149 136 kr, eller 75,3% fra 2010. I samme periode har økningen i Nord-Norge og Norge vært på henholdsvis 56,0 % og 64,3%.

³ Nettoinntekt er samlet driftsoverskudd fra all næringsvirksomhet med tillegg av lønnsinntekter, pensjoner, kalkulert vederlag for familiens arbeidsinnsats på nyanlegg samt renteinntekter, men fratrukket rente og kårutgifter (NIBIO).

⁴ Familiens arbeidsfortjeneste er driftsoverskuddet fratrukket kalkulert rente av eiendelene i jordbruket og viser det familiens har igjen for arbeidsinnsatsen i jordbruksvirksomheten. Som uttrykk for jordbrukseiendelens verdi, brukes gjennomsnittet av inngående og utgående balanse.

Tabell 6: Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk (NIBIO)

	2005	2010	2016	Endring 2005-2016
Nordland	120 214	197 939	347 066	226 852
Nord-Norge	150 903	224 100	336 603	185 700
Norge	141 000	188 900	310 300	169 300

1.5.3 Andre næringsinntekter

Et hovedtrekk ved norsk jordbruk er at mange personer som driver jordbruk arbeider deltid i næringen eller har arbeidsinnsatsen konsentrert til deler av året. Mange av disse personene har lønnsinntekt eller annen næringsvirksomhet som hovedinntektskilde. 39,0 % av gårdbrukerne i Nordland har inntekter fra jordbruket som viktigste inntektskilde (over 50% av inntektene) i 2014 (Jordbruk i Nordland – samfunnsmessig betydning, Nordlandsforskning 2016) Tilsvarende andel var 46,0 % i 2009 og 48,3 % i 2002.

I mange sammenhenger er inntekter fra arbeid utenfor jordbruksforetaket like viktig, eller viktigere enn inntektene fra jordbruket alene. Kommuner der muligheter for sysselsetting utenfor landbruket er dårligere, kan være mer avhengig av jordbruksnæringen enn kommuner som har gode alternative muligheter for sysselsetting – enten i egen kommune, eller i andre kommuner som ligger innenfor akseptabel pendlingsavstand (Jørstad m.fl. 2016).

Driftsgranskingene til NIBIO viser at den delen av inntjeningen til familien som kommer fra Landbruksbaserte næringer⁵, har vært nokså stabil det siste tiåret og utgjør mellom 6-7 %. I utvalget til driftsgranskingene har foretakene relativt stor jordbruksaktivitet, noe som kan bety mindre tid til, og mindre behov for å bygge opp andre næringer på gården.

I 2016 ble driftsoverskuddet fra landbruksbaserte næringer i Nord-Norge på kr 56 400. Dette er kr 23 300 mer enn året før. Driftsoverskuddet i skogbruk var kr 3 300, kr 900 mer enn i 2015. Samlet driftsoverskudd fra gården (jordbruk, skogbruk og landbruksbaserte næringer) ble da kr 570 200, som er 20 300 mer enn i 2015 (Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2016, NIBIO).

1.5.4 Nettoinntekt – familien

Tabell 7: Nettoinntekt familien

	2005	2010	2016	Endring 2005-2016
Nordland	422 150	584 542	802 866	380 716
Nord-Norge	452 275	650 100	823 073	370 798
Norge	527 300	715 200	952 200	424 900

⁵ NIBIO bruker begrepet tilleggsnæring, noe som tilsvarer begrepet bygdenæringer, eller landbruksbasert næringsvirksomhet utenom jord- og skogbruk.

Nettoinntekten for familien var i gjennomsnitt kr 584 542 i 2010 og kr 802 866 i 2016 for Nordland, dette utgjør en økning på 37,3%. I følge NIBIO er brukerfamiliens nettoinntekt familiens samlede inntekter fra jordbruk, annen næringsvirksomhet, lønn, pensjoner, renter med mer, fratrukket utgifter til renter og kår.

Den viktigste inntektskilden for brukerfamilien, i tillegg til jordbruket, er inntekt fra lønnet arbeid. I gjennomsnitt var denne kr 235 900 i Nord – Norge, dette innebærer en økning på kr 2100 fra 2015 til 2016. Gårdbrukere i Nord-Norge har lenge hatt mindre lønnsinntekt enn landsgjennomsnittet. I 2016 var forskjellen på kr 176 400. Forskjellen økte ettersom landsgjennomsnittet økte med 9 600 fra året før. Bak nettoinntekten i 2016 ligger det et arbeidsforbruk på 2,0 årsverk. Brukerfamiliens nettoinntekt økte med kr 50 300 fra 2015 til 2016 i Nord-Norge. Økningen skyldes særlig større inntekt fra landbruksbaserte næringer på gården og annen næringsvirksomhet utenom gården, samt reduserte renteutgifter.

Nettoinntekten for nordnorske gårdbrukerfamilier var 129 100 lavere enn landsgjennomsnittet. Forskjellen skyldes særlig større lønnsinntekter i andre deler av landet. (Hansen, 2018).

1.6 Eiendomsstruktur

Nordland har mange landbrukseiendommer. I 1959 hadde Nordland flest landbruksforetak av alle fylkene i landet. SSB har registrert at det var 21 721 landbrukseiendommer med over 5 dekar i drift i fylket i 1959 noe som var 11 % av totalen i landet. I 1969 var dette tallet redusert til 14 162 landbrukseiendommer i drift med mer enn 5 dekar jordbruksareal. 69 % av alle eiendommene i drift over 5 dekar i Nordland i 1969 hadde mindre enn 50 dekar jordbruksareal, for landet var tallet 57 %. Bare 7 % av landbrukseiendommene som var i drift i Nordland i 1969 hadde mer enn 100 dekar jordbruksareal, på landsbasis var tallet 16 %.

I dag har Nordland vel 16 700 bebygde landbrukseiendommer og i overkant av 8 000 av disse er bebodd av drøyt 21 500 personer.

1.7 Jordvern

Jordvern handler om langsiktig bevaring av jord og jordressurser, men også om å optimalisere dagens bruk av de lokale jordressursene som fins. Næringspolitisk er det viktig å sikre jordressursene for å opprettholde høy produksjon og å legge til rette for økt verdiskaping lokalt, gjennom anlegg for foredling og omsetting av jordbruksprodukter.

En grunnleggende forutsetning for all virksomhet i landbruket, er en sikker og forutsigbar tilgang til arealene. Ut fra dette og innafor rammene av et bærekraftig og nyskapende landbruk skal man i Nordland blant annet sikre arealressursene som verdi for samfunnet og for framtidige generasjoner. Vern av dyrka og dyrkbar jord har gjennom nasjonale føringer fått økt prioritering de senere årene. I 2015 vedtok Stortinget en nasjonal jordvernstrategi (oppdatert i 2018) med tydelige og fastsatte mål om at omdisponering av dyrka jord må være under 4000 daa innen 2020. Dette innebærer blant annet et betydelig større ansvar for landets kommuner når det gjelder å vektlegge jordvern i arealplanleggingen.

Som følge av Stortingets vedtak utarbeidet Fylkesmannen i Nordland, ved landbruks- og reindriftsavdelingen, i 2016 en strategisk plan for jordvern gjeldende for vårt fylke. I denne planen er det satt mål om at omdisponering av dyrka jord skal være under 200 daa per år, og omdisponering av dyrkbar jord skal også være under 200 dekar per år. Disse målene vil

også være en del av i Regional plan for landbruk i Nordland, som blir nærmere beskrevet i siste avsnitt. Fylkesmannen vil på bakgrunn av dette stille større krav til kommunene når det gjelder å peke ut alternative arealer ved utforming av både store og små arealplaner. For dispensasjonssaker er det viktig at kommunene utøver en strengere praksis enn før og i større grad vektlegger hensynet til jordvernet i sine vurderinger.

Landbruksnæringen har selv også et ansvar for å begrense nedbygging av jordbruksareal innen egen næring. I tidsrommet 2004-2015 viser tall fra NIBIO at 22% av nedbygd jordbruksareal skjedde på gårdsbruk på landsbasis. Å sikre et godt jordvern er først og fremst et politisk ansvar i kommunene. I tillegg har Nordland fylkeskommune, Fylkesmannen og andre private og offentlige aktører sine ansvarsområder på dette feltet. I 2016 startet arbeidet med en regional plan for landbruk i Nordland. Denne planen skal bidra til å sette landbruket på den regionalpolitiske dagsorden, tilpasse landbrukspolitikken til de næringsrelaterte muligheter og utfordringer i Nordland, og være med å styrke de fortrinn som arktisk landbruk har. Økt fokus jordvern er et av virkemiddelene for å nå disse målene. Planen blir etter all sannsynlighet vedtatt i løpet av 2018.

Framtidsutsiktene for et sterkt og prioritert jordvern er gode. Et enstemmig Storting vedtok i starten av 2018 å be regjeringen legge frem en revidert jordvernstrategi. Det er blant annet forventet ytterligere konkrete tiltak for å begrense omdisponering av dyrka og dyrkbar jord.

1.8 Rekruttering

I Nordland var det totalt 82 tinglyste omsetninger av eiendommer i 2016, for eiendommer med minst 5 dekar eid jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal. Av disse var 14 eiendommer knyttet til jord- og skogbruk og 68 bare jordbruk. Kjøperne av landbrukseiendommene i Nordland i 2016 var i all hovedsak menn (54 eiendommer), 27 eiendommer ble kjøpt av kvinner. Gjennomsnittlig alder på kjøperne var 46 år, dette er høyere enn gjennomsnittet i Norge som er 41,7 år. Selgerne i Nordland er også i all hovedsak menn med 57 eiendommer mot 23 kvinner (2 er oppført som øvrige). Selgernes gjennomsnittlige alder uavhengig av kjønn var 63,3 år noe som var omtrent det samme som i landet for øvrig med 62,4 år. 58 tinglyste omsetninger ble gjennomført innad i familien, mens 24 landbrukseiendommer ble omsatt utenfor familien.

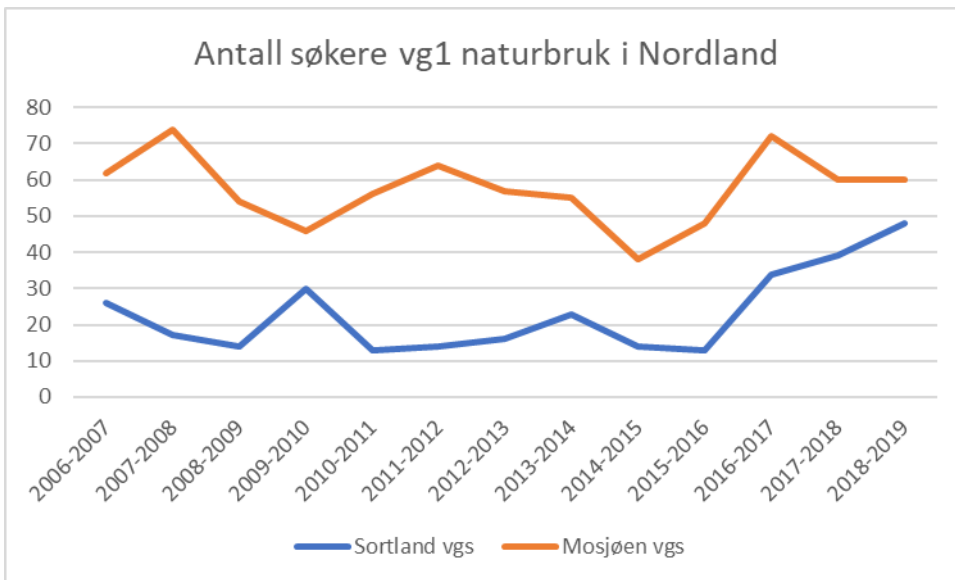

I januar 2016 publiserte regjeringen rapporten «Økt rekruttering til landbruket. Mangfold og muligheter for framtiden». Rapporten vektlegger forutsigbare rammebetingelser og muligheter for god lønnsomhet i landbruksdriften, samt 1) kompetansens betydning for rekruttering til landbruket, 2) tilrettelegging for bonden som bedriftsutvikler, 3) sosiale forhold, familieliv og likestilling, og 4) betydningen av næringens omdømme, som viktige faktorer for drøfting av rekrutteringsspørsmålet i landbruket. Det vises til at *«En næring som assosieres med høyt kunnskapsnivå og gode muligheter for kompetanseutvikling vil også påvirke landbrukets omdømme og attraktivitet positivt»* (s.1).

Høsten 2017 var det 136 elever ved Mosjøen videregående skole avdeling Marka, og 71 elever ved Sortland videregående skole avdeling Kleiva. Marka har gode søkertall og til dels oversøkning, mens Kleiva derimot har opplevd lave søkertall de senere år som følge av usikkerheten rundt hvorvidt skolen skulle legges ned eller ikke. På Marka er det bygget ny fjøs og det tas i bruk nyeste teknologi. På Kleiva har man oppgradert et eldre hybelbygg. Begge skolene samarbeider om et nytt tilbud, Voksenagronomutdanning som er organisert gjennom nettskolen i Nordland (NiN). Samtidig pågår det et nasjonalt initiert forsøk med Faglært agronom, som i praksis betyr yrkesfagutdanning (2 år på skole + 2 år lærlingetid) for agronom og gartner, der Nordland er blant forsøksfylkene. Forsøket har vært svært godt mottatt i Nordland og ønskes videreført av næringen og av elevene. Kunnskapsdepartementet har foreslått fortsatt 3-årig skoleløp for agronomer. Et resultat av forsøksordningen med faglært agronom, er bedre tilgang til norske avløsere. Det er fortsatt stor underdekning på avløsere i fylket, og enkelte regioner rapporterer om at det stort sett hele tiden er underdekning på 3 hele stillinger. Det er få eller ingen som søker på utlyste stillinger som avløsere og det har derfor blitt rekruttert avløsere fra Tyskland og Ukraina. Imidlertid er det utfordrende for avløsere fra Ukraina å arbeide i Norge ettersom Ukraina ikke er med i EU.

Med bakgrunn i at det over lengre tid har vært lav rekruttering både til naturbruksskolene (se figur 11 nedenfor) og landbruksnæringen i Nordland, har Nordland Bondelag gjennomført et forprosjekt kalt «Rekruttering og omdømme i landbruket i Nordland», finansiert av Bondelaget, Bonde- og småbrukarlaget, Nordland fylkeskommune og Fylkesmannen i Nordland.

Figur 14: Antall søkere vg1 naturbruk i Nordland fra 2006-2018 (Nordland fylkeskommune)

Forprosjektet avdekket at det er store variasjoner i antall søkere til Vg1 naturbruk og at elevene som søker har liten grad av odell og bare halvparten har vokst opp på et aktivt gårdsbruk. Undersøkelsene viste i tillegg stor mangel på kunnskap blant ungdommene, foreldre og rådgiverne på ungdomsskolen, om hva en naturbruksskole er og hvilke

muligheter denne typen utdanning gir. Blant annet vil studiekompetanse på naturbruksskolen gi muligheten til opptak til 80 % av høyere studier.

På bakgrunn av forprosjektet ble det innvilget et 3-årig hovedprosjekt med målsetting om å 1) øke søkertall til VG1 naturbruk, 2) øke antall elever som går ut i næringen etter endt utdanning, 3) øke kompetanse om næringen hos forbrukere og småbarnsfamilier, 4) øke kompetanse om naturbruksskolene hos foreldre, rådgivere og ungdomsskoleelever, 5) øke yrkesstoltheten og omdømmet innad i næringen, samt 6) øke omdømmet til naturbruksskolene og næringen i Nordland. For å nå målene skal prosjektet ha fokus på: a) informasjonsarbeid for å rekruttere og øke kunnskap om næringen og skolene, b) vise frem sysselsettingsmulighetene i næringen for å rekruttere, c) profesjonalisere næringen for å øke omdømmet, og d) tettere samarbeid mellom næringen og skolene for å lette overgangen for elevene.

1.9 Forskning og utvikling (FoU)

Det er i dag etablert samarbeid mellom landbruksnæringen og FoU-miljøene i Nord-Norge. En stor del av arbeidet gjøres gjennom FoU-programmet som er en del av Tenkeloft Arktisk Landbruk⁶. Her utvikles nye prosjekter i et samarbeid mellom faglagene og andre aktører i landbruket. Nordnorsk Landbruksråd er sammen med NIBIO Holt sekretariat for arbeidet. Fylkesmannen i Nordland har over flere år tatt ansvar for å samle næring, virkemiddelapparat, skoler og forskningsinstitusjonene i fylket i et såkalt «Forskningsutfordringer for landbruket i Nordland»-seminar. Målet har vært å skape en møteplass der man kan enes om felles problemstillinger i prioritert rekkefølge for så å søke finansiering av nye forskningsprosjekter.

Sintef gjennomførte i 2018 en Sosial nettverksanalyse av større melkebruk i Nordland (Damman og Hatling, 2018). Rapporten viser et nettverk med 50 respondenter og i alt 754 koblinger. Nettverket er jevnt med relativt mye kontakt og god informasjonsflyt på tvers av virksomhets kategorier og regioner. Tjenesteytere og rådgivere på Helgeland dominerer, spesielt når det gjelder råd og bistand. Rådgiverapparatets sentrale rolle kan være en styrke, men kan også bidra til stivhengighet. Det er få koblinger til FoU og andre næringer. Dette kan tyde på lite innovasjonsdrevet forskning og få muligheter for «spill-overs». Rapporten peker på at viktige utfordringer framover er å mobilisere entreprenører, rekruttere flere unge samt tilrettelegge for entreprenørielle oppdagelser der både forvaltning, FoU miljøer, rådgivere og bønder i ulike regioner deltar aktivt og kan dra nytte av smart spesialisering i andre næringer.

Innenfor skogbruket fins det ikke så mange etablerte FoU-institusjoner i landsdelen. NIBIO har ansatte i Nord-Norge med vegetasjons- og utmarkskartlegging som hovedinnsatsområde. Det forskningsmessige arbeidet skjer i hovedsak i samarbeid med institusjoner utenfor fylket og landsdelen.

I 2018 ble det gjennomført et seminar der utfordringen med hvordan næringa kunne ta en større rolle i utviklingen av et Blågrønt Innovasjonssenter var tema. Et slikt senter er ment å

⁶ Tenkeloft Arktisk Landbruk arrangeres av Nordnorsk Landbruksråd og er en møteplass for det nordnorske landbruket to ganger i året. Dette er en viktig arena for samarbeid, nytenking og FoU i landbruksnæringa

på sikt ta på seg rollen for å drive inn ny forskning til landsdelen. Det er Nord Universitet som sammen med blå og grønn næring kjører denne prosessen videre.

Det er i all hovedsak tre forskningsaktører i Nordland, Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), Nordlandsforskning og Nord universitet.

- NIBIO utfører forskning og bidrar til kunnskap om mat- og planteproduksjon, miljø, klimasmart landbruk, kart, arealbruk, genressurser, skog, ressursforvaltning og landbruksøkonomi. I Nordland har NIBIO kontorer i Bodø og på Tjøtta, mens hovedkontoret til NIBIO er på Ås.
- Nordlandsforskning er et samfunnsvitenskapelig forskningsinstitutt beliggende i Bodø, men har også kontorer i Lofoten og på Helgeland. Fagområdene som Nordlandsforskning bidrar til kunnskap om er innenfor næring, herunder innovasjon, regional utvikling, kultur, reiseliv og marin sektor, velferd deriblant folkehelse, helse og omsorg, arbeid og oppvekst, samt miljø som innbefatter klima, areal, blågrønn sektor og industri.
- Nord universitet ble etablert i 2016 etter en fusjon mellom Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nord Trøndelag og Høgskolen i Nesna. I dag har Nord Universitet 12 000 studenter og 1200 ansatte fordelt på ni studiesteder, og tilbyr studietilbud og relevant forskning med fokus på blå og grønn vekst, innovasjon og entreprenørskap, velferd, helse og oppvekst.

I tillegg er forskningsaktører i Tromsø viktige bidragsytere til ny kunnskap. UiT Norges arktiske Universitet i Tromsø er et breddeuniversitet og har satsningsområder innenfor forskning på teknologi, energi, klima, samfunn og miljø, bærekraftig bruk av ressurser, samfunnsutvikling og demokratisering, samt helse, velferd og livskvalitet. I miljøet rundt UiT Norges arktiske universitet er det etablert flere forskningsinstitusjoner, deriblant Norsk Polarinstitutt, Akvaplan-Niva, Havforskningsinstituttet, Nofima og Norut. Norsk Institutt for Naturforskning (NINA), er en uavhengig stiftelse som forsker på natur og samspillet mellom natur og samfunn. NINA hovedkontor i Trondheim, og avdelinger blant annet i Tromsø.

1.10 Rådgiving

Det er mange som driver med rådgiving overfor gårdbrukerne. I tillegg til de som er knyttet til Norsk Landbruksrådgiving, har blant annet Tine, Nortura, Allskog, Statskog, Skogbrukets kursinstitutt og Felleskjøpet egne rådgivere eller rådgiverfunksjon. Det fins også en del private rådgivningsfirmaer i fylket. Regnskapskontor og banker driver også med økonomisk rådgiving. Kravet til kvaliteten på rådgivingen er skjerpet i de siste årene etter at størrelsen og det økonomiske ansvaret med utbyggingsprosjektene er blitt mye større.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) består i 2018 av ti regioner med til sammen 360 rådgivere på 100 kontorsteder over hele landet. Norsk landbruksrådgiving Nord-Norge omfatter fra 1. januar 2018 hele Nord-Norge; Nordland, Troms og Finnmark. Enheten er den nordnorske gårdbrukerens sentrale landbruksrådgiverorganisasjon, og har om lag 1800 medlemmer.

NLR Nord-Norge har per april 2018 37 ansatte, med kontorsteder i hele landsdelen, fra Brønnøysund i sør til Tana i nord. De tilbyr råd innen de viktigste produksjonene i Nordland: gras og grovfôr, potet, grønnsaker, bær og korn. HMS- rådgivere hjelper innenfor helse, miljø og sikkerhet i landbruket. De har også kompetanse på hydroteknikk og vannmiljø, jord, kulturlandskap, økologisk produksjon, bygg- og teknisk planlegging og økonomi.

De ulike rådgivningstjenestene utgjør samlet et viktig tilbud for den enkelte gårdbruker og den næringsutøvelse hun/han utøver. Det er også viktig å se samarbeidet og sammenhengen mellom det arbeidet som gjøres på FoU-siden og på rådgiversiden.

1.11 Kulturlandskap og miljø

Jordbrukslandskapet produserer mat, bioenergi og tømmer. Samtidig kan det være en ressurs for salg og formidling av kunnskap om natur, kulturhistorie og næring. Å pleie kulturlandskapet er viktig for bevaring av en rik flora og fauna, samtidig som ulike kulturelle og estetiske verdier blir ivaretatt. Kulturlandskapet gir gode muligheter for ferdsel og opplevelser, som kan bidra til god folkehelse.

Jordbrukets kulturlandskap er imidlertid i stadig endring. Dette skyldes nedlegging av gårdsbruk, endringer i omfanget av beiting og vedhogst, skogplanting og endrede dyrkingsmetoder og bruksstruktur. Fjerning av viktige landskapselementer som bekker, kantsoner, åkerholmer og bygninger påvirker også de biologiske og kulturhistoriske verdiene og opplevelseskvalitetene i kulturlandskapet.

I Nordland er den største trusselen mot verdiene i jordbrukets kulturlandskap knyttet til nedlegging av gårdsbruk og opphør eller redusert beiting i den nære utmarka. Dette gir økt gjengroing, som igjen truer det biologiske mangfoldet, og gjør at kulturminner forfaller, forsvinner eller blir usynlige. Gjengroingen gjør at det blir vanskeligere å lese og forstå landskapet. Opplevelseskvalitetene reduseres når utsikten forsvinner og krattskogen hindrer ferdselen i marka.

Den globale oppvarmingen vil gi jordbruket i Nordland utfordringer knyttet til et våtere og villere klima, bidra til å akselerere gjengroinga, samt flytte skoggrensa lengre til fjells. Samtidig vil høyere temperatur også gi en lengre vekstsesong. Isolert sett vil lengre vekstsesong både kunne bety bedre vekstvilkår, men også større fare for frostskafer, flere skadeorganismer og raskere gjengroing. Redusert forurensning til vassdrag, reduserte utslipp av klimagasser, økt lagring av karbon og gode klimatilpasninger er sentrale forutsetninger for å kunne oppnå et miljømessig bærekraftig jordbruk.

Regionalt miljøprogram (RMP) for Nordland 2019-2022 har som hovedmål å bidra til å redusere klimautslipp og forurensning fra jordbruket, og sikre at biologiske-, landskapsmessige- og kulturhistoriske verdier i jordbrukets kulturlandskap ivaretas.

Følgende delmål følger opp hovedmålet:

1. Egenart og identitet: Stimulere til jordbruk og skjøtsel som tar vare på den landskapsmessige egenarten i kommunene og fylket.
2. Natur- og kulturverdier: Ta vare på verdifulle kulturlandskap, kulturminner, kulturmiljøer, naturtyper og leveområder for planter og dyr.
3. Miljøpåvirkning: Redusere miljøbelastningen fra jordbruket til vann, luft og jord.
4. Ressursforvaltning: Ta vare på genressurser og redusere tap av næringsstoffer og jord. Ta vare på jordbrukets kulturlandskap som ressurs for økt matproduksjon, ny næringsutvikling, opplevelser og helsebringende aktiviteter.

Fokusområdene i Regionalt miljøprogram er i perioden 2019 – 2022 på landskapet, artene, vannet, klimaet og ressursene. For det første skal gjengroing av prioriterte områder hindres og viktige kulturminner skal ivaretas. Dernest skal tap av biologisk mangfold motvirkes, og forurensning av vann og vassdrag skal unngås. Videre skal jordbrukets påvirkning på det globale klimaet reduseres. Sist, men ikke minst, skal kulturlandskapet tas vare på for produksjon av mat, ny landbruksbasert næringsutvikling, opplevelser, helse og trivsel.

1.12 Klima

I følge miljødirektoratet utgjorde i 2016 utslippene fra jordbruket litt mer enn åtte prosent av de totale klimagassutslippene.

Jordbruket er den viktigste kilden til utslipp av både metan og lystgass. Det meste av metanutslippene kommer fra dyrenes fordøyelse, spesielt fra drøvtyggere. Resten kommer fra lagring av husdyrgjødsel. Størsteparten av utslippene av lystgass fra jordbruk kommer fra spredning av kunst- og husdyrgjødsel. Størrelsen på utslippene varierer med jordbearbeiding, fuktighet, vekst, oksygeninnhold og jordtemperatur. Resten av lystgassutslippene fra jordbruket kommer hovedsakelig fra dyrkede myrer, nedbrytning av vekstresten som halm i jorda og gjødsellagring. Oppdyrking av myr fører også til utslipp av CO₂ gjennom nedbrytning og tap av karbon.

Dersom den økte etterspørselen etter mat på grunn av befolkningsvekst gir mer matproduksjon i Norge, kan utslippene fra jordbruket øke, men mer import av mat eller fôr vil gi økte utslipp i utlandet. Norsk matproduksjon skjer med utgangspunkt i ressursgrunnlaget, og det er ikke mulig å produsere mat uten klimagassutslipp. De biologiske prosessene i landbruket kan ikke erstattes på samme måte som prosesser basert på ikke-fornybare råstoffer og fossilbaserte produksjonssystemer. Mesteparten av utslippene skyldes metan fra naturlige prosesser i fordøyelsen hos husdyr som storfe og sau, samt lystgass fra gjødsel som inngår i nitrogenets naturlige kretsloop. Jordbruket i Nordland er undergitt de naturlige produksjonsmulighetene, med grasbasert husdyrhold som det viktigste. Den løpende utviklingen hvor ny forskning, teknologi og kunnskap tas i bruk er blant de viktigste tiltakene som kan gjennomføres for å få ned klimabelastningen fra jordbruket.

Naturlig karbonlagring skjer gjennom ulike biologiske prosesser. En slik biologisk prosess er fotosyntesen i planter der CO_2 tas ut av atmosfæren og lagres som karbon i vegetasjonen. Eng bygger opp karbonlageret i jorda. Stor rotmasse øker matjordlaget og muligheten for å lagre mer karbon i dypere lag. Flerårige planter bidrar til mer karbonbinding enn ettårig vekster. Det er avgjørende for oppbygging av stabil humus at det er perioder med kontinuerlig plantedekke. Skog- og grasslettelandskap er typiske jordoppbyggende økosystemer (Valand m. fl., 2018).

Tunge maskiner, dårlig drenering og annen praksis som fører til tett jord og dårlig jordstruktur bidrar til N_2O utslipp (lystgass). Både kalking og drenering kan gi lavere N_2O utslipp. Det er påvist mange faktorer som kan bidra til å redusere CO_2 -tapet fra landbruksjorda, men norsk forskning viser hittil at det bare er engdyrking og biokull som kan bidra til å øke innholdet av organisk materiale i jord.

Det er nær sammenheng mellom driftssystem og graden av karbonbinding i jord. Grasbasert storfehold stimulerer til karbonbinding, mens intensivt storfehold med høyt kraftfôrforbruk har motsatt effekt. Dagens beregningsmodeller for klimagassutslipp tar ikke med karbonbinding i jord, med mer vekstskifte og større diversitet i plantekulturen. Det er også av betydning å se på alle agronomiske tiltak som fremmer god jord- og plantekultur (Bergslid 2016).

Mesteparten av husdyrgjødsel i Nordland lagres og spres som bløtgjødsel. Slik gjødsel har et tørrstoffinnhold på mellom 2 og 12%. En del av denne husdyrgjødsel utnyttes dårlig fordi den spres seint i vekstsesongen eller etter at vekstsesongen er avsluttet. Faren for økt lystgassproduksjon er stor hvis jorda er nitrogenrik og det er en våt høst. Pløying om høsten har flere negative miljømessige effekter.

Klimaendringer vil trolig redusere produksjonen i mange av verdens viktige matproduksjonsområder. Det er fare for temperaturøkning betydelig over 1,5-2 grader, noe som vil medføre dramatiske konsekvenser for matforsyningen globalt som også vår matforsyning er avhengig av. Den risiko som følger av klimaendringene begrunner at vi opprettholder eller øker innenlands kapasitet til produksjon av mat, trevirke og annen biomasse.

Klimatilpasning er avgjørende for å sikre arealer og opprettholde mat- og landbruksproduksjonen både under ekstremvær og gradvise klimaendringer. Tilpasningen må gjøre landbruket mer tilpasset til krevende værforhold under dagens vær- og klimavariasjoner. Endringer i klimaet kan åpne for nye muligheter som landbruket i Nordland

kan utnytte, forutsatt at plantemateriale, plantehelse, teknologi, kunnskap og kompetanse utvikles i tråd med endringer i produksjonsforholdene.

Skogen kan redusere CO₂-utslippene i andre sektorer ved at trevirke erstatter fossile ressurser og andre klimabelastende produkter, samtidig som det bygges opp et høyt og robust karbonlager i skogen i et langsiktig perspektiv, med evne til fortsatt å ta opp CO₂.

1.13 Arktisk landbruk

Ikke noe sted i verden produseres mat så langt nord som i vår landsdel. Dette særegne landbruket gir produkter med unike kvaliteter mht. smak og smaksopplevelser. Det har sammenheng med lave veksthastigheter, lysforhold og fravær av forurensing. Arktisk råd har definert hele Nordland til en del av det arktiske området. All mat produsert i Nordland kan derfor kalles for arktisk mat.

Det arktiske landbruket er en av hjørnesteinene i en bærekraftig Nordområdepolitikk. Landbruk, inkludert reindrift, er et kraftfullt symbol på at Norge bruker sine naturressurser for å legge til rette for bosetting og næringsvirksomhet i hele landet. Landbruksdrift i nord er med på å stadfeste Norge som et land med høy kompetanse på det å leve og virke i arktiske områder. Landbruket basert på husdyr er en næring som krever tilstedeværelse og fast bosetting. Arktisk landbruk kan ses på som et konkurransefortrinn for vår landsdel når det gjelder landbruks- og matproduksjon, men også når det gjelder utvikling av andre varer og tjenester for eksempel innenfor mat- og reiselivsområdet. Så lenge landbruksarealene benyttes til lønnsom matproduksjon vil det bo folk i hele landsdelen.

Vi kan vente oss et varmere, våtere og villere klima i framtida. Jordbruket står overfor utfordringer knyttet til ekstremvær, tørke og økt forekomst av plante- og dyresykdommer. Samtidig kan en lengre vekstsesong øke matproduksjonen. For at landbruket i Nord-Norge skal ha tilstrekkelig mulighet til å tilpasse seg endrede vekstforhold som følge av endringer i temperatur og nedbørmengde, vil planteforedling, spesielt sortsforedling av eng og beitevekster og utvikling av nye typer kulturplanter bli stadig viktigere. Graminor AS har ansvaret for all foredling av plantemateriale i Norge innenfor jord- og hagebruk, og midler til planteforedling avsettes årlig i jordbruksforhandlingene. Det er viktig at sortsutvikling også foregår i vår landsdel.

Landbruket produserer fellesgoder til samfunnet. Åpne og varierte kulturlandskap, bosetting i hele landsdelen, samspillet mellom samisk og norsk kultur samt levende bygder basert på fiskeri, landbruk og reindrift er basis for de opplevelsestilbudene som reiselivsnæringen i nord skal bygge på.

I det arktiske landbruket er det en mulighet for å produsere et bredere spekter av matvarer og ta ut en høyere pris basert på kvalitetene som følger av klima og miljø. NIBIO Holt har gjennomgått vitenskapelige studier av arktisk kvalitet og samlet alt som fins av litteratur på området. Resultatene er samlet i NIBIO rapport 4(40)2018 (Johansen m.fl. 2018). Den arktiske kvaliteten de har funnet påvist er:

- Gulrot og kålrot får tydeligere søt smak på grunn av lavere innhold av bitterstoffer, selv om sukkerinnholdet er uendret. Gulrot i nord har imidlertid lavere innhold av karoten og dermed lysere farge enn i varmere klima.
- Kålrot, brokkoli og gulrot får mer sprø og saftig konsistens når de dyrkes i nord.
- Ville bær har litt høyere innhold av enkelte antioksidanter enn i sørligere områder, men her kan lokale forskjeller ha like stor betydning.
- Jordbær smaker søtere i nordlig klima, mens solbær smaker mindre søtt.

Hvilke effekter det arktiske klimaet har på kvaliteten til potet, urter, forvekster, kjøtt- og melkeprodukter er per i dag for lite undersøkt til at rapporten kan gi entydige konklusjoner.

1.14 Marked, matsikkerhet og beredskap

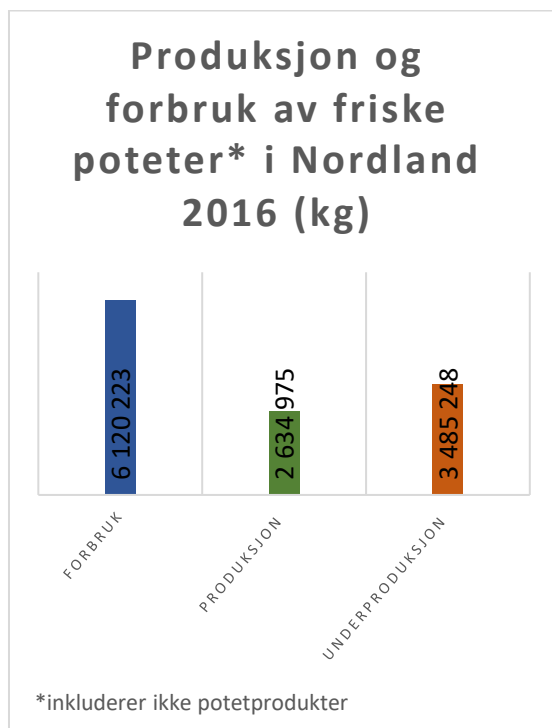
I 2017 var selvforsyningsgraden i Norge 49,2%, noe som var en økning på 0,6 prosentpoeng sammenlignet med året før. Den norske produksjonen av meieriprodukter, kjøtt og egg dekker stort sett det norske forbruket. For korn, poteter, grønnsaker og frukt er selvforsyningsgraden betydelig lavere, og vi er i større grad avhengig av import (Idir kilde). Norge importerte i 2017 landbruksvarer for nesten 64 mrd. kroner, noe som er en økning på 26 prosent fra året før. En stor del av importen består av råvarer til fiskefôr og kraftfôr, og produkter som i liten grad produseres i Norge, slik som tropiske frukter, diverse bær, vin, snus og kaffe.

Matsikkerhet innebærer at befolkningen til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang til nok og trygg mat. Matsikkerheten sikres gjennom nasjonal produksjon, handel og ivaretagelse av produksjonsgrunnlaget. All mat som selges i Norge skal være trygg. Produksjonen av trygg mat skaper tillit, sikrer avsetning av varer og legitimitet for et levende landbruk, og for næringsmiddelindustrien. Statusen for plante- og dyrehelsen er god i Nordland.

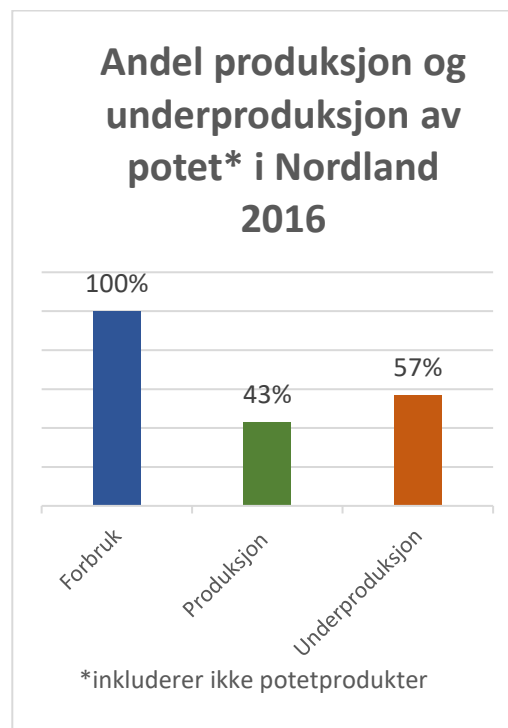
Klimaendringer, økende knapphet på jord, vann og viktige mineraler, geo- og handelspolitikk kan føre til endrede forutsetninger. Ser vi til tørken Sør-Norge opplevde sommeren 2018, vil det være en nasjonal styrke at samtlige landbruksarealer også i Nord-Norge ivaretas.

Naturgitte forhold gjør at selvforsyningsgraden i Nordland er lavere for energirike plantevekster og høyere for husdyrprodukter med større proteininnhold. Av diagrammet nedenfor ser vi at Nordland omtrent hadde 43,0% dekningsgrad av potet i 2016. For bær og grønnsaker er tallgrunnlaget vanskeligere å sammenligne, men vi må gå ut fra at gapet mellom produksjon og forbruk er betraktelig større.

Ut fra hensynet til beredskap bør et samfunn produsere så mye som mulig av maten innbyggerne i landet trenger selv. Den viktigste beredskapen vi har er å opprettholde produksjonsressursene vi har i landbruket, det gjelder både areal, genetisk materiale og vann. I tillegg må den kompetansen som kreves for å drive jorda på en effektiv måte ivaretas, det gjelder både mennesker, produksjonsmetoder og teknologi. Det vil derfor ut fra et beredskapshensyn være viktig at dagens jordbruksproduksjon i Nordland opprettholdes og helst økes. For å kunne produsere mest mulig av maten vi spiser med lokale innsatsfaktorer og lokale ressurser er det viktig at beiteressursene i utmark utnyttes. Hvis beiten ikke brukes vil matproduksjonen i Norge basert på lokale innsatsfaktorer bli mindre, og vi ville måtte kjøpe mer fôrvarer eller mer mat på verdensmarkedet.

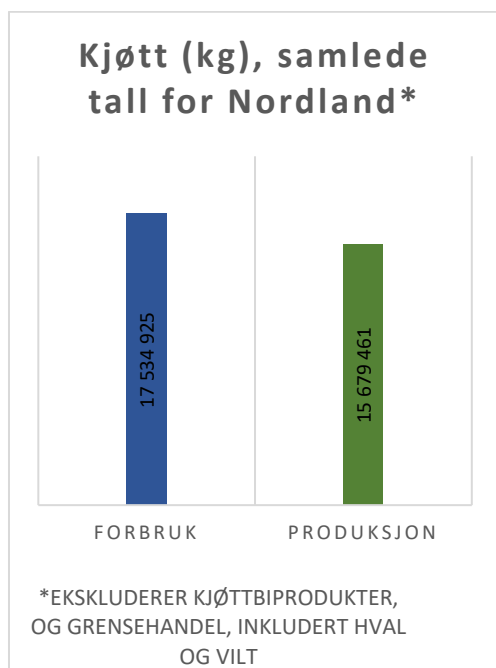

Figur 15: En oversikt over produksjon og forbruket av friske poteter i Nordland i 2016 (Landbruksdirektoratet; Helsedirektoratet 2017).

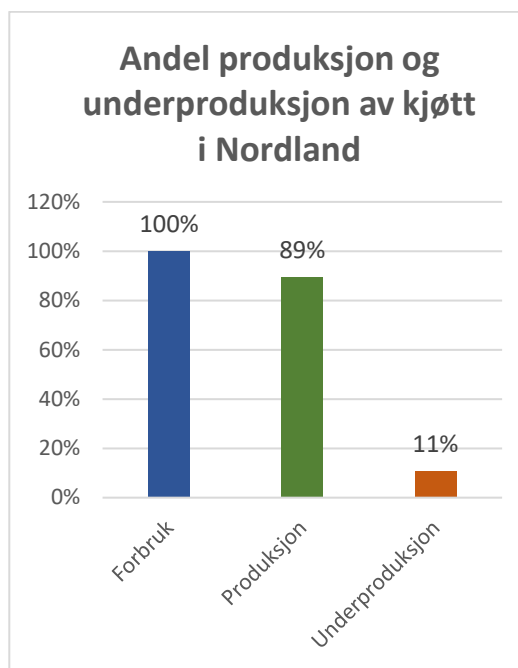

Figur 16: Andel produksjon og underproduksjon av potet i Nordland 2016 (Landbruksdirektoratet; Helsedirektoratet 2017).

I motsetning til et fall i både forbruk og produksjon av potet, har det de siste årene vært en økning både i produksjon og forbruk av kjøtt. I diagrammet under ser vi at Nordland i 2016 produserer omtrent 89% av alt kjøtt som forbrukes. Bruk av kraftfôr har hatt en økning både i kumelk og i husdyrproduksjonen. Etter forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr (fra henholdsvis 2003 og 2010,) har det i Norge ført til en økt import av råvarer til produksjon av kraftfôr. En import som spiller inn på både Nordlands og Norges selvforsyningsgrad.

Figur 17: Forbruk og produksjon av kjøtt i Nordland (Landbruksdirektoratet; Helsedirektoratet 2017)

Figur 18: Andel produksjon og underproduksjon av kjøtt i Nordland (Landbruksdirektoratet; Helsedirektoratet 2017)

Siden 2000 har den samlede norske produksjonen av kjøtt fra gris, storfe, lam og kylling økt med 34 prosent. Sterk vekst i kyllingproduksjonen har vært den viktigste driveren, men svinekjøttproduksjonen har òg hatt jevn vekst. Produksjonen av storfekjøtt er gått ned siden 2000, mens sterk vekst i produksjonen av saue- og lammekjøtt de siste årene har ført til at produksjonen nå er større enn i 2000. For egg økte både produksjonen og salget i 2017.

Markedet for frukt og grønnsaker skiller seg på mange måter fra øvrige markeder i norsk jordbruks- og matproduksjon. Det er den sektoren i landbruket som har størst importkonkurrans, og videre foreligger det ingen form for mottaks- eller forsyningsplikt, tilsvarende som for kjøtt, melk og korn. Verdikjeden har i tillegg få virkemidler til å regulere markedet. Sektoren for poteter, grønnsaker, frukt og bær har et stort mangfold av produkter og kvaliteter. For ferske produkter er det to hovedmarkeder, dagligvaremarkedet (konsum) og industri. Det er et tett samarbeid mellom grossister og produsentorganisasjoner. Grossistene bestiller varer hos de produsentorganisasjonene som de samarbeider med, basert på prognoser for etterspørsel fra dagligvarehandelen.

Avlinger og kvalitet på poteter, grønnsaker og bær varierer fra år til år etter været i vekstsesongen. Risikoen og variasjonen fra år til år blir større jo lenger nord i landet vi kommer. NIBIO har gjennom forprosjektet Grønt i Nord estimert potensialet for produksjon av poteter, grønnsaker i bær i Nord-Norge. De vurderer at potensialet er stort, når de tar utgangspunkt i tall fra Bama over varer fra Trøndelag og sørover som omsettes i Nord-Norge kommer de fram til et potensial for en økt nordnorsk produksjon på 200 tonn for bær, 4500 tonn grønnsaker og 2300 tonn poteter.

Del 2 – Analyse

Med utgangspunkt i beskrivelsen av landbruket i Nordland, innspill fra partnerskap Landbruk Nordland og enkeltkommuner i fylket sammen med innspill gitt i prosessen med regional plan for landbruk er det foretatt en analyse. Analysen peker på noen utvalgte områder der landbruket i Nordland har mulighet for utvikling og økt verdiskaping. En viktig forutsetning for å utnytte mulighetene i Nordland er bruken av kompetanse som et verktøy for effektiv og lønnsom næringsutvikling.

2.1 Smart spesialisering

Smart spesialisering er EUs metode for utvikling i alle typer regioner. Alle EU-land må utvikle en egen smart spesialiseringsstrategi, dersom de ønsker midler til regional utvikling. Kjernen i denne typen utviklingsmetodikk ligger i å ta utgangspunkt i regionens særegne forutsetninger for å utvikle nye konkurransefortrinn. På denne måten sikres det at «det nye» som utvikles, er nært koblet opp mot det regionen allerede kan og er god på. For landbruket i Nordland kan dette eksempelvis gjøres ved å gå fra å være en råvareleverandør til å øke verdiskapingen gjennom større bearbeidingsgrad av landbruksproduktene, gjennom å legge til verdier og historier til produktene, samt å koble landbruksnæringen opp mot andre næringer eksempelvis reiseliv. I Nordland Fylkeskommune sitt arbeid med Regional plan for landbruket, er smart spesialiseringsmetodikken benyttet, og vil slik sett også ha betydning for arbeidet her med Regionalt næringsprogram.

2.2 Samfunnsoppdrag

Jordbrukets samfunnsoppdrag er lønnsom og trygg matproduksjon i tråd med forbrukernes interesser, produksjon av fellesgoder og bidrag til sysselsetting og verdiskaping i hele landet. Meld. St. 11 (2016–2017) - Endring og utvikling — En fremtidsrettet jordbruksproduksjon har fire overordnede mål for landbruket i landet: matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser.

FNs medlemsland vedtok høsten 2015, 17 mål for bærekraftig utvikling frem mot 2030. Bærekraftsmålene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. Disse målene gjelder for alle land og skal fungere som et veikart for den globale innsatsen for en bærekraftig utvikling gjennom å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. De fleste av de 17 bærekraftsmålene er relevante også for landbruket. Imidlertid er det fire mål som spesielt er aktuelle for landbruket:

- Bærekraftsmål 2: Utrydde sult – oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk
- Bærekraftsmål 12: Ansvarlig forbruk og produksjon – minske ressursbruk, miljødeleggelse og klimagassutslipp når en lager en vare
- Bærekraftsmål 13: Stoppe klimaendringene – i tillegg til å kutte i utslipp og fange og lagre CO₂, må det satses langt mer på fornybar energi og annen ren energi
- Bærekraftsmål 15: Liv på land – beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold

For assets and information visit: TheGlobalFoods@ntsb.com TROLLSÅK - COMPANY 11 2020/01/01

Figur 19: FNs bærekraftsmål

Matproduksjon og matsikkerhet er grunnleggende samfunnssikkerhet. Matsikkerhet innebærer at befolkningen til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang til nok og trygg mat. Etter målretta innsats fra gårdbrukere og norske myndigheter gjennom flere år, er forekomsten av antibiotikaresistente bakterier svært lav i Norge. Norge er det landet i Europa som bruker minst antibiotika i husdyrholdet.

Matforsyningen ivaretas gjennom nasjonal produksjon, handel og ivaretagelse av produksjonsgrunnet. Ut fra et beredskapshensyn bør vi produsere så mye som mulig av den maten vi trenger selv. Klima og dårlig arrondering gjør at store deler av dyrkbare arealer i Nordland ikke har optimal produksjon. Lav investeringsvillighet på leiejord, og på landbrukseiendommer med manglende generasjonsskifte, spiller også inn på mange arealers kvalitet. Arealenes kvalitet, beliggenhet og klimatiske forhold gir Nordland en lav beredskap. Det er viktig å opprettholde de produksjonsressursene vi har i fylket. Det gjelder både areal, genetisk materiale, vann og innsatsfaktorer. I tillegg er det viktig å ivareta den kompetansen som kreves for å drive jorda på en effektiv måte; folk, produksjonsmetoder, teknologi.

Nordland har en egen jordvernstrategi der målsettingen er å sikre dyrka og dyrkbar jord som et langsiktig ressursgrunnlag for matproduksjon i Nordland. Det er satt konkrete mål om at tap av dyrka jord skal være under 200 dekar per år. For å nå disse målene skal Fylkesmannen sette større fokus på at alternative arealer vurderes ved utforming av arealplaner. I forbindelse med utarbeidelsen av arealplaner bør kommunene synliggjøre områder som ønskes utbygd og som kan være i konflikt med jordvern. Fokus på å sikre dyrket og dyrkbar jord vil være i tråd med nasjonal politikk innenfor jordvern.

I tillegg skal Fylkesmannen påse at kommunene aktivt følger opp driveplikten, og sikre at det inngås kontrakter mellom utleier og leietaker av jord. Dette vil ytterligere sikre

ressursgrunnlaget for matproduksjon i Nordland, samt gi større forutsigbarhet for leietakere av jord.

2.2.1 Selvforsyning

Naturgitte forhold gjør at selvforsyningsgraden er lav for energirike plantevekster og høy for husdyrprodukter med større proteininnhold. Mange av jordbrukets produksjonsmidler importeres. Den norske andelen av fett og protein i kraftfôret har gått mye ned de siste årene, spesielt som følge av forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr fra henholdsvis 2003 og 2010.

Makroalger, bedre kjent som tang og tare, er en mangfoldig råvare som har potensiale for bruk i jordbruket både som fôr, gjødsel og til jordforbedring. Mulighetene for å bruke tang og tare som bærekraftig dyrefôr og som gjødsel og jordforbedringsmiddel i det nordnorske jordbruket bør utredes nærmere.

2.3 Økt verdiskaping

Økt verdiskaping og kontinuerlig utvikling er en forutsetning for et livskraftig landbruk i fylket. Landbruket i Nordland står overfor utfordringer, men det har også store muligheter.

Basis for næringsutvikling i jordbruket er en solid og bærekraftig volumproduksjon av mat i hele fylket. Inntektsmulighetene og lønnsomheten i næringen er avgjørende for konkurransedyktighet, rekruttering til næringa og nye investeringer, det er derfor viktig at den videreutvikles. I tillegg ligger det potensiale i at hver enkelt gårdbruker tar i bruk kjent kunnskap, analyserer sin egen drift og benytter kunnskap fra rådgivningstjenesten og andre gårdbrukere til å optimalisere egen drift.

Landbruksproduksjonen i Nord-Norge er unik i global sammenheng som følge av lang lys dag og lav temperatur. Dette gir kvalitetsfortrinn med mulighet for ekstra verdiskaping under begrepet arktisk kvalitet og er et område som må videreutvikles.

For å styrke den totale verdiskapingen må alle ressurser på landbrukseiendommen tas i bruk. I mange deler av fylket vil ny næringsutvikling være avgjørende for at den tradisjonelle jordbruksproduksjonen skal bestå framover. Gjennom innovasjon og omstilling ligger det muligheter for økt verdiskaping basert på landbrukets ressurser og ny kunnskap. Markedene for lokalprodusert mat med særpreg, bygdeturisme, naturopplevelser, økologisk mat og helse- og omsorgstjenester fins og er i vekst.

For å finne nye, bedre og mer lønnsomme løsninger er forskning, utvikling og innovasjon i hele verdikjeden nødvendig. Rekrutteringen til næringen og kunnskapsutvikling vil avgjøre i hvilken grad potensialet for økt verdiskaping vil bli utnyttet. Det er folkene i næringen og deres kompetanse, vilje og evne, som avgjør hvordan næringen vil utvikle seg. Forskere, næring og myndigheter må samarbeide for å sikre at ny kunnskap blir kjent og bidrar til bærekraftig produksjon og økt verdiskaping.

Nordland er et stort fiskeri- og oppdrettsfylke, og tverrfaglig samarbeid mellom blå og grønn næring kan være en måte å lære av hverandre og sammen skape en bærekraftig vekst og verdiskaping i begge næringene.

2.3.1 Agronomi – grovfôrproduksjon

Grovfôrbasert husdyrproduksjon er hjørnesteinen i jordbruksbasert matproduksjon i Nordland. I mange områder av fylket er dette også den eneste måten vi har for å benytte oss av ressurser som ellers vil være vanskelig å omgjøre til menneskemat. Riktig plantemateriale er en forutsetning for gode avlinger. Det er viktig at Nordland har tilgang på klimatilpassede sorter tilpasset våre vekstforhold.

Det er flere måter å øke den grovfôrbaserte husdyrproduksjonen på:

- Bedre dyrking og bedre kvalitet på konservering av engvekster
- Bedre utnytting av beiteressursene både på innmark og i utmark
- Ta i bruk ubrukte arealressurser, inkludert dyrkbar jord

Godt grovfôr kan gi redusert kraftfôrforbruk, også ved høy melkeytelse, og gjør at innkjøpt protein kan reduseres. For å få en høy grovfôrandel må grovfôret være energirikt, det vil si at enga må høstes tidlig.

Potensialet for grasproduksjon i Nordland er mye større enn dagens avlinger tilsier. Ved god jord- og plantekultur; kalking, fornying av eng, drenering, riktig gjødsling og utnyttelse av husdyrgjødsel, økes både mengde og kvalitet på avlinga. Slike tiltak, sammen med tiltak for å redusere tap under høsting, konservering og utfôring, vil kunne bidra til en økning i avlingene på minimum 20 prosent pr. dekar (Bjørklund m.fl. 2017). Undersøkelser både fra NIBIO og erfaring fra NLR og andre rådgivere i landbruket viser at det er stort spenn i grovfôrproduksjonen i Nordland mellom ulike gårdbrukere. Dette gjelder både kvaliteten av grovfôret og størrelse (antall FFe) på avling.

For mange grovfôrprodusenter vil det være bedre økonomi å øke avlingsnivået rundt gården enn å kjøre flere kilometer for å komme til leiejord. Det er også mer arbeidseffektivt å hente stor avling på et lite areal enn mindre avling på et større areal, stor avling lønner seg. Hele

arealet må tas i bruk ved bedre utnyttelse av kantarealene gjennom riktig gjødsling, kalking og høsting. For å begrense kjøring kan antall rundballer reduseres ved å øke fôrenhetskonsentrasjonen og tørrstoffnivået på det graset som høstes.

Utmarksbeiteressursene i Nordland er store og kan utnyttes bedre. Per i dag er det bare 1/3 av utmarksbeiteressursene som er i bruk. I noen områder er det mange hindringer for effektiv beiting. Noen av disse kan løses gjennom et samarbeid mellom gårdbrukere som har dyr på beite, og mellom gårdbrukere og grunneiere som ikke driver selv.

Beitebruksplaner er en systematisert presentasjon av beitearealene i kommunen og bruken av disse arealene til beiting med husdyr. Den skal dokumentere omfang og verdi av nåværende beitebruk, samt vise til historisk bruk og gi estimater for framtidig bruk. Alle kommuner som har beitedyr i utmark bør utarbeide slike planer i samarbeid med beitenæringa i kommunen. Beitebruksplanene må implementeres i det kommunale planverket.

For dyreeier er god planlegging av beitesesongen en forutsetning for effektiv beitebruk og god dyrevelferd. Å være godt forberedt på de ulike utfordringene utmarksbeiting innebærer, krever forarbeid og kontinuerlig beredskap. Sambeiting av storfe og småfe gir bedre utnyttelse av beiten. Samarbeid i beitelag er et godt tiltak for å få bedre beitebruk og bedre utnyttelse av ressursene.

Også innmarksbeitearealene i fylket kan utnyttes bedre. Måltrettet beiting er gras- og beitesystemer som bruker dyra som verktøy for å stimulere plante- og jordøkosystemet til jordoppbygging. Fôrkvalitet og fôropptak av ungt beitegras er ofte bedre enn innhøstet fôr under forutsetning av at tilgangen på beite er god. Variable kostnader per FEm er under halvparten av innhøstet fôr. Bruk av beite gir dyra mosjon og mulighet til naturlig adferd. Beitende dyr er også viktige for vedlikehold av kulturlandskapet.

I Nordland er det meste av jordbruksarealene i drift, samtidig er det også i enkelte områder jordbruksareal som ikke er i drift. Det er en utfordring å sørge for at eksisterende jordbruksareal forblir drevet i årene som kommer. I tillegg er det et potensial til å dyrke jordbruksareal som er kartlagt som dyrkbart og ta i bruk dyrket jord som ikke per i dag er i drift.

2.3.2 Markedsmuligheter

Det er ulike utfordringer knyttet til matproduksjon i nord, spesielt knyttet til det kalde klimaet. Samtidig gir den lyse arktiske sommeren og klimaforholdene unike muligheter for å produsere trygg og god mat. Det er aktuelt med tiltak som fremmer kompetanse og innovasjon gjennom samhandling i arktisk område. Det trengs økt fokus på FoU-arbeid rundt bedre utnyttelse av utmark i arktisk område og klimatilpasset plantemateriale. Det bør også jobbes videre med dokumentasjon av produktkvalitet og produktutvikling av arktiske spesialiteter for å fremme arktiske landbruksprodukter. Det er viktig med god samhandling mellom grønn og blå næring på dette området, og at begge næringene kan ha nytte av hverandre. Disse unike forholdene ved det arktiske landbruket bør fremheves både nasjonalt og internasjonalt framover.

Målet om økt matproduksjon er avhengig av at det er marked for de produktene som produseres. For svinekjøtt har det vært flere perioder med overproduksjon i løpet av de siste årene. Det skyldes både økning i produksjonen og reduksjon i forbruk. Når det blir mye kjøtt på reguleringslager synker prisen gårdbrukerne får for kjøttet. En produksjon på landsbasis som er tilpasset markedet er et mål for å kunne oppnå bedre pris per kg levert kjøtt.

Etter mange år med underdekning på norsk sau og lammekjøtt har det de siste årene vært overproduksjon også på sauekjøtt på landsbasis. Det har ført til lavere priser til gårdbrukerne. Nordland har naturgitte forutsetninger for produksjon av sau og lammekjøtt av god kvalitet basert på lokale ressurser. Ettersom Nordland har tapt nasjonale andeler av denne produksjonen vil det derfor være naturlig at Nordland opprettholder og helst øker sin andel av landets totale produksjon av saue- og lammekjøtt.

Det har vært underskudd av norskprodusert storfekjøtt i mange år, men produksjonen har gått opp de siste årene. Krevende førsituasjoner over store deler av landet vil nok påvirke markedssituasjonen for storfekjøtt mange år framover. Også for produksjon av storfekjøtt er fylkets gode og uutnyttede beiteressurser et fortrinn som bør utnyttes bedre. Klimaregnestykket med produksjon av storfekjøtt henger i stor grad sammen med om storfekjøttet framstilles ved hjelp av gras eller kraftfôr. Beite er en viktig ressurs i kjøttproduksjon av storfe. Alt etter driftsform og tilgang kan opptil halvparten av årsfôret høstes direkte fra beite og dyra kan gå mange uker på utmarksbeite. Økt produksjon av storfekjøtt med utgangspunkt i våre gode beiteressurser bør derfor være en målsetting.

Grasbasert melk- og kjøttproduksjon er en ny merkeordning som er under utvikling. Hensikten med merkeordningen er å stimulere til husdyrhold som i stor grad baseres på norske ressurser. En slik innretning har i et bærekraftperspektiv mange positive effekter i

sammenheng med miljø, helse og klima. Selv om begrepet «grasbasert» brukes, utelukker ikke dette visse andeler av kraftfôr etter fôringskravene. Her har Nordland spesielt gode forutsetninger.

Produksjonen av både poteter, grønnsaker og bær er mindre enn forbruk og etterspørsel i Nordland. Det er derfor et marked for produksjon av disse vekstene. I større grad enn for grovfôrproduksjon er jordkultur, jordtype, lokalklima og tilgang på vanning en viktigere faktor for å lykkes og få gode avlinger. Det er per i dag bare ett potetpakkeri i Nordland og dette pakkeriet som ligger i Grane omsetter bare uvasket potet fra egne produsenter. Andre potetprodusenter i fylket må enten levere potetene til Frosta i Trøndelag eller til Finnsnes i Troms hvis ikke poteten skal omsettes ved direktesalg fra gården. Dette gjør at transportkostnadene for produsentene blir høye. Når det gjelder grønnsaker er det ingen sentrale pakkeri i Nordland, men enkeltprodusenter pakker egen avling på eget pakkeri. Bær som produseres i Nordland omsettes direkte fra gårdene der de produseres og ved ulike former for torgsalg.

Etterspørselen etter økologisk mat er økende. Mye av den økologiske maten som omsettes i Norge kommer fra import. Det er derfor gode markedsmuligheter for å omsette økologiske varer produsert i Nordland. Det er et nasjonalt mål å stimulere til at en større andel av konsumet av økologiske produkter kommer fra norskproduserte varer.

Omsetningen av lokalmat er i vekst, og regjeringen har satt som mål at markedet for lokalmat skal øke fra dagens 4,8 mrd. kroner til om lag 10 mrd. kroner i 2025. Her ligger det et potensial for økt verdiskaping og lønnsom næringsutvikling basert på landbrukets ressurser. I Nordland skjer det mye spennende på lokalmatsiden. Antall produsenter øker, og det produseres stadig nye produkter. Kunnskap om ulike salgskanaler og hva som kreves for å selge gjennom ulike kanaler er viktig kunnskap å bidra med. Kunnskap om dette vil sørge for at veien fra produktutvikling til salg blir kortest mulig.

I tillegg er det markedsmuligheter for ulike typer landbruksbasert næringsutvikling som for eksempel gårdsturisme, leiekjøring og inn på tunet.

2.3.3 Gården som opplevelsesarena

Landbruket har formet landet, og har opp gjennom tidene levert mat, drikke, tømmer, tjenester – og et kulturlandskap som har fristet turister fra nær og fjern. I dag leverer landbruket de samme varene og mye mer, eksempelvis en rekke tjenester innfor opplevelser, service og velferd (Meld. St. 31, 2014-2015). En gård er ofte en utmerket opplevelsesarena. Menneskene, dyrene, matproduksjonen, innmark, utmark, bygningsmassen, maskinene og naturen er eksempler på ressurser som ofte er tilgjengelig på en gård. Ved hjelp av konseptuering og tilgjengeliggjøring kan eiere og drivere av gårdsbruk i Nordland tilby en rekke opplevelser som er helt unike.

Opplevelsesbasert reiseliv

I Nordland har vi kommet langt med opplevelsesproduksjon i reiselivet, og landbruket leverer et variert innhold på dette området. Det er et stort potensial for gårdbrukere i Nordland som ønsker å tilby enten helhetlige opplevelser eller være dellerandør inn i et opplevelseskonsept med utgangspunkt i landbrukseiendommer. Både naturen rundt og selve landbrukseiendommene er ofte flotte utgangspunkt for å tilby opplevelser som tilreisende og lokale etterspør. Noen investerer i ny bygningsmasse for å tilby gjester eksempelvis overnatting, kurslokale, servering eller gårdshandel. Andre gir eksisterende bygningsmasse et nytt bruksområde, slik at man kan tilby produkter, tjenester og opplevelser på gården. Mange begynner i det små og bygger stein på stein. En viktig faktor for å lykkes, enten man tenker stort eller smått, er å være fleksibel, og tilby det kundene/gjestene etterspør. Noen sier også at det kan være vanskelig å få til skillet mellom privatliv og det profesjonelle liv. Ved å bruke en gård i drift som opplevelsesarena kan dette være utfordrende, det er derfor viktig å planlegge godt hvordan man skal håndtere gjester/kunder samtidig som gårdsdriften går sin gang og ønsket grad av privatliv kan opprettholdes. Dette kan man blant annet gjøres ved å styre trafikken og parkering samt ha konkrete åpningstider. I opplevelsesproduksjon kan man tilpasse tilbudet etter sesongene, og de øvrige aktivitetene på gården. Dette kan gi viktige økonomiske bidrag.

Det er ønskelig med flere aktører fra landbruket som produserer opplevelser. En måte å få dette til på er å koble sammen disse med de som allerede er godt etablerte innen opplevelsesproduksjon i ulike næringer. De gode eksemplene må løftes frem, slik at man oppnår læring på tvers. For de som allerede er etablerte er det viktig å legge innsatsen i å hjelpe dem opp på et høyere innovasjonsnivå.

Mat og reiseliv

Koblingen mellom mat og reiseliv er noe man nå jobber godt med i reiselivssatsingen i Norge. Innenfor landbruket har man kanskje de aller beste forutsetningene av alle for å få til dette. En gård med primærproduksjon som også driver med opplevelsesproduksjon har en helt unik mulighet til å bygge opp matopplevelser. Man kan da eksempelvis bygge opp matopplevelser à la «fra jord til bord», hvor gjestene kan få et helt unikt innblikk i historien rundt maten de spiser. Mange er opptatt av hvor maten de spiser kommer fra, og på en gård kan man med alle sansene få inn hele historien rundt maten som blir servert. Overføring av kunnskap omkring maten, produksjonen, dyreholdet etc. kan også gjøres ved at gjestene får være delaktige og lære mer inngående om temaet. Noen gårdbrukere tilbyr også kurs innenfor ulike tema fra livet på gården, eksempelvis bakst og håndverk. Det er god etterspørsel etter denne kompetansen. Det å tilby kurs med tema der gårdbrukeren selv innehar spisskompetanse er en fin måte å skaffe økt inntjening på. Slike kurs kan legges til perioder av året hvor aktiviteten kanskje er noe lavere. Kunnskap om hvordan man kan designe slike kurs kan derfor være nyttig for mange.

Det har vært en stor økning i antall gårdsutsalg/gårdsbutikker i Nordland. Denne økningen bidrar til at lokalproduserte varer blir tilgjengelige i et lokalt marked, og bidrar til økt besøk på gården. Ofte selges egne og andres varer i disse utsalgene, og dette bidrar til en god kontakt mellom lokalmatprodusentene. Det er viktig å legge til rette for gode møteplasser for lokalmatprodusenter, slik at de er kjent med hverandre og hverandres produkter. Det er fremdeles et behov for å gjøre mobiliseringsarbeid mot næringa, slik at flere griper muligheten og starter opp ny aktivitet. Sett i sammenheng med generasjonsskifter, er dette ekstra viktig og bør prioriteres.

Det produseres et svært variert utvalg av lokalmat fra landbruket i Nordland, og stadig flere gårdbrukere går i gang med videreforedling av kjøtt fra egen produksjon. Et variert utvalg av lokalmat gir et godt utgangspunkt for å samarbeide opp mot restauranter og andre spisesteder. Det ligger et stort potensial i å koble sammen kokker og produsenter av lokalmat, slik at lokalmaten blir tilgjengelig for spisegjester rundt om i Nordland. Mange er opptatt av historien om maten de spiser, det er derfor viktig at denne historien også når frem til gjestene på spisestedene. Kunnskap om historiefortelling, både blant lokalmatprodusenter og på spisesteder, er noe det bør jobbes aktivt med.

Kunnskapsoverføring og velferdstjenester

Ettersom størsteparten av befolkningen i dag ikke er oppvokst på gård, er det et stort behov for kompetanseoverføring om matproduksjon. Mange er ivrige etter å lære mer om kretsløpet, produksjonsmetoder, tradisjonsmat m.m. Dette vises blant annet gjennom den økende interessen for urbant landbruk og bynært landbruk både på landsbasis og i Nordland. Tilbud av kurs innenfor disse og lignende tema, vil kunne være et nytt økonomisk bein å stå på for mange eiere og drivere av gårdsbruk i Nordland.

Begrepene urbant landbruk og bynært landbruk blir stadig mer kjent for den allmenne befolkningen. Initiativer som andelslandbruk, parselhager, skolehager og grønn omsorg dukker opp i alle deler av landet vårt, og i verden for øvrig. Motivasjonen bak varierer fra å være en reaksjon på verdens miljøutfordring, finanskrise eller politisk uro, til en inspirasjon av de muligheter som eksisterer og av allerede igangsatte tiltak. I Nordland vil det urbane landbruket vil kunne bidra til å synliggjøre det tradisjonelle landbruket for byenes befolkning. Gjennom synlighet kan det skapes en større forståelse for matproduksjon og landbruksnæringa, samt at muligheten for innovasjon og nytenkning økes. Urbant- og bynært

landbruk vil kunne være viktig for rekruttering og omdømmebygging av landbruksnæringen i Nordland i årene framover. I Nordland ligger det muligheter knyttet til utviklingen av grønne byer. Disse oppfattes ofte som mer innovative, klimabevisste og engasjerende, og derfor tiltrekke seg mennesker og skape nye arbeidsplasser. Ytterligere muligheter er knyttet til mer klimavennlige byer og klimanøytralt landbruk, bedre folkehelse, unike læringsarenaer, nettverk og møteplasser som legger til rette for innovasjon og entreprenørskap.

En gård er også en utmerket opplæringsarena for barn og unge og en flott arena for å tilby ulike typer velferdstjenester, eksempelvis Inn på tunet. Tjenester bygd opp rundt gårdsdrift kan spille en stor rolle i folks liv, enten man er et nysgjerrig småbarn eller eldre og tilhører en generasjon som er vokst opp i landbruket. Med de ressursene som landbruket i Nordland representerer, kan man imøtekomme mange behov i dagens Nordlandssamfunn, utover behovet for mat. Samfunnsutviklingen i Nordland og landet for øvrig, med en økende aldrende befolkning, behov for alternative opplæringsarenaer for barn og unge, samt arbeidstrening for personer som står utenfor arbeidslivet, skaper nye tjenestebehov i velferdssektoren. Samtidig ønsker landbruket i Nordland å utvikle ny næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens ressurser. Inn på tunet har et stort potensial i skjæringspunktet mellom velferdstjenester og næringsutvikling i Nordland. I Nordland er det fortsatt utfordringer knyttet til at kjøperne av Inn på tunet-tjenester, i all hovedsak kommunene og Nav, har for lite kjennskap til og kunnskap om Inn på tunet. Det vil derfor være viktig å bringe informasjon og kunnskap ut til de ulike kjøpergruppene av Inn på tunet i Nordland framover og sørge for en god kobling mellom tilbud og etterspørsel.

Friluftsliv og folkehelse

Friluftsliv er en levende og sentral del av norsk kulturarv og nasjonal identitet, og en viktig kilde til høyere livskvalitet og bedre helse for alle. Landbruket har en særskilt rolle som forvalter av skog, utmark, jordbrukets kulturlandskap og landbruksveier (Meld. St. 18, 2015-2016). Salg av jakt og -fiskerettigheter, guidetjenester og utleie av utstyr er eksempler på tjenester som er med på å gjøre gården til en opplevelsesarena i friluftssammenheng. Man kan også bygge opp opplevelsestilbud som kombinerer friluftsliv og bruk av utmark, eksempelvis sauesanking, elgsafari, sanking av bær og vekster i kombinasjon med eksempelvis kurs matlaging ute i naturen osv.

Nordlands mange nasjonalparker, store utmarksområder og rike høstbare naturressurser gir gode muligheter for økt verdiskaping i utmarka. Store deler av denne utmarka er privateid og

mange av områdene har opplevelseskvaliteter av meget stor verdi. Det er viktig at grunneiere og næringsutøvere rundt i Nordland tar i bruk utmarksressursene til økt verdiskaping.

Jakt og fiske har tradisjonelt sett vært knyttet til høsting av naturressursene eller som en næringsvirksomhet med utgangspunkt i uttak av rike naturressurser. Den senere tid har det vært en kraftig økning i sports- og fritidsaktiviteter knyttet til jakt og fiske, der selve naturopplevelsen har fått en høyere egenverdi i rekreasjonssammenheng. Dette gir nye muligheter for bruk av utmarksressursene, samtidig som disse mulighetene etterspør tilrettelegging og tilpasning til natur-, jakt-, og fiskeopplevelsene.

Den enkleste og mest vanlige formen for friluftsliv som er vandring i grøntområder og naturomgivelser skal i henhold til Handlingsplan for friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet (2018), gjøres lett tilgjengelig for alle grupper i befolkningen. Kommunene oppfordres til å revidere sine sti- og løypeplaner og til å utarbeide turruteplaner, og se disse i sammenheng nabokommunenes planer. Fylkeskommunen oppfordres til å utarbeide en regional sti- og løypeplan og se disse i sammenheng med tilsvarende planer i tilgrensede fylker. Økt ferdsel i beiteområder kan medføre konflikter mellom ulike interesser. De senere år har det eksempelvis vært en økende interesse i befolkningen for deltakelse i konkurranser slik som «Ti på topp». Dette er gode folkehelseiltak som bidrar til at folk drar på tur i nye områder og utforsker lokale fjelltopper. Imidlertid kan dette skape utfordringer i områder der dyr beiter og kan føre til at dyrene forstyrres, flokker splittes, porter ikke stenges osv. Ved økt bruk av utmark til folkehelseformål slik som turgåing, er det viktig at de ulike interessene ivaretas gjennom dialog for felles løsninger.

Landbruksnæringa er en viktig bidragsyter til god folkehelse, både fysisk helse og mental helse. Ved å legge til rette for økt aktivitet i naturen, eksempelvis i utmark og gjennom samfunnsoppdraget å produsere god og trygg mat til befolkningen, gjør landbruksnæringen en formidabel jobb for folkehelsen. Det samme gjelder ved å tilby velferdstjenester som leveres med utgangspunkt i gårder, også her gir landbruket viktige bidrag i folkehelsesammenheng.

2.4 Smart landbruk

Å utvikle et sterkt, moderne og klimavennlig jordbruk er en smart løsning for Norge og for Nordland. Norsk jordbruk, skog og hav har råvarene til å utvikle den grønne industrien for fremtiden. I sentrum for det grønne skiftet og satsningen på bioøkonomi står den norske gårdbrukeren. Det er derfor naturlig og nødvendig at Regionalt næringsprogram beskriver mulighetsrommet for landbruket i Nordland med utgangspunkt i det grønne skiftet og fokus på klima. I dette avsnittet om Smart landbruk, vil begrepet *smart landbruk* omfavne bredere enn klimasmart landbruk. Det vil her også brukes til å beskrive mulighetene landbruket i Nordland har innenfor rekruttering, teknologi, bruk av restråstoff, biokull og økt bruk av tre. Teksten som følger innledes med en kort forklaring på begrepene *sirkulær økonomi* og *klimasmart landbruk/klimasmart matproduksjon*.

Klimasmart landbruk / klimasmart matproduksjon

Konseptet som på engelsk kalles *Climate smart agriculture (CSA)*, ble introdusert av FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) i 2010. I følge Norad omfatter klimasmart landbruk tre elementer:

1. bærekraftig produksjonsvekst og inntektsvekst i landbruk
2. tilpasning til endret klima
3. reduksjon i klimautslitt

Tanken bak disse tre elementene er at landbruket skal bidra til nasjonale mål for grønn vekst.

Landbruk er også en betydelig bidragsyter til klimautslitt. Av de totale utslippene av klimagasser, utgjør utslipp fra jordbruk 12-14 prosent og fra avskoging og skogforringelse 10-15 prosent. En tredjedel av de totale klimautslippene kan tilskrives endringer i arealbruk.

2.4.1 Sirkulær økonomi

Sirkulær økonomi handler om å utnytte planetens ressurser på best mulig måte for å sørge for bærekraft og verdiskaping også på lang sikt. I praksis betyr dette at vi må bruke fornybare energikilder og råvarer og har effektive systemer som sørger for at dagens avfall blir til framtidens råvarer. I motsetning til lineær økonomi, som handler om at man utvinner ressurser, produserer, bruker og kvitter seg med dem som søppel eller forbrenning, så er sirkulær økonomi basert på gjenbruk, reparasjon/forbedring og materialgjenvinning i et kretsløp hvor færrest mulig ressurser går tap. Sirkulær økonomi er en viktig del av det grønne skiftet og kan få stor betydning både økonomisk og ressursmessig. Sintef anbefaler at den sirkulære økonomien designes på følgende måte:

- Vi produserer varer med lang levetid og høy kvalitet for å maksimere nytten
- Vi designer varer slik at de er lette å gjenbruke eller resirkulere dem
- Vi utnytter alle restråstoff, altså det som blir igjen etter produksjon
- Vi gjør det mulig å reparere og vedlikeholde produkter på en enkel måte
- Vi må tenke nytt når det gjelder forretningsmodeller, og eksempelvis leie en vaskemaskin med vedlikeholdsavtale istedenfor å kjøpe en
- Myndighetene må bidra med systemer og tilrettelegge for at det blir attraktivt å tenke sirkulært for industri, næringsliv og forbrukere

For Nordland vil disse grepene tilsammen kunne bidra til en sikrere materialtilgang, nye arbeidsplasser, økt verdiskaping og bidra til å redusere klimagassutslippene. En sirkulær økonomi er forankret i både økonomi og økologi. De forventede positive effektene av sirkulær økonomi er knyttet til naturmangfold og helse, samt å sikre ressurstilgangen også for kommende generasjoner.

I Meld. St. 45 (2016-2017) Avfall som ressurs -avfallspolitikk og sirkulær økonomi vises det til at effektiv ressursbruk er god økonomi, og at en aktiv politikk for sirkulær økonomi vil kunne styre næringslivets grønne konkurransekraft. Norsk politikk har over lengre tid lagt til rette for økt utnyttelse av ressursene i avfallet. EU-reglene om avfall har et mål om at 50 % av husholdningsavfallet og liknende avfall fra næringslivet skal gjenvinnes som materialer. God ressursbruk starter med å produsere minst mulig avfall. For den videre utviklingen av et bærekraftig landbruk i Nordland er det viktig å implementere tenkningen rundt sirkulær økonomi. Gjennom en bred tilnærming til smart landbruk vil bærekraft bli et konkurransefortrinn for landbruket i Nordland.

2.4.2 Rekruttering og omdømme

Stabil rekruttering av dyktige næringsutøvere er nødvendig for å nå målene i norsk landbrukspolitikk ifølge rapport om økt rekruttering til landbruket (Landbruks- og matdepartementet 2016). Nordland har de senere år hatt økte søkertall til fylkets to naturbruksskoler med landbruksutdanning. En viktig årsak til dette knyttes til gjennomføringen av Nordland Bondelags prosjekt «Rekruttering og omdømme i landbruket i Nordland». En annen medvirkende årsak kan også tilskrives at det er satset både på nybygg og modernisering av fasilitetene knyttet til naturbruksskolene med landbruksutdanning. Landbruksnæringen har i likhet med andre næringer, behov for kunnskap og kompetanse for å sikre og utvikle en trygg norsk matproduksjon. Vektlegging av kompetanse og videreutvikling av opplærings- og utdanningstilbudene i landbruket er viktig for rekrutteringen. Det er viktig å fortelle om de positive sidene ved å være bonde, spesielt knyttet til fleksibilitet, livskvalitet, variasjon i arbeidsoppgaver og det å kunne skape sin egen arbeidsplass. Mulighetene for å utnytte gårdens totale ressurser til å skape arbeid og inntekt er stor. Landbruket kan i enda større grad utnytte det gode omdømmet i rekrutteringssammenheng. Landbruket har også en sentral plass i bioøkonomien og det grønne skiftet. Det vil være positivt for omdømmearbeidet og for utviklingen av landbrukets karriereimage og utvikle utdannings- og opplæringsystemet i landbruket.

Gjennomsnittsalderen på Nordlandsgårdbrukeren er høy, og det er derfor spesielt viktig at Nordland har et ekstra fokus på å få gjennomført overdragelse av landbruksvirksomheter til

neste generasjon enten gjennom generasjonsskifte eller eierskifte. Det er forbundet med større utfordringer å starte ny næringsvirksomhet i distriktene sammenlignet med å skulle videreføre de allerede eksisterende. Gårdsbruk er ofte familiebedrifter og involverer familien på ulike måter, samtidig er gårdene viktige som bosteder. Generasjonsskifte og eiendomsoverdragelse er tidkrevende prosesser som krever langsiktig planlegging. Dette gjelder både når det skal foretas avklaringer internt i familien, men også dersom gården og driften av denne ønskes videreført utenfor familien. De kommende år forventes det et økt antall eiendomsoverdragelser der ingen i familien ønsker å ta over. For å lykkes med å videreselge gården utenfor familien bør gårdbrukeren gjøre dette mens driften enda er lønnsom, og før en eventuell nedbygging starter. Dette vil også øke muligheten for at gårdbrukeren får en bedre pris for gården, og derigjennom kan sikre seg selv økonomisk etter at eiendomsoverdragelsen har funnet sted. Det kreves kompetanse både hos kjøper og selger for å få gjennomført gode eiendomsoverdragelser, og desto mer kompetanse kreves dersom landbruksbedriften er stor. For å sørge for at eiendomsoverdragelsen gjennomføres på best mulig måte og med et best mulig utfall for både kjøper og selger, må gårdbrukeren få økt sin kunnskap om mulighetene og løsningene i en tidlig fase, i god tid før eiendomsoverdragelsen skal finne sted.

2.4.3 Teknologi

Til tross for at gårdbrukere i Nordland er kommet langt i å digitalisere landbruket, er det fortsatt store muligheter knyttet til å ta i bruk den nye teknologien som stadig utvikles. Eksempler på digitalisering i landbruket er bruk av droner for datainnsamling med høy- og lavoppløselige bilder, der gårdbrukeren kan overvåke plantevekst, avling, tørke, sykdom, ujevn gjødsling, fuktinnhold i jorda osv. I fremtiden vil det også kunne være mulig å sprøyte ved hjelp av droner, dette er ikke lov per i dag, men ved å bruke kamera og sprøyte individuelle ugrasplanter kan det oppnås en stor miljømessig gevinst, utover å slippe å kjøre traktoren i kulturen. Droner vil også kunne benyttes med varmesøkende kamera i saueletinga. Andre eksempler på digitalisering i landbruket er testing og bruk av elektronisk og trådløst gjerdesystem som gir lydsignal når dyret nærmere seg en usynlig grense og gir elektrisk støt til dyret dersom det ikke snur på lydsignalet. Et eksempel på denne typen teknologi er kalt Nofence, og har så langt vært testet ut på geit og sau, og skal videre testes på bruk av storfe. I Nordland er det utfordringer knyttet til manglende vedlikehold av gjerder i og med at det blir stadig færre gårdbrukere og at disse er spredt geografisk. Nordland er et beitefylke og det vil derfor være viktig at det utvikles ny teknologi som kan tas i bruk for å sikre at beitebruken opprettholdes og økes.

Norske gårdbrukere er langsiktige eiere og representerer høykompetent arbeidskraft i jord- og skogsbruk. Norsk jordbruk er moderne og teknologi-basert med gårdbrukere som har vært tidlig ute med å ta i bruk ny teknologi. Tine rapporterer at i Nordland i 2017 var det 129 hentepunkter der man benytter melkerobot, og det ble levert 41 480 726 liter melk fra disse brukene. Matproduksjonen i Nordland kan bli mer effektiv og få økt presisjon ved bruk av robotteknikk, kunstig intelligens, big data og avansert billedbehandling. Dette vil føre til en reduksjon i bruken av plantevernmidler og gjødsel, samtidig som avlingene øker. Teknologiske løsninger er ofte kostnadskrevenende. I Nordland har vi både små og store gårdsbruk, behovet og løsningene må derfor tilpasses det enkelte gårdsbruk.

2.4.4 Restråstoff

For norsk landbruk vil sirkulærøkonomi bety store muligheter for økt verdiskaping gjennom bruk av råstoff- og restråstoff fra en produksjon basert på god dyre- og plantehelse. Restråstoffet, eller avfallet, fra norsk landbruksnæring er varierende og av stort volum. I en kartlegging av restråstoff fra jordbruket utarbeidet av Nofima (2016) anslås totalvolumet av restråstoff til å være 415 000 tonn. I Nordland har vi restråstoff fra kjøttproduksjonen ved de to store slakteriene, samt flere mindre gårdsslakteri. I tillegg vil framveksten av mikrobryggerier i fylket generere en del restråstoff. I dag benyttes mye av restråstoffet til dyrefôr, men potensialet er stort i å utnytte restråstoffet til bedre betalte høyverdiprodukter. Restråstoff som er fullgode råvarer, men har ukurant form og størrelse og som er produsert i ren sone kan enkelt utnyttes til mat. Restråstoff som ikke er velegnet til humant konsum kan anvendes til andre høyverdiprodukter etter ulike teknikker for videre prosessering.

Animalsk restråstoff, det vil si alt på et slaktedyr som ikke er kjøtt, kan i henhold til regelverk og våre tradisjoner deles opp i en spiselig og en ikke spiselig gruppe. Sett i et bærekraftperspektiv er det ønskelig at vi går tilbake til gamle tradisjoner og spiser mer av dyret i nye innovative produkter. I tillegg er det viktig å bruke så mye som mulig av kjøttet fra andre deler av dyret eksempelvis hodekjøtt, og kjøtt som sitter igjen etter mekanisk skjæring. Animalsk fett har en rekke potensielle anvendelsesmuligheter som ingredienser i næringsmidler som

kan bidra til ønskede funksjonelle egenskaper slik som tekstur, smeltepunkt, smak og økt holdbarhet.

Gassene som avgis fra gjødsel kan bli en ressurs. En betydelig del av klimagassutslippene fra jordbruket er metan som oppstår ved lagring av husdyrgjødsel. Husdyrgjødsel er et godt egnet råstoff til produksjon av biogass. En fordel med husdyrgjødsel er at den er lett nedbrytbar og tilgjengelige for bakteriene som driver prosessen. Ulempen er at gjødsel allerede har blitt delvis nedbrutt i magen til dyrene og dermed har relativt lavt energiinnhold. Dette gjelder spesielt kugjødsel ettersom storfe har et veldig effektivt fordøyelsessystem. Mat-, slakteriavfall og andre fuktige avfallstyper er også svært aktuelle råstoffer for biogass. Disse råstoffene har et betydelig høyere potensiale for produksjon av biogass per mengde råstoff enn husdyrgjødsel, ettersom de ikke allerede er fordøyd. Spesielt slakteriavfall har et høyt energiinnhold. Et potensielt viktig råstoff til biogass er avfallsprodukter fra fiskeindustrien. Andre råvarer, som for eksempel hageavfall, slam, næringsmiddelavfall og halm, kan også inngå som råvare. Kildesortert husholdningsavfall fra storkjøkken og hoteller kan inngå som råvare for å framstille biogass.

Sluttproduktet i den anaerobe prosessen er den svært brennbare gassen metan, CH₄ som når den forlater biogassreaktoren som biogass er oppblandet med vanndamp, karbondioksyd, svoveldioksyd mm. Den enkleste måten å utnytte biogassen på er etter en billig og enkel rensing å brenne den direkte for å produsere varmt vann som kan brukes til oppvarming. For å stimulere husdyrprodusentene til å hente ut energien fra husdyrgjødsel, og dermed redusere utslipp av klimagasser, er det avsatt midler over jordbruksavtalen for å levere husdyrgjødsel til biogassanlegg.

For landbruket er det særlig tre måter å utnytte biogassen på:

- Til varmeproduksjon
- Til varme og produksjon av elektrisitet i kombinasjon
- Til drivstoff for traktor og andre kjøretøyer

Biogassanlegg er etablert på flere gårdsbruk i landet som gårdsbaserte biogassanlegg. I tillegg er det etablert noen større lokale/regionale anlegg der husdyrgjødsel fra flere gårdsbruk sammen med husholdningsavfall og slakteavfall fra slakteri eller fiskeavfall brukes til å produsere biogass. I Nordland er det ingen større lokale eller regionale anlegg som produserer biogass. En mulighetsstudie for biogassanlegg på Helgeland gjennomført av NIBIO (Lind m.fl. 2018) har avdekket at Helgeland har gode forutsetninger for å kunne etablere flere biogassanlegg basert på de organiske avfallsstrømmene som eksisterer. I studien undersøkte man potensialer og flaskehals for å oppnå en økonomisk lønnsom regional biogassproduksjon.

Rapporten viser til at Helgeland er et slags «Norge i miniatyr» hvor det er relativt korte avstander til de interessante kildene til biogass slik som husdyr- og planteproduksjon, skogbruk, havbruk, slakteri, meieri, samt matavfall fra private husholdninger. En nøkkelfaktor i biogassproduksjon vil være koblingen mellom de blå- og grønne miljøene. Mulighetsstudien har vurdert ulike alternativer og typer anlegg i Sandnessjøen, Mosjøen og Brønnøysund. Til tross for at biogassanlegg ofte ikke kan konkurrere om råstoffene dersom de etterspørres av andre aktører med høyere lønnsomhet, var hovedkonklusjonen at biogassanlegg kan drives lønnsomt. Dersom forslaget til ny gjødsel forskrift gjøres gjeldende, der lengre lagring av gjødsel vil føre til økte kostnader for gårdbrukeren, vil biogassproduksjon kunne være en løsning i håndtering av husdyrgjødsel. Biogassanleggene kan både ta imot gjødsel og levere tilbake biorest, som et miljøvennlig alternativ til mineralgjødsel. Etablerte biogassanlegg i Norge produserer per i dag ca. 10 GWh per år og opp til 250 GWh. Dette betyr at potensielt

25 millioner liter fossil autodiesel i transportsektoren kan erstattes med biogass. I Nordland er det 440 busser som trafikkerer i den daglige kollektivtransporten, i tillegg til 28 hurtig- og lokalbåtruter. Analysene i NIBIO sin mulighetsstudie (Lind m.fl. 2018) viser at et er gode muligheter for å skape et marked for bruk av biogass til transport, spesielt dersom varetransport og avfallsinnsamling legges til. I det totale regnestykket for et biogass-anlegg må det imidlertid tas hensyn til utfordringer knyttet til logistikk og lange avstander, utgifter i forbindelse med transport og mengden ressurser tilgjengelig.

En ytterligere positiv effekt av etablering av biogassanlegg er at det vil skapes nye muligheter i form av etablering av ytterligere landbruksproduksjoner. Samtidig vil et produkt som biogass benyttes til ulike formål slik som oppvarming og strømproduksjon, samt at oppgradert biogass vil kunne benyttes som drivstoff til ulike transportmidler. For å realisere etableringen av et biogass-anlegg i Nordland, vil det være nødvendig med tettere kontakt mellom forskjellige bransjer og aktører som i dag håndterer ulike typer organisk materiale. I tillegg må det avdekkes transport- og logistikk-løsninger som gjør transport og behandling lønnsom.

Biorest er det som blir igjen av gjødsel etter at metangassen er tatt ut. Bioresten er et høykvalitets gjødselprodukt som kan gå inn i et kretsløp i jordbruket. Det opprinnelige nitrogenet i gjødsel er omdannet til ammonium, som når det spres ut blir til ammoniumnitrat. Nitrogen omdannet til ammoniumnitrat øker planteveksten fordi opptaket blir lettere for plantene. Luktplagene reduseres betraktelig ved lagring og gjødselspredning av biorest sammenlignet med ubehandlet husdyrgjødsel. Agronomien vil bli sterkt forbedret ved bruk av biorest, ettersom biogassprosessen bl.a. ødelegger mye av ugrasfrøenes spireevne. Bruk av plantevernmidler kan dermed reduseres.

2.4.5 Biokull

Biokull kan beskrives som omtrent det samme som grillkull, men lages av andre materialer enn bare tre. Fordelen med biokull er at det kan blandes inn i jorda for å gi bedre avlinger og bidra til å redusere klimagassutslipp. I motsetning til løv eller kompost, blir biokull værende i jorda ettersom det er vanskelig for mikroorganismene å bryte ned. Karbonet i biokull vil derfor i liten grad forsvinne ut igjen om som karbondioksid til atmosfæren. Biokull har potensiale til å øke vannlagringsevnen i jorda, øke biomasse- og avlingsproduksjonen, øke det totale karbonnivået i jorda, øke jordas pH og redusere aluminiumtoksisitet, samt redusere utslipp fra jord av klimagassene CO₂, N₂O og CH₄.

Biokull kan bli en viktig bidragsyter for å oppnå et klimanøytralt landbruk. Ved å nedpløye biokull i jorda, bindes karbon på en enkel og billig måte, og bidrar dermed til å redusere klimagassutslippet. En nasjonal kartlegging har avdekket at norske bønder ikke er godt kjent med effektene av og fordelene med produksjon og bruk av biokull. Etter å ha blitt forklart hvordan biokull fungerer både som klimatiltak og jordforbedrer, synes 1 av 3 at dette er et bra tiltak, da spesielt muligheten for økte avlinger. I Nordland er det et potensial for å ta i bruk biokull. I første omgang bør det satses på å informere gårdbrukere i Nordland om mulighetene og fordelene ved å bruke biokull.

2.4.6 Skogbruk

For gårdbrukeren som skogeier utgjør skogen et potensial for inntekt gjennom hogst og videresalg i store volum, eller som utgangspunkt for egen næringsaktivitet. Skogen og skogbruket er en markedsrettet næring hvor prisene på det internasjonale markedet er med

og styrer prisene på virke også lokalt. Skognæringene er viktig for Nordland. Et aktivt og lønnsomt skogbruk og en konkurransedyktig skogindustri har betydning for bosetting, sysselsetting og næringsutvikling. Et langsiktig mål for Nordland bør være å få videreforedlet en større del av tømmeret i fylket, til det trenger vi flere treforedlingsbedrifter.

Som i jordbruket vil en viktig premisse for å oppnå god lønnsomhet i skogbruket i Nordland være kravet til kompetanse, uansett om skogeier selger i volum eller satser på egen foredling. Kompetansebehovet kan spenne fra vedlikehold av skogen til markedskunnskap som gjør at skogeieren kan selge til rett tid og rett pris. De tre ulike programmene som utgjør Regionalt bygdeutviklingsprogram gir en samlet oversikt over de regionale prioriteringene overfor skogbruket.

2.4.7 Bioenergi

Kommersielle bioenergiressurser kommer i hovedsak fra skogbruk, jordbruk og avfall. Rundt 45 prosent av vårt totale forbruk av bioenergi, eller omtrent 7,5 TWh, er bruk av ved til private husholdninger. Av rene skogsprodukter, flis osv., produseres briketter og pellets som er bioenergiprodukter med lavere fuktighetsinnhold som gir renere og mer effektiv forbrenning enn vedfyring.

Potensialet for økt bruk av tre til bioenergiproduksjon er stort også i Nordland, hogsten er lavere enn tilveksten og i tillegg blir mye av hogstavfallet liggende ubrukt igjen i skogen. Innovasjon Norge har et eget bioenergiprogram som skal stimulere bønder og skogeiere til å produsere, bruke og levere mer bioenergi. Bønder og skogeiere kan få tilskudd til anlegg for varmesalg, gårdsvarmeanlegg, veksthus, flislager og tørkeanlegg for brenselproduksjon for salg.

Det er et ønske om å stimulere jord- og skogbrukere til å produsere, bruke og levere bioenergi i form av ferdig varme, brensel eller annen energi. Anlegg som bygges i Nordland bør bidra til utnyttelse av energi fra jord- og skogbruk, og bruke lokalprodusert brensel. Interessen for bioenergi hos landbruksaktører og hos kommunene i Nordland har vært forholdsvis lav. Årsakene til dette kan være mange, men lave strømpriser, mangel på entreprenører som driver med produksjon av biobrensel (flis), manglende kompetanse og manglende interesse hos kommunalt ansatte og hos skogeierne, manglende finansielle midler hos kommunen og manglende statlige finansielle insentiver på produksjon og

omsetning av energivirke kan være noen av dem. I tillegg er det forholdsvis få jordbruksbedrifter i Nordland som har behov for oppvarming av husdyrrom. Det er derfor viktig at muligheten for å etablere gårdsanlegg for bruk av bioenergi, enten fra skogråstoff eller fra biogassproduksjon tas inn i en tidlig fase i planleggingen slik at det også kan brukes til oppvarming av bolighus.

2.4.8 Økt bruk av tre

Tre er et fornybart og klimavennlig bygningsmateriale, og det eneste materialet man kan øke bruken av uten å øke byggesektorens miljøbelastning. Regjeringen ønsker å legge til rette for økt bruk av tre. I Nordland er det lang tradisjon for å bygge «småhus» i tre. For å nå målet om økt trebruk må tre brukes i større grad i urban bebyggelse. Samarbeidet mellom forskning, innovasjon og undervisning må utvikles videre. Siden avirkningen i Nordland er såpass liten i forhold til tilveksten ligger det godt til rette for økt bærekraftig uttak av tømmer og økt bruk av trevirke som mulig erstatning for mer klimabelastende materialer. En utfordring for Nordland vil være dårlig utbygd infrastruktur i skogbruket.

Det er svært varierende kunnskap om det å bygge med massivtre blant både utbyggere og rådgivere i Nordland. Behovet for økt kompetanse er stort og er en av årsakene til at det bygges lite i massivtre i Nordland. Det skal tas klimaansvar i all plan- og byggesaksbehandling, men mange kommuner har ikke en klar strategi rundt klima og miljø ved økt trebruk. Arbeidet med informasjon og kompetanseheving vil derfor være viktig for å få økt bruken av tre som bygningsmateriale i Nordland.

Del 3 – Mål og strategi

3.1 Mål

Visjon:	Levende Nordlandsbygder
Hovedmål:	Et attraktivt og mangfoldig landbruk som bidrar til verdiskaping, aktivitet og bosetting i Nordland
Delmål:	Økt verdiskaping basert på arktiske fortrinn Bærekraftig og klimasmart næringsutvikling med utgangspunkt i lokale ressurser og ny kunnskap Matproduksjonen skal minst øke i takt med nasjonale mål Økt utnyttelse av beiteressursene
Strategi:	Se framover – grip mulighetene!

3.2 Strategiske satsingsområder

3.2.1 Kompetanse

Landbruket er en kompetansenæring som er avhengig av ny kunnskap og faglig oppdaterte gårdbrukere. Oppbygging av kompetanse er en kontinuerlig prosess som foregår på mange arenaer, med ulike aktører som hovedansvarlige. Å styrke satsingen på kompetanse bør derfor skje i et nært samarbeid med Partnerskap landbruk, som består av Fylkesmannen, Innovasjon Norge, Nordland fylkeskommune, kommunene i Nordland og landbrukets organisasjoner, samt andre aktuelle aktører. Et av de viktigste bidragene fra de offentlige aktørene er å legge til rette for at behovet for kunnskap kan dekkes gjennom etablerte strukturer og et godt samarbeid mellom aktørene.

Nordlandsgårdbrukeren skal, ut fra de behov han eller hun har, ha en best mulig tilgang på kompetansetilbud på ulike nivåer og innenfor ulike fagområder som er relevant for både den tradisjonelle landbruksnæringen og for landbruksbaserte næringer. Det er viktig at allerede eksisterende kompetansetilbud og -aktører i Nordland tas i bruk på en god måte, og at det stimuleres til økt samarbeid mellom de ulike aktørene. Det vil være naturlig å benytte tilbud og etablere samarbeid med aktører utenfor Nordland, når dette gir den beste løsningen. Nordland har mange gårdbrukere som ligger på landstoppen når det gjelder resultater innenfor sin produksjon. Imidlertid er det også mange som har store utviklingsmuligheter både i innenfor grovfôrdyrking, bedriftsledelse og husdyrhold. Det er derfor viktig at kjent kompetanse tas i bruk hos de som har potensiale for forbedringer, samtidig som alle gårdbrukerne får ta del i nye resultater og erfaringer.

Prioriterte fagområder vil være:

- Grovfôrproduksjon og beitebruk
- Økonomi og bedriftsledelse
- Bedriftsetablering
- Markedskompetanse
- Fagkompetanse – tradisjonelt landbruk og bygdenæringer
- Generasjonsskifte/eierskifte
- Klimatilpassing

Det er viktig at Nordland har en kompetansestruktur og -innhold knyttet til grunnutdanning og etter- og videreutdanning som er tilpasset de behov landbruksnæringen har. Med kompetansestruktur menes her tilstedeværelse av offentlige og private aktører som kan tilby eller legge til rette for kompetansegivende aktiviteter.

Det er viktig å opprettholde et videregående skoletilbud som en synlig, faglig god og attraktiv grunnutdanning innenfor både tradisjonelt landbruk, landbruksbaserte næringer, entreprenørskap og evt. spesielle fagområder. De enkelte videregående skoler bør søke samarbeid med andre skoler og institusjoner som kan supplere den enkelte skoles tilbud. Skolene bør også se på muligheten for å tilby etter- og videreutdanning på de samme områdene, herunder også nettbaserte utdanningstilbud.

Gode samarbeidsrutiner mellom de forskjellige kompetanseinstitusjoner og -tilbydere kan gi en større grad av utveksling av kunnskap og erfaring, og utvikle et godt samarbeid.

Forskning og Utvikling (FoU) – tradisjonelt landbruk og landbruksbaserte næringer

Utvikling av konkurransedyktige og mulighetsorienterte næringer forutsetter satsing på FoU. Både Nordland og Nord-Norge har spesielle utfordringer som krever kontinuerlig innsats innen dette området. Det er således behov for sterke fagmiljøer som dekker ulike fagområder. Det vil være en styrke for landbruket i landsdelen at det utvikles et godt samarbeid mellom fagmiljøene, og mellom forsknings- og rådgivningsmiljøene. Innsatsen framover må i større grad rettes mot områder som kan bidra til utvikling, nyskaping og mangfold. Aktiviteten må både være etterspørselsstyrt og målrettet når det gjelder å opparbeide nye markeder, både for tradisjonelle og nye landbruksprodukter og for andre landbruksbaserte næringer. Resultater fra FoU aktivitet må formidles ut til næringen på en slik måte at ny kunnskap blir tatt i bruk.

Utviklingen av landbruket i Nordland er også avhengig av et godt beslutningsgrunnlag. Det er derfor viktig at eksisterende kunnskapsgrunnlag oppdateres, mens det på andre områder er behov for ny eller utvidet kunnskap.

Det er en sammenheng mellom nærhet til FoU-miljøer og næringslivets og offentlig sektors bruk av FoU-basert kunnskap. For å kunne bringe den beste kunnskapen til landbruket i Nordland, må vi ha FoU-miljøer, som får til god samhandling med næringen og offentlig sektor. Vi ønsker også at Nordland skal gi sine bidrag til den nasjonale kunnskapsutviklingen. Det skal utvikles kunnskap om landbruket med perspektiver fra

Nordland, basert på empiri fra Nordland. Dette er viktig for å nysansere den kunnskapen som utvikles andre steder og for å bidra til at den blir enda mer relevant for gårdbrukerne og landbruksnæringa i fylket vårt. For dette kreves forskningsmiljøer i Nordland.

3.2.2 Rekruttering

Gjennomsnittsalderen for Nordlandsgårdbrukeren er på vei opp, og landbruksnæringen sliter med rekrutteringen. Økt rekruttering vil være avhengig av at næringen klarer å møte aktuelle målgrupper på en positiv måte. Det betyr at man må være til stede der ungdom og andre interesserte er, man må framstå på en positiv måte og man må gi unge mennesker muligheten til å slippe til og komme i direkte kontakt med næringen. Samtidig må næringen synliggjøre hele sitt ressursgrunnlag og sine muligheter for framtidige gårdbrukere. Vi ønsker at landbruket også skal være en næring som er attraktiv for kvinner, enten ved at de står som eier og driver av gårdsbruk, eller som en aktiv partner.

Rekruttering bør rettes både mot det tradisjonelle landbruket og til nye landbruksbaserte næringer. I begge tilfellene vil det være hensiktsmessig å vise til eksempler der man har vært villig til å satse og oppnådd gode resultater, uavhengig av størrelsen på gårdsbrukene. Omdømmebygging i næringen er viktig, ikke bare utad, men også hvordan næringen diskuteres rundt kjøkkenbordet på det enkelte gårdsbruk og hvilke tanker som gjøres når næringa skal bygges inn i fremtida. Videre bør gårdbrukerne i større grad omtale seg selv som, og tenke som en bedriftseier og diskutere de ulike sidene ved å drive gårdsbruket som en bedrift i bedriftsterminologi eks. omsetning, lønnsomhet osv.

Generasjonsskifte

Rekruttering handler også om å motivere personer som er i posisjon til å ta over gårdsbruk enten ved odell, eller ved kjøp av eiendom. Tidsaspektet er en viktig side ved generasjonsskifte. I dette ligger det at man så tidlig som mulig, og i god tid før gårdbrukerne når pensjonsalderen setter generasjonsskifte på dagsordenen først og fremst innad i familien. Dernest, dersom det ikke er aktuelt å videreføre gården innad i familien, bør man så ideen om at gården kan selges videre utenfor familien. Det vil da være essensielt å kunne vise frem de gode eksemplene der dette har blitt gjort og vurdere å søke profesjonell hjelp i prosessen. Det bør rettes oppmerksomhet på å finne de gårdbrukerne som har startet tankeprosessen rundt generasjonsskifte og hjelpe fram disse slik at tankeprosessen fører til at et generasjonsskifte og eventuelt salg finner sted.

Framveksten av gründerkultur kan bidra til å skape positivitet rundt generasjonsskifte, noe som i sin tur kan smitte over på andre ungdommer som vurderer å flytte tilbake til hjemmeplassen sin igjen. En kartlegging av faktorer som er avgjørende for hvorvidt utflyttede ungdommer kommer tilbake til hjemmeplassen sin, vil kunne gi viktige svar på hvor og hvordan innsatsen bør rettes mot rekruttering og generasjonsskifte.

3.2.3 Innovasjon og entreprenørskap

Innovasjon og entreprenørskap er viktig for at landbruksnæringen skal fortsette å utvikle seg. Dette gjelder både innenfor det tradisjonelle landbruket og andre landbruksbaserte næringer. Innovasjon og entreprenørskap er vide begreper som defineres og tillegges innhold med mange nyanser, og som i en næring kan foregå i alle ledd i verdikjeden. I denne sammenhengen avgrenses fokuset på innovasjon og entreprenørskap til de aktivitetene som skjer på gården. Gårdbrukeren, gårdsdriften og gårdens samlede ressurser skal være i

fokus. En viktig oppgave for det offentlige er å legge til rette for at gårdsbasert entreprenørskap, og innovasjonsprosesser knyttet til blant annet utvikling av produkter og tjenester kan skje i størst mulig grad, ved hjelp av faglige og økonomiske ressurser.

Vi er nå inne i en tid hvor tema som klima, sirkulær økonomi, kretsløpstankegang og det grønne skiftet preger utviklingen og setter dagsorden i samfunnet. Landbruket i Nordland har alltid vært tilpasningsdyktig i forhold til sine endrede omgivelser, blant annet når det kommer til å utnytte ny teknologi. Endringene i samfunnet fremover vil skje hurtigere og vil stille større krav til tilpasningsdyktighet i landbruket. Landbruket i Nordland må tilpasse driften lokalt i et globalt perspektiv. Dette betyr at det enkelte gårdsbruk må tenke nytt i alt fra å produsere mest mulig av sine innsatsfaktorer lokalt, til samtidig å redusere avfallsproduktene ved at disse inngår i gårdens kretsløp. I lys av endringene i samfunnet, følger nye forbruksmønstre og landbruksnæringen i Nordland må møte ny og endret etterspørsel i årene som kommer.

Lokalmatproduksjonsbedrifter i Nordland er målt til å være ekstremt innovative og kan være et eksempel til etterfølgelse for både det tradisjonelle landbruket og annen landbruksbasert næring. Landbruket i Nordland kan enten utvikle nye produkter, tjenester og markeder eller videreutvikle det eksisterende med utgangspunkt i gårdens samlede ressurser. Det ligger også muligheter i koblingen mellom ulike næringer. Utviklingen knyttet til færre bruk og lengre avstander mellom gårdbrukerne, og utfordringene knyttet til agronomi og kostnader, gir et behov for å utvikle ulike former for nettverks- og samarbeidsløsninger. En slik naturlig kobling i Nordland vil være mellom landbruk og havbruk. Eksempelvis biogassproduksjon med avfall fra blå- og grønn sektor. Et annet eksempel er potensialet som antas å være knyttet til å bruke både mikro- og makroalger i fôr- og matproduksjon både til mennesker og dyr, samt til gjødsel og jordforbedring.

Del 4 – Kildehenvisning

Rapporter

[Bergslid, I.K. \(2016\) Storfe, driftssystem og klima. NIBIO Rapport 38, 2016](#)

[Bjørklund, P. K., Rekdal, Y., og Strand, G.-H. \(2017\), Arealregnskap for utmark, Arealstatistikk for Nordland. NIBIO Rapport; 3\(106\)](#)

[Damman, S. og Hatling, M. A. \(2018\), Sosial nettverksanalyse av større melkebruk i Nordland. Sintef-rapport 2018:00812](#)

[Fabritius, M. K. og Vinogradov, E. \(2017\), Gårdsbaserte omsorgs- og velferdstjenester i Nordland- Intervju med 9 tilbydere. NF-rapport 4/2017, Bodø: Nordlandforskning](#)

[Hansen, Ø. \(2018\), Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2016. NIBIO-rapport 4\(2\)](#)

[Johansen, T. J., Hykkerud, A. L., Uleberg, E., og Mølmann, J. A. B. \(2018\). Arktisk kvalitet, en beskrivelse av nordlige klima- og naturforhold og virkning på egenskaper hos nordnorske matprodukter. NIBIO-rapport 4\(40\)](#)

[Jørstad, M. O., Solvoll, G., og Vinogradov, E. \(2016\), Jordbruk i Nordland. Samfunnsmessig betydning. NF-rapport 5/2016, Bodø: Nordlandforskning](#)

[Landbruksdirektoratet \(2018\), Omverdenen til norsk landbruk og matindustri. Rapport 5/2018](#)

[Lind, V., Stensgård, A., Lyng, K.-A., Børs, A., og Hansen, I. \(2018\). Mulighetsstudie biogassanlegg Helgeland. NIBIO-rapport 49, 2018](#)

[Madsen, E. L., Vinogradov, E., Kjelsberg, M., og Clausen, T. H. \(2011\), Gårdsturisme i Nordland. NF-rapport 14/2011, Bodø: Nordlandforskning](#)

[Magnussen, T. \(2017\), Reiseliv og lokalmatproduksjon på gard i Nordland. NF-rapport 5/2017](#)

[Stornes, O. K. \(2016\), Verdiskaping og sysselsetting av jordbruket i Nordland. NIBIO-rapport 2\(83\)](#)

[Valand, S., Nøkland, A., Sundet, H. Norsk landbruksrådgivning Østafjells, rapport 2018](#)

[Vinogradov, E., Magnussen, T., Fabritius, M. K., \(2016\) Gårdsturisme i Nordland fra 2011 til 2016. Talloppdatering. NF-rapport 2/2017, Bodø: Nordlandforskning](#)

[Vinogradov, E., Magnussen, T., Fabritius, M. K., og Nguyen, N. \(2017\), Tilleggsvirksomheter på gårdsbruk i Nordland: Gårdsturisme, lokalmatproduksjon og omsorgs- og velferdstjenester. NF-rapport 1/2017, Bodø: Nordlandforskning](#)

Stortingsmeldinger, nasjonale strategier og handlingsplaner (www.regjeringen.no)

[Meld. St. 11 \(2016–2017\) - Endring og utvikling — En fremtidsrettet jordbruksproduksjon. Landbruks- og matdepartementet, 2016.](#)

[Innst. 251 S \(2016-2017\) Innstilling til Stortinget fra næringskomiteen. Meld. St. 11 \(2016-2017\)](#)

[Handlingsplan for friluftsliv. Natur som kilde til helse og livskvalitet. Klima- og miljødepartementet, 2018](#)

[Handlingsplan for Inn på tunet 2013-2017. Kommunal- og regionaldepartementet, og Landbruks- og matdepartementet, 2013.](#)

[Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2018-20130, Landbruks- og matdepartementet](#)

[Meld. St. 31 \(2014-2015\) – Garden som ressurs – marknaden som mål. Landbruks- og matdepartementet, 2015](#)

[Meld. St. 18 \(2015-2016\) Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet, Klima- og miljødepartementet, 2015](#)

[Meld. St. 45 \(2016-2017\) Avfall som ressurs -avfallspolitikk og sirkulær økonomi, Klima- og miljødepartementet, 2017](#)

[Økt rekruttering til landbruket – Mangfold og muligheter for framtida. Rapport fra en arbeidsgruppe. Landbruks- og matdepartementet, 2016](#)

Del 5 – Vedlegg, Handlingsprogram

5.1 Prioriterte tiltak/områder 2019

Videre jobbing med videreforedling basert på lokale ressurser, både på produksiden og tjenestesiden, er et viktig område å jobbe med i Nordland i 2019. Lokalmatproduksjon, gårdsturisme, Inn på TUNET, massivtre og biogass er alle eksempler på slik videreforedling. Gården, de menneskelige ressursene og ressursene fra landbruket er basisen for videreforedlingen og dermed næringsutviklingen.

I 2019 er det også viktig å prioritere å utnytte de produksjonsmessige mulighetene som ligger i de lokale ressursene og naturmessige fortrinnene vi har i Nordland. Kjøttproduksjon basert på lokale ressurser med økt beitebruk representerer en slik mulighet, både for storfe og småfe. Tiltak med dette som målsetting bør prioriteres. Det samme gjelder for produksjon av potet og grønt, og gode prosjekter med målsetting om økt produksjon i Nordland bør prioriteres.

Også i 2019 er det viktig at man legger til rette for at gode generasjonsskifter og eiendomsoverdragelser kan skje. Utviklingsprosjekter i etterkant av overdragelse til ny eier bør prioriteres, det samme gjelder faglig hjelp og støtte i forkant og underveis i prosessen.

5.2 Ressurser til næringsutvikling

Ressurser til næringsutvikling blir altfor ofte et spørsmål om økonomiske virkemidler – tilskudd og gunstige lån. Den aller viktigste ressursen er imidlertid vi mennesker i Nordland og vår kunnskap. Dette gjelder personer og bedrifter som driver eller etablerer næring og skaper verdier. Dermed gjelder det de mange gode hjelpere, støtteapparatet som skal legge til rette for næringsutvikling og utviklingsaktørene som disponerer personressurser, kompetanse og økonomiske virkemidler.

Nedenfor gis en oversikt over de viktigste aktører og økonomiske virkemidler innenfor området nærings- og bygdeutvikling.

5.2.1 Lokalt

Kommunene har en viktig rolle i næringsarbeidet som følge av sin nærhet til det lokale næringsliv og sin rolle som lokal utviklingsaktør inklusive ansvar for planlegging, tilrettelegging og infrastruktur. Kommunene disponerer egne utviklingsmidler og er i tillegg førstelinje for en rekke økonomiske virkemidler som forvaltes på regionalt nivå. Kommunene sine utviklingsmidler er i hovedsak kommunale næringsfond. Disse har som formål å fremme næringsutvikling med utgangspunkt i lokalmiljøenes forutsetninger og muligheter. I tillegg disponerer en del kommuner egne fondsmidler som følge av eksempelvis kraftinntekter, omstillingsstatus eller bevilgninger over egen drift. Kommunene har et ansvar for gjennomføring av nasjonal landbrukspolitikk

Kommunenes innsats både politisk og administrativt har stor betydning for utviklingen av lokalsamfunn og lokalt næringsliv. I tillegg til den rene kommunale virksomhet har en næringssselskaper, næringshager osv. Kommunene har også egne utviklingsmidler til

spesielle miljøtiltak i jordbruket, samt nærings- og miljøtiltak i skogbruket. Dette er jordbruksavtalemidler som fordeles til kommunene ut fra kriterier fastsatt av Fylkesmannen.

5.2.2 Regionalt

Fylkeskommunen har et overordnet ansvar for regional utvikling. Dette betyr ansvaret for å initiere, koordinere og iverksette utviklingsaktiviteter til beste for nordlandssamfunnet. Fylkeskommunen samarbeider med en rekke offentlige etater og næringslivets organisasjoner for å iverksette en helhetlig regionalpolitikk for Nordland. I 2018 ble regional plan for landbruket i Nordland vedtatt av Nordland fylkesting. Planen har disse målene:

En grunnleggende forutsetning for all virksomhet i landbruket, er en sikker og forutsigbar tilgang til arealene. Ut fra dette og innafor rammene av et bærekraftig og nyskapende landbruk skal Nordland:

- Øke matproduksjonen minst i samsvar med nasjonale mål
- Øke produktiviteten og verdiskapingen
- Sikre arealressursene som verdi for samfunnet og for framtidige generasjoner
- Bidra aktivt til det grønne skiftet

Fylkeskommunen har et medansvar for gjennomføringen av landbrukspolitikken. Gjennom tilrettelegging for økt verdiskaping, ressursforvaltning og miljøinnsats skal fylkeskommunen bidra til forbedret måloppnåelse på landbruksområdet.

Fylkeskommunen har ulike økonomiske virkemidler til disposisjon i sitt arbeid som regional utviklingsaktør. I prinsippet er dette å oppfatte som tilretteleggingsmidler. Enkelte av tilskuddene er statlige ordninger, mens andre er rene fylkeskommunale ordninger. De fleste ordningene er rettet inn mot kommuner og forsknings-/utviklingsmiljøer som søkere. I dette dokumentet er spesielt fylkeskommunens midler til rekruttering og kompetanse i landbruket nevnt.

Fylkesmannen har ulike økonomiske virkemidler til disposisjon i sitt arbeid som regional utviklingsaktør på landbruksområdet. I tillegg til midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak forvaltes en del andre øremerkede midler rettet mot avgrensede områder. Fylkesmannen har et hovedansvar i forhold til regional utvikling innenfor landbruksområdet.

Innovasjon Norge håndterer søknader fra enkeltbedrifter og etablerere. Innovasjon Norge er en sentral aktør innenfor bedriftsrettet næringsutvikling både regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Innovasjon Norge forvalter en rekke økonomiske virkemidler og program rettet mot etablerere og bedrifter. I tillegg til midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket og de nasjonale verdiskapingsprogrammene, kan nevnes ARENA- og FRAM-programmene som også er relevante for landbruksnæringen.

Fylkets mange forsknings- og utviklingsmiljø (FoU) besitter store ressurser og høy kompetanse. I forhold til nærings- og bygdeutvikling har disse etter hvert fått en stadig viktigere rolle. Dette gjelder både Nord universitet, forskningsmiljøene og de videregående skolene.

Landbruksnæringen består av mange forholdsvis små foretak med ulike typer aktivitet og interesseområder. Næringen har over tid utviklet et stort antall samarbeidsorgan som ivaretar ulike interesse- og utviklingsområder, som for eksempel næringsorganisasjoner, grunneierlag, samvirkeforetak, avlslag osv. I tillegg har landbruket over tid bygd opp et allsidig støtteapparat som bidrar på ulike måter. Eksempelvis landbruksrådgivningen,

naturbruksskoler og samvirkets medlemsservice er viktige aktører i forhold til den videre utvikling av landbruket og bygdene i Nordland. Det samme gjelder de ulike faglagene.

5.2.3 Nasjonalt

Innenfor flere av de nasjonale næringsområdene er det etablert egne virkemidler f.eks. Utviklingsprogram for landbruks- og reindriftsbasert vekst og utvikling og Bioenergiprogrammet. Dette er virkemidler som har til hensikt å øke verdiskapingen på den enkelte gård gjennom målrettet samarbeid mellom flere nivå i verdikjeden. Hensikten er å stimulere samarbeidet mellom råvareprodusent, videreforedler, salgskanaler og forbrukere. Disse programmene forvaltes av Innovasjon Norge.

5.3 Økonomiske virkemidler

5.3.1 Forholdet mellom de ulike økonomiske virkemidlene

Det vil alltid oppstå gråsoner mellom de ulike virkemidlene, og det er derfor viktig med gode retningslinjer og god dialog mellom de offentlige aktørene. Fylkeskommunens tilskuddsmidler for rekruttering og kompetanseheving er i stor grad brukerorientert, mens midlene Fylkesmannen forvalter til utredning og tilrettelegging, i kompetansesammenheng i all hovedsak brukes som en del av større satsinger og prosjekt. Dette videreføres i kommende planperiode.

5.3.2 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)

Midlene forvaltes av Innovasjon Norge.

Formålet med midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket og RNP Nordland gir føringer og retningslinjer for bruken av midlene. I tillegg gir Fylkesmannen i Nordland årlige signaler til Innovasjon Norge Nordland om regionalt partnerskaps prioriteringer i forvaltningen av midlene.

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket kan gis til investeringer i forbindelse med etablering, oppgraderinger og modernisering av driftsapparatet, eller til utvikling av landbruksbaserte næringer. Midlene kan finansiere ulike kompetansetilbud. Primært gjelder dette innenfor bedriftsledelse, strategi, bedriftsutvikling og målrettede opplæringstilbud innenfor etablereropplæring. Det kan også gis tilskudd til investeringer i forbindelse med generasjonsskifte i landbruket. IBU-midlene er i liten grad innrettet mot skogbruket.

Det er lang praksis i Nordland for ikke å bruke midler til investeringer i løst teknisk utstyr, hverken i jordbruket eller i skogbruket. Denne praksisen videreføres. Næringer med utgangspunkt i skogbruket som kan betraktes som landbruksbaserte næringer kommer imidlertid i betraktning på samme måte som andre landbruksbaserte næringer.

Andre tilskuddsordninger som forvaltes av innovasjon Norge:

Bioenergiprogrammet skal stimulere til økt bruk av fornybare energikilder. Programmet har to satsingsområder: Bioenergi i landbruket og flisproduksjon. Det kan gis investeringsstøtte og støtte til kompetanse- og utviklingsprosjekter innen begge satsingsområdene.

Bioenergiprogrammet i Innovasjon Norge kan gi støtte til investering i biogass-, kraft/varme- og biokullanlegg. Dette er anlegg som kan produsere biogass, varme, elkraft, biodrivstoff og biokull, på bioråstoff.

Det kan gis støtte til gårdsvarmeanlegg og veksthus. For veksthus kan det også gis støtte til forstudier/forprosjekt. Ved vurdering av bioenergi prosjekt skal det gjøres en lønnsomhetsvurdering, samt en vurdering av energieffekten og effekten når det gjelder klimagassutslipp. Retningslinjene for saksbehandling og tildeling av tilskudd innen det nasjonale Bioenergiprogrammet ligger også til grunn for tildeling av de fylkesvise midlene. Bioenergitiltak innenfor anlegg for varmesalg og biogass er fremdeles et nasjonalt ansvar.

Det viktigste virkemiddelet for økt bruk av tre som byggemateriale er tilskudd til innovativ bruk av tre som også forvaltes av Innovasjon Norge.

5.3.3 Fylkesvise midler til utrednings- og tilretteleggingstiltak (UT-midler)

Midlene forvaltes av Fylkesmannen.

Midlene skal bidra til å støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert verdiskaping regionalt. Tildelingsbrev fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet og RNP Nordland gir føringer og retningslinjer for bruken av midlene.

Utrednings- og tilretteleggingsmidler bidrar med midler til kunnskapsinnhenting og formidling gjennom ulike FoU-prosjekt. I tillegg vil Fylkesmannen tilby kompetansetiltak på områder hvor det gjennomføres egne prosjektsatsinger. Utrednings- og tilretteleggingsmidler brukes i forbindelse med ulike regionale og lokale prosjektsatsinger, bygdemobilisering etc. hvor rekruttering er et tema. Midlene brukes også til finansiering av ulike overordnede prosjektsatsinger innen prioriterte områder. Dette gjelder både tradisjonelt landbruk og landbruksbaserte næringer. Bygdemobilisering, nettverks- og samarbeidsløsninger, og tiltak innenfor kulturlandskapsområdet vil i hovedsak finansieres gjennom disse midlene, gjerne i samarbeid med andre finansører. Med den avgrensingen som ligger i RNP Nordland om at hovedfokus er på gårdbrukeren og den delen av verdikjeden som skjer på gården eller i direkte tilknytning til gården vil de strategiske valgene for kompetanse og rekruttering også gjelde for skogbruket, direkte eller indirekte. På samme måte vil fokuset på landbruksbaserte næringer også rette seg mot de gårdbrukerne/skogeierne som ønsker å utvikle næringsvirksomhet med basis i skogressursene.

5.3.4 Tilskuddsmidler for rekruttering og kompetanse i landbruket (RK-midler)

Nordland fylkeskommune har ansvar for forvaltningen av tilskuddsmidler til rekruttering og kompetanseutvikling i landbruket, etter retningslinjer gitt av Landbruks- og matdepartementet. Disse midlene skal disponeres i samråd med Partnerskap landbruk.

Tilskuddsmidlene for rekruttering og kompetanseutvikling har egne retningslinjer utarbeidet av Nordland fylkeskommune, men tilpasset de hovedprioriteringer som ligger i RNP Nordland.

Fylkeskommunens tilskuddsmidler til rekruttering og kompetanseheving brukes i hovedsak til korte kurs innenfor tradisjonelt landbruk, og kurs innenfor landbruksbaserte næringer som ikke finner finansiering på andre områder. For lokal mat er det viktig med god dialog med Kompetansenettverket for lokalmat i Nord-Norge.

5.3.5 Rullering

Handlingsplanen til RNP Nordland vil bli gjenstand for årlig gjennomgang i Partnerskap landbruk for å evaluere innretning og retningslinjer. Det kan i denne sammenheng foretas mindre justeringer i innhold og retningslinjer for bruken av virkemidlene, blant annet i tråd med endringer i jordbruksoppgjøret.

5.3.6 Retningslinjer for bruken av IBU-midlene – generell del

Forskrift

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket trådte i kraft 01.01.15. sist endret 1. desember 2017. Den er retningsgivende for bruken av midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket.

Målgruppe

Innenfor rammer fastsatt ved jordbruksoppgjøret, statsbudsjettet og regionale bygdeutviklingsprogram kan midler til investering og bedriftsutvikling gis til eier av landbrukseiendom eller registrert foretak som støttet til:

- investeringer i forbindelse med etablering, oppgraderinger og modernisering av driftsapparatet, eller
- utvikling av landbruksbaserte næringer

Utløsende effekt

Tilskuddet til investering og bedriftsutvikling i landbruket er et stimuleringsvirkemiddel for å oppnå næringsutvikling. I forhold til investeringer skal tilskuddet virke «utløsende». Med dette menes at midlene er avgjørende for å løse ut andre midler fra private eller offentlige finansieringskilder. Tilskuddet skal bidra til å gi prosjektet en akseptabel lønnsomhet, og redusere risiko.

Fordeling av tilskuddsrammen mellom tradisjonelt landbruk og landbruksbaserte næringer

Investeringene i driftsbygning har over lang tid vært lavere enn fornyingsbehovet skulle tilsi. Dette, sammen med nye husdyrforskrifter, og strukturendringene i jordbruket har ført til et dokumentert investeringsbehov med påfølgende etterspørsel etter investeringsmidler til tradisjonelt landbruk. Samtidig er det ei kjensgjerning at nedgangen i antall arbeidsplasser

knyttet til landbruket innebærer at landbrukets betydning for den generelle bygdeutviklingen reduseres over tid. Meld. St. 31 (2014-2015) – Garden som ressurs – marknaden som mål inneholder sterke signaler om en styrket satsing på landbruksbaserte næringer. Arbeid for å skape ny næringsaktivitet med utgangspunkt i landbrukets totale ressurser, vil derfor være nødvendig dersom visjonen om levende nordlandsbygder og sentrale landbrukspolitiske føringer skal oppfylles.

I denne situasjonen er det viktig å gjøre en avveining mellom investeringsbehovet i tradisjonelt landbruk og behovet for å skape nye arbeidsplasser. For å sikre at gode prosjekter innenfor landbruksbaserte næringer når fram i konkurransen med prosjekter innenfor tradisjonelt landbruk, øremerkes en viss andel av midlene til landbruksbaserte næringer.

Fordeling mellom geografiske områder

Geografisk fordeling vil ikke være et sentralt prioriteringskriterium, men skal tas hensyn til for å hindre en uheldig skjevfordeling av investeringsvirkemidler i fylket over tid. Dette hensyn skal først og fremst ivaretas gjennom den løpende saksbehandling hos Innovasjon Norge, og vil bli fulgt opp i rapportering til det regionale Partnerskap landbruk.

Markedstilpassede produksjoner

Produksjoner knyttet opp mot etterspørselen i markedet, spesielt innenfor potet-, grønt- og bærsektoren kan få investeringsstøtte.

Økologisk landbruk

Målet for den nasjonale satsingen på økologisk landbruk er å øke produksjonen og forbruket. Investeringer i forbindelse med økologiske produksjoner vil derfor bli prioritert der prosjektet tilfredsstillende de generelle prioriteringskriterier. Prosjektet skal med andre ord vurderes ut fra samme kriterier som øvrige produksjoner og under ellers like vilkår prioriteres økologisk landbruk.

Landbruksbaserte næringer

Ved prioritering mellom prosjekter gjøres en helhetlig vurdering av både ideens forretningsmessige innhold, lønnsomhetspotensial og markedsmuligheter. Personene bak ideene og deres egenskaper og ressurser knyttet til gjennomføring av de enkelte prosjektene er også viktige vurderingskriterier. Forretningsideer innenfor næringsområdene inn på tunet, lokalmatforedling, gårdsturisme, økt bruk av tre og bioenergi prioriteres.

Klima

Prosjekter med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres. Dette gjelder eksempelvis prosjekter med bruk av tre som byggemateriale.

Lønnsomhet

Ved vurdering av alle typer bedriftsrettede søknader skal lønnsomhet og næringsinntektens betydning for gården vektlegges. Ved vurdering av søknader om tilskudd til nye gjødsellager skal samfunnsøkonomiske hensyn vektlegges. Tiltak som bidrar til redusert utslipp, for eksempel gjødsellager med overdekke eller 10-12 måneders lagringskapasitet skal prioriteres.

5.3.7 Retningslinjer for bruken av IBU-midlene

Fra 2018 er Fylkesmannen og det regionale partnerskapet sine strategiske føringer avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner i det enkelte fylke og mellom ulike regioner. For tilskuddssatser og vilkår for den enkelte ordning vises det derfor til forskriften.

Fordeling av tilskuddsramme bedriftsutviklingsmidler

For å sikre at gode prosjekter innenfor landbruksbaserte næringer når fram i konkurransen med prosjekter innenfor tradisjonelt landbruk, skal 30 % av de bedriftsrettede tilskuddsmidler øremerkes til landbruksbaserte næringer. Dersom søknadsmassen ikke er så stor at disse midlene brukes opp i løpet av året, kan de resterende midlene brukes til investeringer innenfor tradisjonelt landbruk. Behovet for omdisponering synliggjøres gjennom en løpende kontakt mellom Innovasjon Norge og Fylkesmannen i Nordland.

For å ivareta det store investeringsbehovet innenfor den viktigste produksjonsformen i Nordland som er melkeproduksjon og storfehold, skal minst 50 % av de bedriftsrettede tilskuddsmidler nyttes til dette formål. En prioritering av grovfôrbaserte produksjoner i forhold til kraftfôrkrevende produksjoner er et strategisk valg for bruken av begrensede offentlige virkemidler i grovfôr fylket Nordland.

5.3.8 Retningslinjer for bruken av UT-midlene

Føringen for bruk av de fylkesvise midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak gis i årlige tildelingsbrev til Fylkesmannen fra KMD. Midlene skal bidra til å støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert verdiskaping regionalt. Innenfor disse rammer er det i prinsippet opp til det enkelte fylke å prioritere hvilke tilretteleggingstiltak som skal finansieres. Midlene er i utgangspunktet å betrakte som relativt frie utrednings- og tilretteleggingsmidler, jf. de utfordringer og muligheter landbruket og bygdene står overfor.

I tråd med strategivalget «vis mulighetene – se framover!» skal initiativ, engasjement, aktivitet, samt nytenking og optimisme premieres.

Utrednings- og tilretteleggingsmidlene har flere formål:

- Bidra til økt matproduksjon
- Bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket
- Bidra til utvikling av andre landbruksbaserte næringer

Søknader som innvilges UT-midler skal være tydelig forankret i RNP Nordland. Prosjekter skal bidra til å øke og/eller sikre sysselsetting og/eller verdiskapingen i landbruket eller

landbrukstilknyttede næringer. Prosjekter som har gårdbrukeren, gårdsdriften og gårdens samlede ressurser i fokus vil bli prioritert.

Målgruppen for de fylkesvise utrednings- og tilretteleggingsmidlene er organisasjoner, institusjoner, kommuner og ulike former for samarbeidsorganer, hovedsakelig innenfor landbruket. Det er ønskelig at landbruksnæringa er representert i prosjektene.

Engangstiltak

Tilretteleggingsmidlene skal nyttes til prosjektsatsinger, det vil si engangstiltak som har en begrenset varighet i tid. Dette betyr at tiltak som i realiteten er ordinære løpende driftsoppgaver ikke kan støttes. Det kan gis støtte til oppstartskostnader i forbindelse med etablering av nye tilbud.

Skal ha en utløsende effekt

Tilretteleggingsmidlene skal så langt det er mulig brukes strategisk, på den måten at midlene bidrar til å løse ut andre ressurser og andre virkemidler. I dette ligger at midlene skal bidra til å aktivisere andre offentlige og private tilretteleggingsaktører. Midlene skal også bidra til å løse ut midler fra andre offentlige finansieringskilder (nasjonalt, regionalt og lokalt). På denne måten vil effekten av midlene blir størst og bidra til å realisere målsettingene i RNP Nordland. At prosjektet utløser andre ressurser og andre tilskudd er et viktig moment i forhold til prioritering.

Kostnader til lønn

Erfaringsmessig vil mange tilretteleggingsprosjekt inneholde lønnskostnader til eksempelvis en prosjektleder på hel eller deltid. Utgifter til lønn, kontorhold, reiser og kjøp av tjenester vil i en del tilfeller utgjøre det meste av kostnadene i prosjektet. Jo høyere lønnskostnadene er i prosjektet, jo høyere krav settes til kvaliteten på søknad og prosjektbeskrivelse og den næringsmessige nytteeffekten må være godt begrunnet. Normalt skal egenandelen være høy i slike prosjekt og det legges vekt på at prosjektet løser ut annen finansiering enn utrednings- og tilretteleggingsmidler. Generelt vil søknader der lønn utgjør en vesentlig del av prosjektkostnaden bli underlagt streng prioritering.

Nyskaping

Prosjekter som er nyskapende, bidrar til nytenking og kultur for nyskaping og markedsorientering prioriteres. Kompetanse- og nettverksbygging og entreprenørskap vil være sentralt i denne sammenheng.

Tilretteleggingstiltak

Det kan gis tilskudd til utrednings- og tilretteleggingstiltak med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag. I tråd med midlenes formål prioriteres de tiltak som antas å ha størst næringsmessig betydning for landbruket i Nordland. Alle søknader vil være gjenstand for en individuell vurdering.

ISBN nummer: 978-82-92558-84-3

Statens hus

Moloveien 10
tlf: 75 53 15 00 || fax: 75 52 09 77
fmnpost@fylkesmannen.no
www.fmno.no

www.twitter.com/FMNordland || www.facebook.com/FylkesmannenNO